TOPLUMBİLİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

Doç. Dr. ÖZER OZANKAYA

TOPLUMBİLİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . ANKARA — 1975

TERİMLER ÜZERİNE

Atatürk devriminin "Türkçe" konusundaki tutumunu şöylece özetleyebiliriz: "Türkçeyi çağdaş sanat, bilim ve tekniğin, kısacası çağdaş uygarlığın bütün gereklerini karşılayacak bir dil durumuna getirmek."

Türk Dil Kurumu 1932 yılında kurulduğu zaman, yapılacak dil çalışmaları, şu iki ana madde içinde saptanmıştı:

1. Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmak;

2. Türk dilini, dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe ulaştırmak.

Bu maddelerden birincisini gerçekleştirmek için, eski kültür hazinelerimizi araştırmak, yayımlamak; ikincisini gerçekleştirmek için de, bir yandan yüzyıllar boyunca dilimize girmiş olan yabancı sözcüklerin, terimlerin yerine Türkçelerini koymak, öte yandan Batı uygarlığının etki alanına girmemizle dilimize sızmaya başlayan yenilerine engel olmak, böylece, dilimizi kendi olanakları içerisinde geliştirmek gerekiyordu. Bu yabancı sözcüklerin çoğunluğu türlü bilim dalları ya da mesleklerle ilgili terimlerdi. Türk Dil Kurumunun kuruluşunda, bu terimler işi, çetin bir sorun halinde duruyordu. Yıllar yılı yapılan çalışmalar verimsiz kalmadı. Dil işinin olumlu bir sonuca bağlanmasını isteyen aydınlar, bu alanda yapılan çalışmalarda Kurumu yalnız bırakmadılar.

İlk evrede, yalnızca terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmak yoluna gidiliyordu. Yapılacak işler çok, eldeki olanaklar az olduğu için, bunlar terim sözlükleri olarak verilemiyordu. İkinci evrede ise, bir yandan yeni karşılıklar aranırken, bir yandan da her konuda uzmanlık sözlükleri hazırlanmasına girişildi.

Bugüne değin, Türk Dil Kurumunun türlü kuruluşlar, kurumlar, fakülteler ve kişilerle yaptığı çalışmaların ancak küçük bir bölümü yayımlanabilmiştir. Bu çalışmalar, her konuda eser veren yazar ve aydınlarda dil bilincinin yerleşmesine yardım ederken, okul sıralarındaki gençleri de bu Türkçe sözlere alıştırmış, giderek onlarda dil sevgisinin kökleşmesini sağlamıştır.

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 415

Bu Sözlük Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'ce incelenmiş, Terim Kolu görevlilerinden Ülker Onart ve Kaya Türkay'ın emekleriyle baskı evresine getirilmiştir.

ÖNSÖZ

Bin terimden kurulu olması öngörülen bu sözlükte yer alacak terimleri saptarken, Türkçe karşılıkları verilecek ya da önerilecek olan terimlerin toplumbilimin temel konularını dengeli bir biçimde kapsamasına çabaladım. Bunun için toplumbilim ile özellikle felsefe, yöntembilim ve ruhbilim dallarının ortak kavram ve ulamlarından temel önem taşıyanlarına yer vermem gerekli oldu. Örneğin *zorunluluk* ve *rastlantı*, *süreklilik* ve *sıçrama*, *evrim*, *değişinim*, *bilinç* ... gibi, konularının geniş kapsamlı–böylece felsefe alanına taşan–sonuçlarıyle ilgilenen her toplumbilimcinin göz önünde bulundurmak zorunda olduğu terimleri sözlüğe aldım. Bunun gibi *güdü*, *kişilik yapısı*, *dürtü*, *anlak* ... gibi insan davranışının toplumsal çevreye ilişkin etkenlerini düzenlilikleri içinde kavramayı sağlıyabilecek *ruhbilim* ve *toplumsal ruhbilim dalları* ile toplumbilimin ortaklaşa olan kavramlarını yansıtmak gerektiği kanısındaydım. Bunların ayrıca Davranışçı Okulun temel kavramları olduğunu da göz önünde tutmakla birlikte terim tanımlarında kendimi bu okulun tanımları ile sınırlamayarak birey kişiliğinin oluşumunda ve insan davranışlarının biçimlenişinde toplumsal yapıdan ileri gelen etkenler de bulunduğu olgusunu belirtmeğe çalıştım.

Sözlüğün hazırlanışı ve basımı sırasında bana her türlü kolaylığı gösteren Sayın Ömer Asım Aksoy ve Sayın Emin Özdemir başta olmak üzere Türk Dil Kurumu yetkililerine yardımlarından ötürü teşekkür ederim. Sözlüğün son biçimini almasında Kurum adına bilimsel incelemede bulunan Sayın Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil ile dil incelemesinde bulunan Sayın Ülker Onart'a titiz çabaları ve değerli katkıları için teşekkür borçluyum. Sayın Kaya Türkay'a sözlüğü baskı düzenine sokmadaki değerli yardımları için teşekkür etmeliyim. Bütün bu katkı ve yardımlara karşın sözlükte bulunan eksikliklerin sorumluluğunun yalnızca benim olduğunda kuşku yoktur.

Ankara, 1975

Özer OZANKAYA

Gerek Türkçe-Osmanlıca ve Batı dilleriyle ilgili olarak kılavuz niteliğinde hazırlanan terim listelerinde, gerekse türlü konularda hazırlanan sözlüklerde, elden geldiği ölçüde her terimi Türkçe bir sözcükle karşılamak yoluna gidilmiştir. Türkçe karşılık bulunmadığı durumlarda, Batı dillerinden aktarılan terimlerde, bir birlik sağlanmasına çalışılmıştır. Yabancı bir terim alınırken, Batı dillerinde de olduğu gibi, Yunanca ve Latince asıllarına gidilerek, bunlar, Türkçenin ses yapısına uydurulmuştur. Yalnız, daha önce başka Batı dillerinden Türkçeye girmiş ve yeni bir karşılık bulunamayan terimler, eskiden olduğu gibi bırakılmışlardır.

Gerek Kurum'da hazırlanan, gerekse Kurumca uzmanlara hazırlattırılan terim sözlüklerinin, türlü yarkurullardan geçirilerek hem dil bakımından, hem ilgili oldukları bilim bakımından yanlışsız olmalarına çalışılmıştır. Ortaya konan terimler öneri niteliğindedir, kesinlik anlamı taşımamaktadır. İleride, bunlardan daha uygunlarının bulunacağını gözden ırak tutmamaktayız. Önerilen terimler, uzun süreli uygulama sonucu kesin biçimlerini alacaklardır.

Dilimizin, kendi benliğine kavuşarak gelişmeğe başladığı ve güçlü bir uygarlık dili olmağa yöneldiği bugünlerde, çalışmalarımızın yararlı olacağı kanısındayız.

TDK

TOPLUMBİLİM
TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
es. t.	Eski terim
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
Ör.	Örneğin, örnek
Vb.	Ve benzeri, ve başkaları; ve benzerine, ve başkalarına; ve benzerinin, ve başkalarının

A

abecesiz [es. t. *ümmî*] [Fr. *analphabète, illetré*] [İng. *illiterate, pre-literate*]: Kimi insanbilimcilere göre, okuma yazmayı oluşturmamış ya da okuma yazmadan yoksun topluluklara özgü nitelik.

abecesizlik oranı [es. t. *ümmîlik nisbeti*] [Fr. *taux d'analphabétisme*] [İng. *illiteracy rate*]: Bir toplumsal kümenin ya da bir toplumun okul çağındaki ve daha yukarı yaşlardaki nüfusu içinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı.

açıklama [es. t. *izah*] [Fr., İng. *explanation*]: Neden, yasa vb. aracılığıyle incelenen konunun özünü aydınlatmayı amaçlayan bilimsel inceleme aşaması ya da biçimi.

açlık [Fr., İng. *famine*]: Bir toplumda, bir toplumsal kümede nüfusun bir bölümünün yaşamda kalabilmek için gerekli olan ölçüde beslenememesi ve bu yüzden ölüme gitmesi olgusu.

aile [Fr. *famille*] [İng. *family*]: Evlilik ve kan bağına, başka deyişle karı-koca, ana-baba-çocuklar, kardeşler vb. arasındaki ilişkilere dayalı olan bir toplum çekirdeği.

aile toplumbilimi [es. t. *aile sosyolojisi*] [Fr. *sociologie de famille*] [İng. *sociology of family*]: Toplumlarda, toplumsal kümelerde aile kurumunun toplum bütünü içindeki yeri ile oluşum, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde inceleyip açıklamayı amaçlayan toplumbilim kesimi.

adalet [Fr., İng. *justice*]: Belli bir toplumda, belli bir tarihsel dönemde bir toplumsal olgunun adil sayılması yoluyle korunması tutumu.

adaletsizlik [Fr., İng. *injustice*]: Belli bir toplumda, belli bir tarihsel dönemde bir toplumsal olgunun haksız sayılarak kınanması tutumu.

adalet ve adaletsizlik [Fr. *justice et injustice*] [İng. *justice and injustice*]: Toplumsal olayların değişik aktöresel nitelikleri. bkz. **adalet, adaletsizlik.**

altyapı [Fr. *infrastructure*] [İng. *basis*]: Tarihsel özdekçiliğe göre, toplumun ekonomik yapısını oluşturan ve insan bilincinden bağımsız olarak biçimlenen üretim ilişkilerinin tümü.

amaç içeriği [es. t. *niyet muhtevası*] [Fr. *contenu intentionnel*] [İng. *intentional content*]: Bir toplumsal küme üyelerinin, o kümeye özgü eylemlerinin yöneldiği çıkar ve değerlerin toplamı.

ana eğilim [es. t. *merkezî temayül*] [Fr. *tendance centrale*] [İng. *central tendency*]: Bir toplumsal kümenin ya da bir olgular yığınının temel, ortalama ya da ortaklaşa özelliği.

anakent [es. t. *metropol*] [Fr. *métropôle*] [İng. *metropolis*]: Çevresindeki bölgeye ve buradaki irili ufaklı kent topluluklarına ekonomik,uygulayımsal, ekinsel bakımlardan egemen durumda olan başlıca büyük kentlerden her birine verilen ad.

anamal [es. t. *sermaye*] [Fr., İng. *capital*]: 1– Klasik ekonomiye göre, zenginliklerin yaratılmasında, ekonomik işlerin görülmesinde kullanılan ve bir üretim birimi ya da işletme için zorunlu olan özdeksel nesneler. 2– Marksçı ekonomiye göre, ücretli işçi çalıştırmanın ve böylece artık değeri almanın aracı.

anamalcılık [es. t. *kapitalizm*] [Fr. *capitalisme*] [İng. *capitalism*]: Üretim araçlarının anamalcı sınıf üyelerinin iyeliği altında olduğu toplumsal düzen.

anasanlılık [es. t. *madernamilik*] [Fr. *matronymie*] [İng. *matronymy*]: Doğan çocuğa anasının ya da ana soyundan başka yakınların adının verildiği evlilik düzeni.

anasızlık [Fr. *déprivation maternelle*] [İng. *maternel deprivation*]: Çocuğun hiç anne bilmemesi, bebeklik yıllarında aylarca anneden uzak kalması ya da annesinin yerini bir başka kadının aldığını görmesi durumları.

anasoyluluk [Fr. *matrilinéarité*] [İng. *matrilinearity*]: Soyun, kalıtın, toplumsal yerin yalnızca ya da öncelikle ana yanından belirlendiği aile düzeni.

anayerlilik [Fr. *matrilocalité*] [İng. *matrilocality*]: Kocanın evlendikten sonra, daha önce yaşadığı yerde değil, karısının ailesinin yaşamakta olduğu yerde yerleşmesine dayalı evlilik düzeni.

anlak [es. t. *zekâ*] [Fr., İng. *intelligence*]: İnsanın yaşadığı deneylerden soyutlama ve öğrenme yoluyle yeni durumlara uyma yeteneği.

anlak ölçeri [es. t. *zekâ testi*] [Fr. *teste d'intelligence*] [İng. *intelligence test*]: Eğitimden mesleğe yöneltmeğe değin toplumsal yaşamın türlü alanla-

aktöre [es. t. *ahlâk*] [Fr. *éthique*] [İng. *ethics*]: Bir toplumda, bir toplumsal kümede belli bir tarihsel dönemde benimsenmekte olan ve nesnel toplumsal yasalarla belirlenen doğru ve yanlışa ilişkin davranış kuralları.

aktöre ikiliği [es. t. *ahlâk ikiliği*] [Fr. *dualisme éthique*] [İng. *ethical dualism*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede biri toplum ya da küme içi ilişkilerde, öbürü başka toplum ya da kümelerle ilişkilerde uygulanan iki ayrı tür aktörenin var olması.

aktöre toplumbilimi [es. t. *ahlâk içtimaiyatı, ahlâk sosyolojisi*] [Fr. *sociologie morale*] [İng. *moral sociology*]: Toplumlardaki, toplumsal kümelerdeki aktöre ölçü ve kurallarının özellikleri ve toplum bütünü içindeki yeri ile oluşum, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde inceleyip açıklamayı amaçlayan toplumbilim kesimi.

aktörelilik [es. t. *ahlâkilik*] [Fr. *moralité*] [İng. *morality*]: Topluluk yaşımını, insan davranışlarını düzenleyerek insanların birbirlerine ve topluma karşı ödevlerini belirleyen kurallar ve ölçülerin toplamı.

aktöresel [es. t. *ahlâkî*] [Fr. *éthique*] [İng. *ethic*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin iyiyi kötüyü, hakkıyı haksızı, ödev, onur vb. olguları değerlendirmesine ilişkin olan.

aktöresel ülkü [es. t. *ahlâki mefkûre*] [Fr. *idéal morale*] [İng. *moral ideal*]: Aktöresel yetkinlik örneği sayılan bir irada bulunduğu tasarlanan özelliklere, aktöresel niteliklere ve bunları gerçekleştiren davranışlara ilişkin anlayış.

aktöresel yargı [es. t. *ahlâki hüküm*] [Fr. *jugement de morale*] [İng. *moral judgment*]: Bireylerin, örgütlerin, halkların eylem ve davranışlarının aktöre açısından değerlerini dile getiren yargı.

alan araştırması [es. t. *saha araştırması*] [Fr. *sondage*] [İng. *field work*]: Türlü toplumsal olguların, örnekleme yoluyle seçilen somut örnekler üzerinde incelenmesi yöntemi.

algı [es. t. *idrak*] [Fr., İng. *perception*]: Nesnel dünyanın başta görme örgeni olmak üzere insanın duyu örgenlerini etkilemesi ve böylece nesnelerin bilinçte yansıması.

alışkanlıklar [es. t. *itiyatlar*] [Fr. *habitudes*] [İng. *habits*]: Uzun süre içindeki yinelenmeler sonunda özdevimselleşen bilinçsiz ya da bilinçli davranışlar.

alp tapınma [es. t. *kahramana ibadet*] [Fr. *culte des héros*] [İng. *hero worship*]: Ölmüş alp kişilerin ruhlarına tapınma.

aşılama [es. t. *telkin*] [Fr., İng. *suggestion*]: Toplumsal koşullandırma içinde düşünme, uslamlama gibi denetim yollarının işlemesine olanak bırakmadan, bireylerde önceden belirlenmiş tepkileri elde edecek ölçüde güçlü bir uyarıcı yardımıyle sağlanan inandırma biçimi.

aşırı uyarılırlık [Fr. *irritabilité*] [İng. *irritability*]: Canlı varlığın iç ve dış çevrenin dürtülerine anında ve aşırı ölçüde tepki gösterebilme özelliği.

ataerki [es. t. *pederşahilik*] [Fr. *patriarcat*] [İng. *patriarchate*]: Erkeklerin genel olarak kadına üstün tutulduğu; soyun, kalıtın, orunun, konut yerinin, yetkenin vb. baba yanınca belirlendiği ve elde edildiği toplumsal örgütleniş biçimi.

ataerkil düzen [es. t. *pederşahî nizam*] [Fr. *patriarcat*] [İng. *patriarchy*]: İlkel ortaklık düzeninin çözülmesi aşamasında ortaya çıkan ve oymağın yaşamının her alanında erkeğin egemenliğine dayalı olan toplumsal örgütleniş biçimi.

atalar [es. t. *ecdat*] [Fr. *ancêtres*] [İng. *ancestry*]: 1– Bireyin kan ve dünürlük ilişkileri ile bağlı bulunduğu ve zaman olarak kendinden önce yaşamış olan aile ve yakınlık kümesi üyeleri. 2– Bir toplumsal küme ya da toplumun geçmiş kuşakları.

atalara tapınma [es. t. *ecdada ibadet*] [Fr. *culte des ancêtres*] [İng. *cult of ancestors*]: Ölmüş ataların ruhlarına tapınma.

atılım [Fr. *bond*] [İng. *leap*]: Niceliksel değişmelerin bir toplumsal olgunun eski niteliklerinde değişikliklere yol açıp yeni bir nitelik ortaya çıkardığı köklü değişiklik aşaması.

avcı-toplayıcı topluluk [Fr. *tribu chasseur-collecteur*] [İng. *hunter-collector tribe*]: Yaşamlarını avlanma ve bitki toplama ile sürdüren ilkel insan topluluğu.

ayaktakımı [es. t. *parya*] [Fr. *paria*] [İng. *pariah*]: 1– Hindistan sınıf düzeninde hiç bir kasta üye olmayan, bütün kastların en altında olan bireyler. 2– Genellikle aşağılanan toplumsal sınıf ya da kümelerin üyeleri.

aydınkesim [es. t. *münevverler*] [Fr., İng. *intelligentsia*]: Bir toplumda bilim, ekin ve sanat ile yakın ilgisi bulunan bireylerin oluşturduğu toplumsal küme.

ayna benlik [İng. *looking-glass self*]: Bireyin, başkalarının kendisine karşı dışa vurmuş tutumlarına dayalı olarak oluşturduğu, kendi kendisine ilişkin yargılarının toplamı; toplumsallaşmış benlik.

rında kullanılan ve bireylerin anlaksal gelişme düzeyini saptamak amacıyle hazırlanan bir tür soru kâğıdı.

anlam [es. t. *mana*] [Fr. *signification*] [İng. *significance*]: Bir toplum ya da toplumsal küme üyelerinin türlü ekin öğeleriyle ilgili olarak yaptıkları düşünsel çağrışım.

ansal bozukluk [es. t. *zihnî bozukluk*] [Fr. *désordre mental*] [İng. *mental disorder*]: Birey kişiliğinin toplumsal-ruhsal çevresine uyamaması, fiziksel ya da toplumsal-ruhsal bakımlardan bunalım içine düşerek çözülmesi, bozulması durumu.

ansal evrim [es. t. *zihnî tekâmül*] [Fr. *évolution mentale*] [İng. *mental evolution*]: İnsanın tarihsel evrim içinde ansal bakımdan gittikçe daha yüksek yeterlikler elde etmesi süreci.

ansal gelişme [es. t. *zihnî inkişaf*] [Fr. *développement mental*] [*mental development*]: Bireyin doğumundan olgunluk dönemine değin ansal yetenek ve işlemlerinin artan bir ölçüde oluşup örgütlenmesi süreci.

ansal sağlık [es. t. *zihnî sıhhat*] [Fr. *sanité mentale*] [İng. *mental health*]: Birey kişiliğinin toplumsal-ruhsal çevresine uyum göstermede başarılı olması, özlem ve dilekleri ile gerçek yaşam koşulları arasında büyük ayrılıkların bulunmaması durumu.

araştırıcı davranış [Fr. *comportement exploratif*] [İng. *exploratory behaviour*]: 1– Bebeklerin, hayvanların ve öbür aşağı canlıların, öğrenme sürecinin başlangıcında kendilerine yön vermelerinin ilk aşamasındaki devinimleri. 2– Belli bir durumu tam olarak inceledikten sonra, ona ilişkin başka durumları da kavramsal olarak inceleme.

astlık [es. t. *tabiiyet*] [Fr., İng. *subordination*]: Toplumsal sıralanma, sınıf ya da yetke aşamalanması bakımlarından başkalarına göre aşağı olan ve o kişilere karşı ilişkilerinde bağımlılık gösteren bireylerin, sınıfların, ırkların... durumu.

aşamalar kuramı [es. t. *merhaleler nazariyesi*] [Fr. *théorie des étapes*] [İng. *theory of stages*]: (Rostow) Toplumların ekonomik gelişmesinin, *geleneksel toplum-ön koşullar dönemi –kalkış dönemi– ekonomik olgunluk dönemi– yüksek yığın tüketimi dönemi* diye adlandırılan, birbirini izleyen beş dönemden oluştuğunu savunan kuram.

aşama sırası [es. t. *silsile-i meratip, hiyerarşi*] [Fr. *hiérarchie*] [İng. *hierarchy*]: Yetkenin, en geniş ölçüde en üst aşamalarda olmak üzere, değişik önem sıraları arasında katı ve kesin bir biçimde dağıldığı toplumsal örgütleniş biçimi.

B

babasanlılık [es. t. *pedernami*] [Fr., İng. *patronymie*]: Doğan çocuğa babasının ya da baba soyundan başka yakınlarının adının verildiği evlilik düzeni.

babasoyluluk [Fr. *patrilinéarité*] [İng. *patrilinearity*]: Soyun, kalıtın ya da orunun yalnızca ya da öncelikle erkek üye yoluyle belirlendiği aile düzeni.

babayerlilik [Fr. *patrilocalité*] [İng. *patrilocality*]: Evlenen çiftin kocanın babasının oturduğu yerde oturmasını öngören evlilik düzeni.

bağdaştırmacılık [es. t. *telifiye*] [Fr. *syncrétisme*] [İng. *syncretism*]: Çatışık ya da en azından birbirinden ayrı toplumsal kesimlerin, ilkelerin, ekinlerin vb. her birinin kimi öğeleri belirgin biçimde varlıklarını sürdürmekle birlikte, tek birim içinde bir araya getirilmesi.

bağımlı değişken [es. t. *tabi mütehavvile*] [Fr. *variable dépendant*] [İng. *dependent variable*]: Kendisindeki değişmeler, bağımsız değişkendeki değişmelerle tanımlanabilen değişken.

bağımlılık [es. t. *tabiiyet*] [Fr. *dépendance*] [İng. *dependency*]: Bir kişi, toplumsal küme ya da toplumun siyasal, ekonomik, ekinsel vb. bakımlardan başka kişi, küme ya da toplumların güdüm ve yönetimi altına girmesi durumu.

bağımsız değişken [es. t. *müstakil mütehavvile*] [Fr. *variable indépendant*] [İng. *independent variable*]: Birbirleriyle karşılıklı bağlantı içinde olan iki öğeden birindeki değişme ile öbüründeki değişmenin tanımlanabildiği durumda, birinci değişkene verilen ad.

bağımsızlık [es. t. *istiklâl*] [Fr. *indépendence*] [İng. *independence*]: Bir kişi, toplumsal küme ya da toplumun ekonomik, siyasal, ekinsel vb. bakımlardan başka kişi, küme ya da toplumların güdüm ve yönetimi altında bulunmaması durumu.

bağıntı [Fr. *corrélation*] [İng. *correlation*]: İki değişken arasında, biri artarken ya da büyürken öbürünün azalması ya da küçülmesi yolunda bir ilişkinin bulunması.

ayrıcalık [es. t. *imtiyaz*] [Fr. *privilège*] [İng. *privilege*]: Ekonomik ve siyasal gücün eşitsiz dağılımından dolayı kimi birey ve toplumsal kümelerin elde ettiği; yasa ya da töreyle yaptırıma bağlanmış olan ya da olmayan üstünlük durumu.

ayrılma [Fr. *séparation*] [İng. *separation*]: Karı kocanın karşılıklı anlaşıp, eşin ve çocukların bakım ve desteklenmesi konularını bir çözüme bağlayarak evlilik birliğini bozmaları.

azel [Fr. *oligopole*] [İng. *oligopoly*]: Siyasal ekonomide az sayıda anamalcının ekonomik yaşama egemen olduğu, henüz tamamlanmamış tekel düzeni.

azgelişmiş ülke bkz. **gelişmemiş ülke.**

azınlık kümesi [es. t. *ekalliyet*] [Fr. *groupe minoritaire*] [İng. *minority group*]: Bir toplumda çoğunluğunkinden ayrı budunbilimsel, ekinsel özelliklerle birbirine bağlı bireylerden oluşan ikincil küme.

babasına ya da başka yakınlarına aile üyelerinden birini yitirmelerinin karşılığı olarak yaptıkları ödeme.

başsızlık [es. t. *fevza, anarşi*] [Fr. *anarchie*] [İng. *anarchy*]: Siyasal ve yönetsel kurumlardaki çözülme sonucu olarak devlet denetiminin kalmaması durumu.

baştanımazlık [es. t. *mezheb-i fevza*] [Fr. *anarchisme*] [İng. *anarchism*]: Birey üzerindeki her türlü zorlayıcı devlet örgütünü yadsıyan siyasal öğreti.

batılılaşma [es. t. *garplılaşma*] [Fr. *occidentalisation*] [İng. *westernization*]: Kimi azgelişmiş ülkelerde, Batı Avrupa toplumlarında oluşan tüze, siyasa, eğitim, uygulayım.. kurumlarının alınarak o toplumlardakine benzer bir toplum yaşamı oluşturulması, o toplumlara bu yolla yetişilebileceğine inanılması akımı.

bebek ölümü oranı [Fr. *taux de mortalité infantile*] [İng. *infant mortality rate*]: Bir yıl içinde görülen bir yaşından küçük çocuk ölümü sayısının o yılki canlı doğan çocuk sayısına oranı.

beklenimli yaşam süresi [es. t. *beklenen ömür*] [Fr. *espérance de vie*] [İng. *life expectancy*]: Belli bir yaştaki insanların belli bir zaman noktasında ortalama daha kaç yıl yaşıyacağını gösteren ve sayılama yoluyle saptanan sayı.

belirsizlik [es. t. *müphemiyet*] [Fr., İng. *ambivalence*]: Kurulu toplumsal dengenin bozulduğu dönemlerde bireylerin, yaşamın türlü alanlarına ilişkin tutumlarında birbirinden ayrı, birbirine karşıt değerler arasında bocalamaları durumu.

belit [es. t. *mütearife*] [Fr., İng. *axiom*]: Bir kuramda başlangıç noktasını oluşturan, apaçık sayılan ve bu nedenle de tanıtlanmasına gerek duyulmaksızın doğru sayılan öncül.

bellek [es. t. *hafıza*] [Fr. *mémoire*] [İng. *memory*]: İnsanın toplumsal bir varlık olmasını sağlayan, çevresi ile etkileşmesinin sonuçlarını anlığında saklıyabilmesi ve daha sonraki etkinlikleri sırasında bu sonuçları anımsayabilmesi yeteneği.

bencillik [es. t. *hodkâmlık*] [Fr. *égoisme*] [İng. *egoism*]: 1– Bireyin etkinliklerini yalnızca kendi kişisel çıkarına yöneltmesi, başkalarının ya da toplumun hak ve çıkarlarını bilmezlikten gelmesi tutumu. 2– Bütün insan tutum ve davranışlarının, insanın kendi kendisine karşı beslediği sevgi ve ilgi ile açıklanabileceğini ileri süren öğreti.

bakış çerçevesi [es. t. *izafet çerçevesi*] [Fr. *cadre de référence*] [İng. *frame of reference*]: Bir bireyin ya da toplumsal kümenin, içinde bulunduğu toplumsal gerçekliği algılayışını belirleyen kavramlar bütünü.

baldızaima [es. t. *sororat*] [Fr. *sororat*] [İng. *sororate*]: Bir erkeğin karısı sağken ya da öldükten sonra, karısının küçük kız kardeşlerinden biri ya da birkaçı ile evlenebilmesinin ya da evlenmesi gerektiğinin toplumsal olarak benimsendiği evlilik düzeni.

baskı kümesi [es. t. *baskı grubu*] [Fr. *groupe de pression*] [İng. *pressure group*]: Yöneticileri ya da önderleri aracılığıyle hükümeti ya da başka toplumsal kümeleri etkileyerek üyelerinin ortak çıkarlarını gerçekleştirmeyi ve korumayı amaçlayan örgütlü toplumsal küme.

baskı yönetimi [es. t. *istibdat*] [Fr. *despotisme*] [İng. *despotism*]: Herhangi bir denetimle sınırlanmış olmayan bir devlet başkanının başına buyruk kişisel yönetimi.

baskıcı etkileyim [es. t. *tahakküm*] [Fr., İng. *domination*]: Bireyler, toplumsal kümeler ya da toplumlar arasında erk kullanma yoluyle astlık –üstlük ilişkileri kuran, astın yapısı, işleyişi ve amaçlarının üstçe belirlenmesine yol açan toplumsal etkileyim biçimi.

basmakalıp yargı [Fr. *stéréotype*] [İng. *stereotype*]: Bireyler, toplumsal kümeler ya da toplumsal kurumlar üzerine genellikle sözlü olarak verilen duygusal yüklü yalınkat, ortaklaşa yargı.

baş [es. t. *reis, şef*] [Fr. *chef*] [İng. *chief*]: İlkel topluluklarda görülen, çok az kurumlaşmış olan ve gücü kimi kez aşırı bir başına –buyruk– yönetimin gücü biçimini alan önder tipi.

başarı güdüsü [es. t. *muvaffakiyet saiki*] [Fr. *motive de succès*] [İng. *achievement motive*]: Herhangi bir amacı gerçekleştirme güdüsü.

başatlık [es. t. *hakimiyet*] [Fr., İng. *dominance*]: 1– (Çevrebilimde) Bir topluluğun başka bir topluluk üzerindeki üstünlüğü. 2– (Toplumsal ruhbilimde) Başkalarını yönetmeğe eğilimli kişilik özelliği. 3– (Dirimbilimde) Mendel yasasına göre bir özelliğin gensel kalıtım yoluyle en yüksek olasılıkla ortaya çıkma eğilimi göstermesi.

başkaları kümesi [İng. *others'group*]: bkz. **onlar kümesi.**

başkası [Fr., İng. *alter*]: Bireyin edimlerine tepki gösteren, onun "ben"i ile etkileşimde bulunan bireylerin her biri.

başlık [Fr. *prix de la fiancée*] [İng. *bride's price*]: Kimi sanayi öncesi toplumlarda, topluluklarda evlenecek erkeğin ya da ailesinin gelin adayının

bileşik küme [Fr. *groupe composé*] [İng. *compound group*]: İki ya da daha çok sayıda alt kümeden oluşan, içindeki ilişkiler yalnız bireyler ile bütün küme arasındakilerle sınırlı olmayıp, alt kümeler arasındaki ve bunlarla bütün küme arasındaki ilişkileri de kapsayan bir toplumsal yapı.

bileştirme [es. t. *terkip, sentez*] [Fr. *synthèse*] [İng. *synthesis*]: Çözümleme yoluyle soyutlanan parçaların, özelliklerin ve ilişkilerin tek bir bütün içinde birleştirilmesi işlemi.

bilgi [es. t. *malumat*] [Fr. *conaissance*] [İng. *knowledge*]: İnsanların toplumsal iş ve düşünme etkinliklerinin bir ürünü olan; değişen nesnel çevredeki nesnel yasal ilişkilerin dil biçimi altında düşüncel düzeyde yeniden üretilmesine dayanan olgu.

bilgi kuramı [es. t. *mebhas-ı marifet*] [Fr. *épistémologie*] [İng. *epistemology*]: İnsanın gerçeği tanıma yeteneğine; bilmenin kaynakları, biçimleri ve yöntemlerine ilişkin kuram.

bilim [es. t. *ilim*] [Fr., İng. *science*]: Olayların ve nesnelerin oluşum, yapı ve gelişimindeki yasalılıkları açıklamaya çalışan, olguları, mantıksal düşünceyi temel alan, tarihsel nitelikte bilgi düzeni.

bilimlerin sınıflandırılması [es. t. *tasnif-i ulum*] [Fr. *classification des sciences*] [İng. *classification of sciences*]: İncelediği konuların özelliğine ve aralarındaki bağı gösteren ilkelere göre, bilimlerin karşılıklı bağımlılığının, her birinin bilgi düzeni içindeki yerinin belirlenmesi.

bilimsel öngörü [es. t. *ilmî tahmin*] [Fr. *prévision scientifique*] [İng. *scientific prevision*]: Daha gözlemlenmemiş yada denenmemiş olan doğal ve toplumsal olayların, kuramsal ve deneysel verilere, gelişmenin nesnel yasalarına dayanılarak önceden kestirilmesi.

bilimsel özgürlük [es. t. *ilmî hürriyet*] [Fr. *liberté académique*] [İng. *academic freedom*]: Bilim adamlarının herhangi bir karışma olmaksızın araştırma yapma, düşüncelerini üniversite içinde ve dışında yayma hakkı; böylece bilimin donmasının önlenmesi ve toplumun alışılmış, kalıplaşmış görüşler dışında yeni görüşleri ve olguları duyup öğrenme olanağı bulması.

bilinç [es. t. *şuur*] [Fr. *conscience*] [İng. *consciousness*]: İnsanın çalışma süreci içinde, eş deyişle toplumsal ilişkiler süreci içinde nesnel çevresini ve kişisel varoluşunu anlamasını sağlayan düşünsel süreçlerin toplamı.

bilinçaltı [es. t. *tahteşşuur*] [Fr. *subconscient*] [İng. *subconscious*]: Bilinç düzeyinde bulunmamakla birlikte bireyin türlü bilinçli etkinliklerini

benlik [es. t. *ene*] [Fr., İng. *ego*]: Bireye çevresindeki olguları bilinçli olarak ayırt etme olanağı veren ve özü yalnızca insanın toplumsal ilişkilerinden oluşan kişilik kesimi.

benzerlik dayanışması [es. t. *mekanik tesanüd*] [Fr. *solidarité méchanique*] [İng. *mechanical solidarity*]: (Durkheim) Bir toplumun, üyelerinin birbirine benzer olmasına dayalı uyumluluğu.

besleyici yankı [Fr. *rétroaction*] [İng. *feedback*]: Özdevimsel düzenlemelerde, iletişimde ve bilgisayım uygulayımında olduğu gibi canlı doğası ve toplumda da kullanılan değişik denetleme düzenlemelerinin kurucu birimlerinin her anki durumuna ilişkin bilgilerin bu birimler arasında sürekli olarak iletilmesi.

betimleme [es. t. *tasvir*] [Fr., İng. *description*]: Bir deneyim ya da gözlemin verilerinin, bilimce onaylanmış belli bir gösterme düzeni (söz, resim, bilim dilinin özel araçları) yardımıyle saptandığı bilimsel açıklama aşaması.

beyaz yakalılar [Fr. *col blanc*] [İng. *white collar*]: Kol gücünden çok kafa gücü ile yürütülen işlerde çalışanlar.

beyaz yaka suçları [Fr. *crime des cols blancs*] [İng. *white collar crime*]: Kimi orta ve büyük kentsoylu tabaka üyelerinin işlerini alışılmış biçimde yürütmeleri sırasında işledikleri suçlar. (Haksız kazanç sağlamak üzere görevi kötüye kullanma, vergi kaçırma, üzerine para geçirme vb.)

beyin göçü [Fr. *émigration de cerveau*] [İng. *brain drain*]: Geri kalmış toplumların çok kıt olan yetişkin işgücünün –özellikle yüksek öğrenim görmüş olanların– sanayi toplumlarına göç etmeleri olgusu ve süreci.

biçim [es. t. *şekil*] [Fr. *forme*] [İng. *form*]: Toplumsal olguların kurucu öğeleri arasındaki iç bağlantı, örgütleniş yöntemi ve etkileşme düzeni.

biçimcilik [es. t. *şekliye*] [Fr. *formalisme*] [İng. *formalism*]: 1– Toplumsal olguların anlamlarına bakmadan, yalnız biçimlerine, yapılarına, kurallarına ya da ilişkilerine önem veren öğreti ve uygulama. 2– Başlangıçta kendilerine verilen anlamı artık taşımayan kurallara uymayı sürdürme tutumu.

biçimleme [Fr., İng. *formalisation*]: Bilginin biçimini belirleyip saptama yoluyle onun içeriğini daha büyük bir kesinlikle belirleme yolu.

biçim ve içerik [es t. *şekil ve muhteva*] [Fr. *forme et contenu*] [İng. *form and content*]: Toplumsal gerçekliğin birbirinden ayrılmaz, birbirine bağımlı iki yanı. bkz. **biçim, içerik.**

birikte oturma [Fr., İng. *cohabitation*]: bkz. **geniş aile.**

birlikte yaşama [Fr., İng. *cohabitation*]: Karı ile kocanın birbirlikte yaşamalarına dayalı aile uygulaması.

biz kümesi [Fr. *nous-groupe, in-groupe*] [İng. *we-group, in-group*]: Bütün üyeleri kendi kendilerini sıkı sıkıya dayanışma içinde duyan insan kümesi.

boşanma [es. t. *talak*] [Fr., İng. *divorce*]: Yasal olarak kurulmuş bir evlilik ilişkisinin yine yasal biçimde ortadan kaldırılması.

boşanma oranları [es. t. *boşanma nisbetleri*] [Fr. *taux de divorce*] [İng. *rates of divorce*]: Belli bir toplum ya da toplumsal kümede, belli bir dönemde görülen boşanma olaylarının belli bir temele göre (örneğin o dönemdeki evli çift sayısına, evlenme olayları sayısına, toplam evlenme çağı nüfus sayısına vb.) oranları.

boşinanç [es. t. *batıl itikad*] [Fr., İng. *superstition*] : Kimi sözlerin, eylemlerin, sayıların, davranışların... istenen ya da istenmeyen sonuçlar doğuracağına değgin yanlış inanış.

boş zaman etkinliği [es. t. *serbest zaman faaliyeti*] [Fr. *récréation*] [İng. *recreation*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin, boş zamanlarında gönüllü olarak yaptıkları dinlendirici ve eğlendirici etkinliklere verilen ad.

boy [es. t. *aşiret*] [Fr. *tribu*] [İng. *tribe*]: Aynı dili konuşan ve başka ekin öğelerini de paylaşan birkaç oymaktan, obadan, soptan kurulu ilkel toplum.

bozulma bölgesi [es. t. *fenalık mıntıkası*] [Fr. *aire de détérioration*] [İng. *area of deterioration*]: Konutların ve öbür toplumsal hizmetlerin düşük nitelikli olduğu, insanları arasında da hırsızlık, saldırı, cinsel sapma ve sapıtmalar gibi türlü toplumsal bozuklukların yaygın bulunduğu yerleşme (genellikle kent) bölgesi.

bölek [es. t. *hizip*] [Fr., İng. *faction*]: Genellikle topluluklar ve örgütler içindeki çatışma durumlarından doğan, yan tutmaya yönelik, az örgütlü ve akışkan çatışma kümesi.

bölge [es. t. *mıntıka*] [Fr. *région*] [İng. *region*]: Belli özdeksel ve tinsel ekin öğelerinin göreli olarak türdeş kıldığı coğrafya alanı.

bölgeleme [Fr., İng. *zoning*]: Bir kentsel alanı, her biri belli bir amaca (yönetim, konut, işyeri olmaya) yönelik ayrı ayrı bölgelere ayırma.

etkileyebilen onun kişiliğini oluşturan öğeler arasında yer alan, dilendiğinde kapsamındakiler bilince çağrılabilen anlık süreçleri.

bilinçlilik [es. t. *şuurluluk*] [Fr. *conscience*] [İng. *consciousness*]: İnsanın amaçlı bir etkinliği, toplumsal gelişmenin bilinen nesnel yasalarına uygun olarak gerçekleştirmesi durumu.

bilme [Fr., İng. *cognition*]: Gerçeğin insan düşüncesinde, toplumsal gelişim yasalarıyle koşullanmış, uygulamayla ayrılmaz biçimde bağlantılı olarak yansıması ve yeniden kurulması süreci.

birey [es. t. *fert*] [Fr. *individu*] [İng. *individual*]: Toplumları oluşturan ve düşünsel, duygusal, istençsel nitelikleri toplum içinde belirlenen insanların her biri.

bireycilik [es. t. *ferdiyetçilik*] [Fr. *individualisme*] [İng. *individualism*]: Bireylerin yararlarını toplumsal yararlardan daha üstün ya da daha önemli sayan öğreti tutum ve siyasaların genel adı.

bireycileşme [es. t. *ferdiyetçileşme*] [Fr. *individualisation*] [İng. *individualization*]: Bireyleri belli toplumsal kümelere bağlayan bağların zayıflaması ya da ortadan kalkması.

bireye tapınma [es. t. *ferde ibadet*] [Fr. *culte de l'individu*] [İng. *cult of the individual*]: 1- Bir yönetici ya da önderin yetkesine sorgusuz- sınırsız saygı gösterme. 2- Bir yönetici ya da önderin gerçek değerini abartma.

bireylik [es. t. *ferdiyet*] [Fr. *individualité*] [İng *individuality*]: Bir kişiyi dış gözlemciler gözünde benzersiz, biricik kılan özellikler ya da bunların bileşim biçimi.

bireyoluş [es. t. *tekevvün-i ferdî*] [Fr. *ontogenèse*] [İng. *ontogenesis*]: Örgenliklerin tarih içinde birer birey olarak belirmesi süreci.

birikim [es. t. *teraküm*] [Fr., İng. *accumulation*]: Toplumların ekinsel varlıklarının gelişip genişlemesi ve uygarlık düzeyinin yükselmesi süreci.

birincil küme [es. t. *asli grup*] [Fr. *groupe primaire*] [İng. *primary group*]: (Cooley) Üyeleri arasındaki ilişkilerde duygusal güdülerin ve doğrudan, yüz yüze bağların temel yer tuttuğu, küçük boyutlu toplumsal küme: aile, hısımlık kümesi, arkadaşlık kümesi, köy topluluğu vb.

birincil yakınlar [es. t. *asli akrabalar*] [Fr. *parents primaires*] [İng. *primary kins*]: Bir çekirdek ailenin üyeleri olan bireyler.

birleşik eylem [Fr. *action conjuguée*] [İng. *joint action*]: İnsanların birbiriyle bağlantı içindeki davranışları.

büyü [es. t. *sihir*] [Fr. *magie*] [İng. *magic*]: 1– İnsan ile çevresi arasında doğaüstü nitelikte bir ilişki bulunduğu inancına dayalı ilkel din biçimlerinden biri. 2– Belli sonuçları sağlamak ereğiyle doğaüstü sayılan güçleri ya da varlıkları etkilemek üzere yapılan bir dizi törensel uygulama.

büyükoğul önceliği [es. t. *ekberiyet*] [Fr. *primogéniture*] [İng. *primogeniture*]: En büyük oğulun, yaşça en büyük başka bir kalıtçının kalıt üzerinde tek başına ya da öncelikle hakkı olmasını öngören toplumsal kurum.

büyük sayılar yasası [es. t. *kemiyet-i kebire kanunu*] [Fr. *loi des grands nombres*] [İng. *law of great numbers*]: Çok sayıda rastlantısal etkenlerin birlikte etkisinin, rastlantıdan hemen hemen bağımsız sonuçlar doğurması ilkesi. (Olasılık kuramında olduğu gibi.)

büyüleyici önder [es. t. *karizmatik lider*] [Fr. *leader charismatique*] [İng. *charismatic leader*]: Büyüleyici gücü ve etkisi olan önder.

büyüleyici yetke [es. t. *karizmatik otorite*] [Fr. *autorité charismatique*] [İng. *charismatic authority*]: Kaynağını ve yasallığını iyesinin olağan üstü kişilik gücünden alan yetke.

büyüleyim [es. t. *karizma*] [Fr. *charisme*] [İng. *charisma*]: Bir toplulukta, bir toplumda, üyelerin yönetici kişide (ya da kişilerde) bulunduğuna inandıkları olağanüstü yetenek, güç, etkileyicilik niteliklerinin tümü.

büyüme [Fr. *croissance*] [İng. *growth*]: Belli bir dönemin başlangıcındaki ve bitimindeki üretim tutarları arasında gerçekleşen artış. (Kimi toplumbilimcilerce ekonomik gelişme ile eşanlamda kullanılır.)

bölgesel azgelişme [Fr. *sous-développement régional*] [İng. *regional underdevelopment*]: Bir ülkede, bir ya da birden çok kimi bölgelerin tarihsel, coğrafyasal, ekonomik vb. nedenlerle başka bölgelerden daha az ve onların gelişimine yarayacak biçimde geri kalması, kendi gelişme kaynaklarının o bölgelere kayması olgusu. *Bölgelerarası dengesizlik* de denilmektedir.

budun [es. t. *kavim*] [Fr. *ethnie*] [İng. *ethny*]: Dirimbilimsel ve ekinsel bakımlardan türdeş özelliklerle birbirine bağlanmış üyelerden kurulu olan ve bu özelliklerle kimliklendirilen toplumsal küme.

budun bencilliği [Fr. *ethnocentrisme*] [İng. *ethnocentrism*]: Kendi ırkını, ulusunu, toplumunu ya da toplumsal kümesini başkalarınınkinden ayırarak üstün sayma ve onları aşağı görerek kendininkine bağımlı kılmayı isteme tutumu.

budunbetim [es. t. *kavmiyat, etnografya*] [Fr. *ethnographie*] [İng. *ethnography*]: İnsan topluluklarının, özellikle de ilkel ya da abecesiz halkların özdeksel ve tinsel ekinlerinin betimsel incelemesini yapan bilim dalı.

budunbilim [es. t. *ırkiyat, etnoloji*] [Fr. *ethnologie*] [İng. *ethnology, cultural anthropology*]: Yeryüzünde yaşıyan insan topluluklarının ya da toplumlarının özdeksel ve tinsel ekinlerini karşılaştırmalı olarak, birbirleriyle ilişkileri içinde inceleyerek ekinin genel oluşum ve gelişim yasalarını araştıran bilim dalı.

buluş [es. t. *icat*] [Fr., İng. *invention*]: Var olan ekin öğelerinden yeni ekin öğeleri türetecek biçimde bileşimler yapma.

bunalım [es. t. *buhran*] [Fr. *crise*] [İng. *crisis*]: 1– Olayların alışılmış ya da beklenen sırasında görülen herhangi bir bozulma. 2– Alışkanlık ya da ölçülerin değişen koşullara uygun düşmemesi sonucu bireyin, toplumsal kümenin ya da toplumun, yeni koşullara uygun alışkanlıklar, ölçüler oluşturması zorunluluğunun ortaya çıkması.

buyuruculuk [es. t. *mutlakiyet*] [Fr. *dictature*] [İng. *dictatorship*]: Bir kişinin ya da küçük bir kümenin herhangi bir toplumsal sınıf yararına, devlet erkini kullanarak bütün toplumsal kurumları, toplum üyelerini tam ve gönlünce bir denetim altında bulundurduğu siyasal örgütleniş biçimi.

bütünleşme [es. t. *tamamlanma*] [Fr. *intégration*] [İng. *integration*]: Bireylerin, kişilerin, toplumsal kümelerin ya da daha geniş toplumsal bütünlüklerin, davranış düzenlerinin vb. değişik ya da çatışan birimlerinin uyumlulaşıp karşılıklı bağımlılık içinde birleşmeleri süreci.

coşku [es. t. *heyecan*] [Fr. *émotion*] [İng. *emotion*]: Olayların, nesnelerin, düşüncelerin ya da devinimlerin bireyde oluşturduğu, onun gerek çevresine, gerekse kendi kendisine karşı tutumunu dışlaştıran güçlü ve karmaşık duygu durumu.

coşkusal [es. t. *teheyyüci*] [Fr. *émotionel*] [İng. *emotional*]: 1- Coşkulara ilişkin olan ya da bireyde coşku uyandırma niteliği taşıyan (şey). 2- Olağandan daha çok coşkulanan ya da coşkuların etkisi altında davranan(kişi).

C

canlıcılık [es. t. *ervahiye*] [Fr. *animisme*] [İng. *animism*]: Doğadaki canlı-cansız bütün varlıklarda bir tin bulunduğu ve bu tinin çevredeki nesne ve olayları etkilediği yolundaki ilkel inanç.

canlı doğum [Fr. *naissance vivante*] [İng. *live birth*]: Canlı olarak doğan bebek.

ceza toplumbilimi [es. t. *ceza içtimaiyatı, ceza sosyolojisi*] [Fr. *pénologie*] [İng. *penology*]: Suç sayılan davranışların cezalandırılmasına ilişkin kuram ve yöntemleri inceleyen toplumbilim dalı.

cinsellik [es. t. *cinsiyet, seks*] [Fr. *sexe*] [İng. *sex*]: Dişi ile erkeği birbirinden ayrımlı kılan fiziksel özellikler.

cinsellik tecimi [es. t. *cinsiyet ticareti*] [Fr. *sexe commerciale*] [İng. *commercial sex*]: Özellikle yığın iletişim araçları yoluyle, özel kazanç sağlamak için insanların cinsel içgüdülerinin kötüye kullanılması.

coğrafyasal çevre [es. t. *coğrafî muhit*] [Fr. *environnement géographique*] [İng. *geographical environment*]: Belli bir zamanda toplumsal üretim sürecinde yer alan, her toplumun varlığı ve gelişmesi için zorunlu olan nesnel araçları oluşturan, kendileri de toplumun gelişmesinden etkilenip değişen, genişleyen canlı ve cansız nitelikteki nesnelerle olayların (yer kabuğu, atmosferin alt katmanları, su, toprak, bitki örtüsü, hayvan varlığı) tümü.

coğrafyasal gerekircilik [es. t. *coğrafî icabiye, coğrafî determinizm*] [Fr. *déterminisme géographique*] [İng. *geographical determinism*]: Toplumbilimde, toplumsal gelişmenin baş etkeninin coğrafyasal öğeler (iklim, toprak, su kaynakları vb.) olduğunu savunan okul.

coğrafyasal siyasa [es. t. *jeopolitik*] [Fr. *géopolitique*] [İng. *geopolitics*]: 1- Bir devletin saldırgan nitelikteki genişlemesini, ekonomik ve siyasal coğrafya açısından haklı kılmaya yönelik siyasal öğreti. 2- Hükümet siyasalarının ekonomik ve siyasal coğrafya verilerine göre saptanması.

bakımlarından durumu. 2- Belli bir çevrebilimsel birimin belli yerlerle arasındaki egemenlik-bağımlılık ilişkileri açısından durumu.

çevre kesişmesi [Fr. *entrecroisement de cercles sociaux*] [İng. *intersection of social circles*]: Bir toplumda bireylerin aynı zamanda birden çok toplumsal kümenin üyesi olmaları ve işbirliği yapmaları olgusu.

çıkar [es. t. *menfaat*] [Fr. *intérêt*] [İng. *interest*]: 1- Bireylerin, toplumsal kümelerin ve tarihsel toplulukların özdeksel ve tinsel gereksinmelerini karşılayacağına inandıkları kişi ya da şeylerle ilişkisi; 2- Bireylerin, bu gereksinmelerini yansıtan amaçlı düşünce ve eylem yönelimleri.

çıkar kümesi [es. t. *menfaat grubu*] [Fr. *groupe d'intérêt*] [İng. *interest group*]: Belirli bir özlem, ilgi ya da istek yöresinde oluşan bir toplumsal küme.

çilecilik [es. t. *zühdiyet*] [Fr. *asceticisme*] [İng. *asceticism*]: Yüksek bir aktöreye ya da dinsel ülküye ulaşabilmek için rahatlıktan aşırı ölçüde uzak durmaya ve onu aşağılamaya dayalı bir düşün ve yaşama biçimi.

çocuksanlılık [Fr. *tecnonymie*] [İng. *teknonymy*]: Bir baba ya da anneyi çocuğunun adıyle çağırma geleneği.

çocuk suçluluğu [Fr. *délinquence juvénile*] [İng. *juvenile delinquency*]: Çocuklarla erginlik yaşı altındaki kişilerin yasalarla yasaklanmış olan ya da yasal açıdan suç olarak yorumlanabilen davranışları.

çocuk yetiştirme yolları [Fr. *pratiques d'élever les enfants*] [İng. *child-rearing practices*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede yeni doğan çocuğun beslenmesinden görgü kurallarını öğrenmesine değin topluma hazırlanmasına ilişkin bütün uygulamalar.

çoğulcu elerki bkz. **çoğulcu toplum.**

çoğulculuk [Fr. *pluralisme*] [İng. *pluralism*]: 1- Toplum yaşamında birbirine eşit ve birbirine indirgenemeyen birden çok ilkenin, alanın, gerçeklik biçiminin var olmasını savunan görüş. 2- Toplumbilimde: Tarihin, olayların rastgele akışından başka birşey olmadığını, bu yüzden de toplumsal gelişimin nesnel yasalarının bulunup açıklanamıyacağını savunan tutum.

çoğulcu toplum [Fr. *société pluraliste*] [İng. *pluralist society*]: Türlü sınıfları, katmanları eşdeğerde sayılan ve her birine toplumun yönetimini etkileme hakkı tanınan toplum.

çokeşlilik [es. t. *poligami*] [Fr. *polygamie*] [İng. *polygamy*]: Karı ya da kocadan herhangi birinin birden çok sayıda olmasının toplumsal olarak onaylandığı evlilik biçimi.

Ç

çağdaş aile bkz. **çekirdek aile.**

çağdaşlaşma [es. t. *modernleşme*] [Fr. *modernisation*] [İng. *modernization*]: Geri kalmış toplumların ekonomi, bilim, ekin, toplumsal düzenleniş... alanlarında günümüz bilim ve uygulayımının olanak verdiği en gelişkin aşamaya gelme çaba ve özlemlerini anlatan geniş kapsamlı toplumsal akım.

çalım [es. t. *eda, jest*] [Fr. geste] [İng. *gesture*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede anlamı ortaklaşa olarak bilinen el, kol, yüz... imleri.

çekirdek aile [Fr. *famille nucléaire, famille conjugale*] [İng. *nuclear family*]: Karı, koca ve evlenmemiş çocuklardan kurulu olan sanayileşmiş ve kentleşmiş toplumlarda oluşan aile biçimi.

çelişme [es. t. *tenakuz*] [Fr., İng. *contradiction*]: Eytişimci düşünüşte her devinimin kaynağını, canlılığın kökenini ve gelişme ilkesini anlatan ulam; evren, doğa, toplum ve insanın gelişim yasası.

çelişmezlik [es. t. *adem-i tenakuz*] [Fr., İng. *non-contradiction*]: Bilginin sunulmasında tutarsızlık ve çelişme bulunmaması gerektiği yolundaki temel bir mantık kuralı.

çete [Fr., İng. *gang*]: Genellikle toplumsal çevrece onanmayan ortak bir amacın ve yüz yüze ilişkilerin birleştirip sıkı sıkıya birbirine bağladığı bireylerden oluşan küme. (Özellikle suçlu çeteleri'ni anlatmak için kullanılır.)

çevre [es. t. *muhit*] [Fr., İng. *milieu*]: Bir bireyin, bir toplumsal kümenin ya da bir toplumun dirimbilimsel, toplumsal, ekinsel yaşamını etkileyebilecek dış etmenlerin tümü.

çevrebilimsel durum [es. t. *ekolojik vaziyet*] [Fr. *position écologique*] [İng. *ecological position*]: 1– Bir çevrebilimsel birimin (kent bölgesi, yörekent, uydu kent, köy vb.) belli yerlere olan uzaklık ve ulaşım olanakları

D

dar aile bkz. **çekirdek aile.**

davranım [es. t. *hal ve gidiş*] [Fr. *conduite*] [İng. *conduct*]: 1- Geleneklere, göreneklere, aktöreye, güzellik kurallarına ve ilkelerine göre değerlendirilen ya da yöneltilen kişi davranışı. 2- İnsanı hayvandan ayırt eden bilinçli, özgür istence dayalı davranış.

davranış [Fr. *comportement*] [İng. *behaviour*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede genellikle alışkanlık durumuna gelen ve saymaca olan, görece tekbiçimli bir eylem türü.

davranışçılık [es. t. *akisiye*] [Fr. *psychologie de réaction*] [İng. *behaviorism*]: 1 Ruhsal olayları örgenlerin tepkimelerine indirgeyen, bilincin temel öğesinin uyarı ve tepkime arasındaki ilişki olduğunu, bilinç ile davranışın özdeşliğini savlıyan düşünce akımı. 2- Toplumsal olayları bireylerin dışlaşan davranışlarına bakarak açıklamak isteyen toplumbilim okulu.

davranış sapması [Fr. *déviation de comportement*] [İng. *behaviour deviation -deviant behaviour*]: Bir toplumun ya da toplumsal kümenin kurallarına ya da düzgülerine aykırı biçimde davranma.

dayıcılık [Fr. *népotisme*] [İng. *nepotism*]: Yeterli ve yetenekli olup olmadıklarına bakmadan insanın yakınlarını kayırması; özellikle de belli orunlara getirmesi tutumu.

dedikodu [Fr. *commérage*] [İng. *gossip*]: Bir birey ya da toplumsal küme üzerinde, yüze karşı değil arkadan sözlü saldırıda bulunmak yoluyle toplumsal denetim kurma.

değer [es. t. *kıymet*] [Fr. *valeur*] [İng. *value*]: 1- Nesne ve olayların bir toplum, bir sınıf ya da bir insan bakımından taşıdığı önemi belirleyen niteliği. 2- Bir toplum, bir sınıf ya da bir insan için önem taşıyan nesne ve olaylar.

değişken [es. t. *mütehavvil*] [Fr., İng. *variable*]: Ayrı ayrı bireysel durumlarda tutarı değişebilen herhangi bir özellik, nitelik ya da öğe.

çokkarılılık [es. t. *taaddüd-i zevcat*] [Fr. *polyginie*] [İng. *polyginy*]: Bir erkeğin bir anda iki ya da daha çok sayıda kadınla evli olabildiği evlilik biçimi.

çokkocalılık [es. t. *taaddüd-i ezvac*] [Fr. *polyandrie*] [İng. *polyandry*]: Bir kadının yasal olarak bir anda iki ya da daha çok sayıda kocasının bulunabildiği evlilik biçimi.

çoktanrıcılık [es. t. *kesret-i ilâh*] [Fr. *polithéisme*] [İng. *polytheism*]: İlkel İnsanların açıklayamadıkları ve karşısında yenik düştükleri her doğa gücünü tanrılaştırıp onun koruyuculuğunu elde etmeğe çalışmaları.

çözümleme [es. t. *tahlil, analiz*] [Fr. *analyse*] [İng. *analysis*]: Herhangi bir konunun, bir nesnenin düşüncede ya da gerçeklikte kurucu parçalarına ayrılması yoluyle yapısının, işleyişinin ve gelişim yasalarının ortaya konması işlemi.

çözümleme ve bileştirme [es. t. *tahlil ve terkip*] [Fr. *analyse et synthèse*] [İng. *analysis and synthesis*]: Bir bütünün düşüncede ya da gerçekte kurucu parçalarına ayrılması ve bu parçalar kullanılarak bütünün yeniden kurulması.

dernek [es. t. *cemiyet*] [Fr., İng. *association*]: İki ya da daha çok *bireyin* ortaklaşa bir çıkarı gerçekleştirmek ve korumak üzere oluşturdukları, *yönetimsel yapısı* ve görevlileri bulunan örgütlü toplumsal küme.

dernekler toplumbilimi [es. t. *cemiyetler sosyolojisi*] [Fr. *sociologie des associations*] [İng. *sociology of associations*]: Bir toplumda, bir toplumsal kümede oluşan derneklerin toplum bütünü içindeki yeri ile kuruluş, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde incelemeyi amaçlayan toplumbilim kesimi.

devingen yasa [es. t. *hareketli kanun*] [Fr. *loi mobile*] [İng. *mobile law*]: Herhangi bir düzenin belli bir koşulunun kendinden sonra gelen bütün koşulları kesinlikle belirlemesini, böylece başlangıçtaki koşulların bilinmesi durumunda daha sonraki gelişmelerin önceden kestirilmesini sağlayan bir nedensellik bağlantısı biçimi.

devinim [es. t. *hareket*] [Fr. *mouvement*] [İng. *motion*]: Toplumdaki nesne ve olayların temel özelliğini, varlık biçimini belirleyen toplumsal süreçlerin tümü.

devlet [Fr. *Etat*] [İng. *State*]: 1 - Toplumun siyasal örgütlenişi. 2- Toplumdaki siyasal örgütlerin tümü.

devletçilik [Fr. *étatisme*] [İng. *etatism*]: Bir ulusun yönetimsel ve ekonomik işlevlerinin devletçe *birleşik bir yönetim altında bütünleştirilmesi* siyasası ve öğretisi.

devletleştirme [Fr., İng. *étatisation*]: Özel ellerde bulunan herhangi bir ekonomik işlev ya da kuruluşun kamulaştırılarak devletçe yürütülmesi.

devrim [es. t. *inkılâp*] [Fr. *révolution*] [İng. *revolution*]: Herhangi bir olaydaki hızlı ve geniş kapsamlı niteliksel değişme. bkz. **toplumsal devrim, devrim ortamı.**

devrim ortamı [es. t. *inkılâp vasatı*] [Fr. *situation révolutionnaire*] [İng. *revolutionary situation*]: Yürürlükteki toplumsal düzenin toplumsal-ekonomik bunalımlar içine düştüğünü ve yeni bir toplumsal düzenin ortaya çıkma olanaklarının oluştuğunu gösteren nesnel koşulların tümü.

dışagöç [es. t. *harice muhaceret*] [Fr., *émigration*] [İng. *emigration*]: Bir ülkedeki kimi bireylerin ya da toplumsal kümelerin başka bir ülkeye göç etmeleri.

dışsal ve içsel [es. t. *harici ve dahili*] [Fr. *externe* et *interne*] [İng. *external and internal*]: Bir olgunun, bir sürecin, yapı bütünlüğü içindeki yeri ve payı açısından ayırt edilen iki yanının niteliği.

değişme [es. t. *tebeddül*] [Fr. *changement*] [İng. *change*]: Bütün nesne ve olayların her türlü devimi ve etkileşmeyi, bir durumdan bir başka duruma her türlü geçişi dile getiren en genel varoluş biçimi.

değşinim [es. t. *tagayyür*] [Fr., İng. *mutation*]: (Değşinimciliğe göre) Doğada ve toplumda niteliksel değişmelerin yavaş yavaş değil birdenbire olması, bir şeyin ortam ve koşullarını bulduğunda birdenbire nitelik değiştirmesi.

değşinimcilik [es. t. *tagayyüriye*] [Fr. *mutationisme*] [İng. *mutationism*]: Doğa ve toplumdaki değişmelerin değşinim biçiminde olduğunu savunan düşünce akımı.

delikanlılık [Fr., İng. *adolescence*]: Bireyin dirimbilimsel bakımdan çocukluk dönemi ile toplumsal çevrece yetişkin sayıldığı dönemi arasında kalan çağı.

denetimli deneyim [Fr. *expérimentation controllée*] [İng. *controlled experiment*]: Bir varsayımın sınanması için iki ayrı inceleme biriminden ya da birimler dizisinden birine belli bir uyarının, bir etkenin uygulanıp öbürüne uygulanmaması ve sonuçların karşılaştırılması yöntemi.

deney [es. t. *tecrübe*] [Fr. *expérience*] [İng. *experience*]: Olayların zorunlu bağlantılarının, özelliklerinin ve yasalarının ortaya çıkarılmasına, ussal etkinlik yöntem ve araçlarının bulunup denenmesine olanak veren; insanın doğal ve toplumsal çevresi üzerindeki kılgısal eylemi.

deneyim [es. t. *tecrip*] [Fr. *expérimentation*] [İng. *experimentation*]: Belli ereklere ulaştıracak yeni koşullar yaratarak ya da toplum yaşamının türlü süreçlerini istenen yönde değişikliğe uğratarak olayları etkileme yoluyle incelemeyi amaçlayan yöntemli deney.

denge [es. t. *muvazene*] [Fr. *équilibre*] [İng. *equilibrium*]: İki ya da daha çok gücün eşitleşmesinin, başka deyişle aralarındaki etkileşmenin ürünü olan göreli bir durgunluk durumu.

denge kuramı [es. t. *muvazene nazariyesi*] [Fr. *théorie d'équilibre*] [İng. *equilibrium theory*]: Doğada ve toplumda dengenin doğal, "olağan" durum; devinimin ve gelişmenin ise geçici olduğunu ileri süren kuram.

denkteş evliliği [es. t. *küfüv*] [Fr. *homogamie*] [İng. *homogamy*]: Kimi toplumlarda ya da toplumsal kümelerde aynı ırk, ulus, sınıf, din ya da meslek üyelerinin birbirleriyle evlenmesini yeğleyen aile düzeni.

derebeylik [es. t. *feodalite*] [Fr. *féodalité*] [İng. *feudalism*]: Toprak köleliğine dayalı toprak beyliği düzeni.

baş imgelerinden ve genel olarak simgelerden oluşan, çoğunlukla büyüsel, kutsal nitelikli tören.

dinsel törenler [es. t. *dinî merasim*] [Fr. *rituels*] [İng. *rituals*]: Bir dinin tapınmaya ve dince kutsanmış ölülerin ya da nesnelerin koruma ve kayırmasını elde etmeğe yönelik belli biçim ve kurallara uyularak yapılan uygulamalarının tümü.

din tecimi [es. t. *din ticareti*] [Fr. *religion commerciale*] [İng. *commercial religion*]: Özel kazanç ya da siyasal güç elde etme ereğiyle, özellikle yığın bildirişim araçlarından yararlanarak, insanların dinsel inançlarını kötüye kullanma işi.

din toplumbilimi [es. t. *din içtimaiyatı, din sosyolojisi*] [Fr. *sociologie religieuse*] [İng. *sociology of religion*]: Toplumlarda, toplumsal kümelerde, dinsel kural ve kurumların özellikleri ve toplum bütünü içindeki yeri ile oluşum, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde inceleyip açıklamaya çalışan toplumbilim kesimi.

direniş [es. t. *boykot*] [Fr. *boycottage*] [İng. *boycotting*]: Bir toplumsal kümenin, başka toplumsal küme ya da bireylerin kimi tutum ve davranışlarını değiştirmeğe zorlamak üzere onlarla toplumsal (özellikle ekonomik ve siyasal) ilişkileri kesmesi.

dirimbilimcilik [es. t. *içtimaiyatta hayatiyatçı mektep*] [Fr. *école biologique dans la sociologie*] [İng. *biological school in sociology*]: En güçlü olanın yaşamda kalması, doğal ayıklanma, örgenliğin hücre yapısı gibi kimi dirimbilim yasalarını insanın toplum yaşamına tıpatıp uygulamak isteyen, insanı yalnızca özel iyelik, bireycilik gibi "değişmez içgüdülerle" donanmış bir canlı varlık olarak göstermeği amaçlayan toplumbilim akımı.

dirimbilimsel kalıtım [es. t. *hayatî irsiyet*] [Fr. *hérédité biologique*] [İng. *biological heredity*]: Ana babaların kimi özelliklerinin döllenme sırasında erkek ve dişi kromozomları yoluyle çocuklarına ve böylelikle kuşaktan kuşağa iletilmesi.

dişediş [es. t. *kısas*] [Fr. *talion*] [İng. *retaliation*]: Bir saldırının öcünün, uğranılan zarara eş bir zarar verdirilerek saldırgandan alınması geleneği.

dizge [es. t. *sistem*] [Fr. *système*] [İng. *system*]: Aralarında karşılıklı işlevsel bağlılıklar bulunan bir dizi öğenin oluşturduğu bütünlük.

doğa [es. t. *tabiat*] [Fr., İng. *nature*]: Bilincin dışında bilinçten bağımsız olarak var olan, sürekli devim ve değişim içinde bulunan ve sonsuz görünüş biçimleri içinde insanı çevreleyen acun.

dışsal yan [es. t. *haricî veçhe*] [Fr. *aspect externe*] [İng. *external aspect*]: Herhangi bir olgu ya da sürecin duyu organları aracılığıyle doğrudan doğruya algılanan yüzeysel yanı.

dıştan evlenme [es. t. *nikâh-ı haricî*] [Fr. *exogamie*] [İng. *exogamy*]: Bir topluluğun üyelerinin o topluluk içinden kimselerle evlenmelerini yasaklayan evlilik düzeni.

dikkat [Fr., İng. *attention*]: İnsanın bilme ve uygulama devinimlerini, kendiliğinden ya da istençli olarak belli bir nesne ya da eylem üzerinde toplamasını ve bu nesne ya da eylemin bilinç alanına getirilmesini anlatan bir ansal durum.

dikkat odağı [Fr. *focus de l'attention*] [İng. *focus of attention*]: Bireyin belli bir anda en çok ayrımında bulunduğu bilinç alanı.

dil [es. t. *lisan*] [Fr. *langue*] [İng. *language*]: İnsana türlü etkinlik süreçleri içinde düşünce ve duygularını anlatma olanağı vererek bilme ve iletişme işlevlerini yerine getiren, toplumsal üretimin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkıp gelişen söz düzeni.

din [Fr., İng. *religion*]: 1– İnsanların anlayamadıkları, karşısında güçsüz kaldıkları doğa ve toplum olaylarını, tasarladıkları doğaüstü, gizemsel nitelikli güçlerle açıklamaya yönelmeleri olgusu. 2–Bu nitelikteki tasarımların kurallar, kurumlar, törenler ve simgeler biçiminde örgütlenmesini sağlayan düzen.

dinden bağımsızlaşma [es. t. *dünyevileşme, layikleşme*] [Fr. *sécularisation, laicisme*] [İng. *secularization*]: Dinsel ve büyüsel nitelikli toplumsal denetimin yerini ussal nitelikli toplumsal denetim biçimlerinin alması.

dinerkçilik [es. t. *ruhbaniye, teokrasi*] [Fr. *cléricalisme*] [İng. *clericalism*]: Dinin ve din kurumlarının toplum yaşamının türlü kesimlerindeki yerini güçlendirmeği amaçlayan toplumsal–ekonomik akım.

dinerki [es. t. *teokrasi*] [Fr. *théocratie*] [İng. *theocracy*]: Siyasal erkin, Tanrı'nın temsilcileri olduklarına inanılan din adamlarının elinde bulunduğu toplumsal-siyasal düzen.

din ruhbilimi [es. t. *din ruhiyatı*] [Fr. *psychologie de la religion*] [İng. *psychology of religion*]: Doğaüstüne inanmaya ilişkin coşkusal yaşantıları, dinsel öğretinin doğurduğu duygu ve coşkuları, dinsel uyarma, korku yerleştirme vb. araçları inceleyen bir toplumsal ruhbilim akımı.

dinsel tören [es. t. *ayin*] [Fr., İng. *rite*]: Kimi erdemlere ya da güçlere sahip olduğuna inanılan belli davranış biçimlerinden, deyimlerden, el, kol,

doğum oranı [Fr. *taux de natalité*] [İng. *birth rate*]: Herhangi bir toplum ya da toplumsal küme nüfusunda, belli bir yıl içinde gerçekleşen canlı doğum sayısının o sıradaki toplam nüfusa oranı.

doğurganlık [es. t. *fiilî veludiyet*] [Fr. *fertilité, fécondité*] [İng. *fertility*]: Belli bir nüfusta belli bir zaman süresi içinde gerçekleşen canlı doğumların sayısı ya da oranı.

doğuştan suçlu [es. t. *doğuştan mücrim*] [Fr. *criminel de naissance*] [İng. *born criminal*]: (Lombroso) Dirimbilimsel yapısı dolayısıyle kaçınılmaz bir biçimde suç işlemeye yazgılı olduğu ileri sürülen kişi.

döngüsel doğrulama [es. t. *dairevî ispat*] [Fr. *évidence circulaire*] [İng. *circular evidence*]: Doğrulanması gereken sonucu doğru sayan öncüllerden yola çıkan mantık yanılması.

dönme [es. t. *tebeddü*] [Fr. *conversion, converti*] [İng. *conversion, convert*]: 1- Dinsel ya da siyasal bir inancın, bir kanının yerine başka birinin benimsenmesi. 2- Bunu yapan kişi.

dönüşümcülük [es. t. *istihaliye*] [Fr. *transformisme*] [İng. *transformism*]: Canlıların, örgenlerinin çevreye uyma süreci içinde değiştiklerini, türlerin de biribirine dönüşme yoluyle oluştuklarını savunan ve evrim kuramı içinde yer alan öğreti.

dört dilek [es. t. *dört arzu*] [Fr. *les quatre voeux*] [İng. *four wishes*]: Bütün insanlarda evrensel olarak bulunduğu öne sürülen ve somut toplumsal davranışların çözümlenmesinde kullanılan tanınma, karşılık verme, yeni yaşantılardan geçme ve güvenlik içinde bulunma istekleri.

durum tanımlaması [Fr. *définition de la situation*] [İng. *definition of the situation*]: Birey ya da kümenin, karşılaştığı durumları geçmiş yaşam deneylerinin etkisi altında algılayıp tanımlaması. bkz. **bakış çerçevesi**.

duygudaşlık [es. t. *tecazüp, sempati*] [Fr. *sympathie*] [İng. *sympathy*]: Bir insanın başkalarının yaşantıları ve uyaranları kendisininkiymiş gibi tepkide bulunması, başkalarının duygularını paylaşması durumu.

duygulanım [es. t. *ihtisas*] [Fr., İng *affection*]: Anlık süreçlerinin dışında kalan ve insanın toplumsal kümesi içindeki davranışı üzerinde istençli denetimini ortadan kaldıran kısa süreli duygusal tepkiler (kızgınlık, korku vb.) gösterme durumu.

duyum [es. t. *ihsas*] [Fr., İng. *sensation*]: Nesnel çevrenin insanın duyu örgenleri üzerindeki etkisinin yalın sonucu.

doğal ayıklanmacılık [es. t. *tabiî istıfa*] [Fr. *sélection naturelle*] [İng. *natural selection*]: (Darwin) Doğada ve toplumda canlı türleri arasındaki varolma savaşını en güçlülerin, çevreye en iyi uyabilenlerin kazandıklarını, güçsüzlerin, çevreye uyamıyanların ise ortadan kalktıklarını savunan öğreti.

doğal bilimler [es. t. *ulum-i tabiiye*] [Fr. *sciences naturelles*] [İng. *natural sciences*]: Doğayı inceleyen ve insan bilgisinin temel bölümlerinden birini oluşturan bilimler.

doğal insanbilim [es. t. *fiziki beşeriyat*] [Fr. *anthropologie physique*] [İng. *physical anthropology*]: İnsanın örgensel oluşum ve evrimini, örgensel yapı ile doğal toplumsal çevre arasındaki ilişkileri ve ırklar arasındaki ayrımları inceleyen insanbilim dalı.

doğalcılık [es. t. *tabiiye, natüralizm*] [Fr. *naturalisme*] [İng. *naturalism*]: Toplumun gelişimini doğa etkenleri (iklim koşulları, coğrafya çevresi, halklar arasındaki dirimbilimsel ve ırksal ayrımlar) ile açıklamak isteyen öğreti.

doğalcı toplumbilim [es. t. *tabiiyeci içtimaiyat*] [Fr. *sociologie naturaliste*] [İng. *naturalist sociology*]: İnsanın dirimbilimsel özelliklerini saltıklaştırarak, insan gelişiminin dirimbilim yasalarınca belirlendiğini öne süren toplumbilim akımı.

doğaötesi [es. t. *mabadüttabiiye, metafizik*] [Fr. *métaphysique*] [İng. *metaphysics*]: Toplumsal olayları sonul, değişmez ve birbirinden bağımsız sayan öğreti.

doğru [es. t. *hakikat*] [Fr. *vérité*] [İng. *truth*]: Gerçekliğin, düşüncede gerçeğe uygun biçimde yansıması.

doğrulama [es. t. *tahkik*] [Fr. *vérification*] [İng. *verification*]: Varsayımların doğruluğunun olgularla karşılaştırılarak saptanması işlemi.

doğrunun somutluğu [es. t. *hakikatın müşahhaslığı*] [Fr. *concréteté de la vérité*] [İng. *concreteness of the truth*]: Doğrunun belli zaman ve yer koşullarına, hesaplama düzenlerine, ölçüm birimlerine vb. bağımlı oluşu.

doğum [es. t. *tevellüt*] [Fr. *naissance*] [İng. *birth*]: (Nüfusbilim inceleme ve yazmalarında) Yeni bir bebeğin dünyaya gelmesi.

doğum denetimi [es. t. *doğum kontrolü*] [Fr. *contrôle de naissance*] [İng. *birth controle*]: Cinsel ilişkide kadının gebe kalmasını önlemeye yönelik davranış.

doğumla belirlenme [Fr., İng. *ascription*]: Bireyin toplumdaki yerinin tümünü ya da bir bölümünü başarısıyla değil, doğuştan edindiği niteliklerıyle (cinselliği, ailesinin toplumsal sınıfı vb.) elde etmesi.

duyumculuk [es. t. *ihsasiye*] [Fr. *sensationsalisme*] [İng. *sensationalism*]: 1- Duyumları bilginin tek kaynağı sayan öğreti. 2- İnsanın toplumsal çevresinin bilimsel olarak açıklanamıyacağını, bu çevreye ilişkin bilgilerin insan duyumuyle sınırlı olduğunu savunan toplumbilim görüşü.

duyumsamazlık [es. t. *fıkdan-ı hassasiyet*] [Fr. *apathie*] [İng.*apathy*]: Bir bireyde, toplumsal kümede ya da toplumda nesnelere, olaylara karşı herhangi bir duygu, bir coşku uyanmaması, eylemde bulunmaya itecek herhangi bir ilgi ve dürtünün olmaması durumu.

duyuru düzeni [Fr. *système de signale*] [İng. *signal system*]: Belli bir ekin üyelerinin nesnel gerçeği yansıtmak üzere koşullanmış oldukları tepkeler dizgesi.

düğümleme [Fr. *codification*] [İng. *coding*]: Toplumsal araştırmalarda kullanılan soru kâğıtlarına verilen karşılıkların ya da herhangi bir iletişim aracının içeriğinin dağılımını ortaya koymak üzere belirli yanıt ya da konu türlerinin saptanması ve bunların ilgili olana işlenmesi.

dünürlük [es. t. *sıhrî akrabalık*] [Fr. *affinité*] [İng. *affinity*]: Evlilikte eşlerden biri ile öbürünün kan yakınları arasında kurulan yakınlık ilişkisi.

dünya görüşü [es. t. *dünya telakkisi*] [Fr. *conception du monde*] [İng. *world outlook*]: İnsanın çevresindeki dünyaya karşı oluşturduğu görüşlerin, anlayışların ve kavramların tümü.

dürtü [es. t. *muharrik*] [Fr. *propulsion*] [İng. *drive*]: Örgenin kendi denetimi dışındaki etkenlerce, sonuçlarını öngörmeden davranmaya zorlandığı bir güdülenim biçimi.

düşey toplumsal devingenlik [es. t. *şakulî içtimaî hareketlilik*] [Fr. *mobilité sociale verticale*] [İng. *vertical social mobility*]: Çoğunlukla bir toplumsal sınıfın, türlü katmanlarındaki bireylerin, toplumsal kümelerin, uygarlık öğelerinin en genel anlamda saygınlık sıralanmasında yer değiştirmesi.

düşülke [es. t. *ütopya*] [Fr. *utopie*] [İng. *utopia*]: 1- Tasarımsal, belki de gerçekleştirilmesi olanaksız bir toplumsal durumu betimleyen felsefe yapıtı. 2- Toplumsal konularda gerçekleştirilemez olduğu savlanan, çarpıcı görünüşlü herhangi bir öneri.

düşünce [es. t. *müfekkire*] [Fr. *idée*] [İng. *idea*]: İnsan beyninin anlık ve us yardımıyle nesnel evreni yansıtmak üzere oluşturduğu kavramlar, yargılar, kuramlar vb.

ekinlerarası karşılaştırma [es. t. *harslararası mukayese*] [Fr. *étude à travers les cultures*] [İng. *cross-cultural studies*]: Değişik ekinlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi.

ekin öğesi [es. t. *hars unsuru*] [Fr. *trait de culture*] [İng. *culture trait*]: 1– Bir ekinin çözümlenebileceği en yalın birimlerden her biri. 2– Bir ekinin kapsadığı yalın ya da bileşik öğelerin (ekinsel ayrıntılar, özgüllükler, karmaşıklar vb.) her biri.

ekinsel benzeşme bkz. **toplumsal benzeşme**.

ekinsel döngüler kuramı [es. t. *devair-i harsiye nazariyesi*] [Fr. *théorie des cycles culturels*] [İng. *theory of cultural cycles*]: Tarihsel ve ekinsel gelişme sürecinin yinelenmesinin kaçınılmaz olduğunu ileri süren, dolayısıyle gelişmeyi, ilerlemeyi yadsıyan kuram.

ekinsel durgunluk [es. t. *harsî atalet*] [Fr. *inertie culturelle*] [İng. *cultural inertia*]: Kimi ekin öğelerinin, özellikle tinsel nitelikte olanların, değişmeye karşı direnmeleri sonucu uyamadıkları bir toplumsal ortam içinde bir süre varlıklarını sürdürmeleri durumu.

ekinsel evrenseller [es. t. *harsî cihanşümuller*] [Fr. *universaux culturels*] [İng. *cultural universals*]: Değişik biçimler almakla birlikte bütün ekinlerde ortaklaşa bulunan ekinsel özellikler: evlenme ve aile, saymanlık düzeni, ataya anaya saygı vb.

ekinsel gecikme [es. t. *harsî teehhür, kültürel gecikme*] [Fr. *retard culturel*] [İng. *cultural lag*]: (Ogburn) Tinsel ekin öğelerinin özdeksel ekin öğelerindeki değişiklikleri gecikmeyle izledikleri, çağını doldurmuş tinsel ekin öğelerinin yeni özdeksel koşullara karşın bir süre daha etkinliklerini sürdürdükleri görüşü.

ekinsel gelişme [es. t. *harsî inkişaf*] [Fr. *développement culturel*] [İng. *cultural development*]: Ekin öğelerinde, insanın doğal ve toplumsal çevresini durmadan daha geniş ölçülerde denetimi altına almasına olanak veren değişmeler.

ekinsel insanbilim [Fr. *anthropologie culturelle*] [İng. *cultural anthropology*]: bkz. **budunbilim**.

ekinsel kaynaşım [Fr. *fusion culturelle*] [İng. *fusion of culture*]: İki ya da daha çok ekinin birleşerek yeni bir ekinsel bileşim oluşturmaları süreci.

ekinsel koşutluk [es. t. *harsî muvazilik*] [Fr. *parallélisme culturel*] [İng. *cultural parallelism*]: Değişik uygarlıkları olan toplumlarda aynı olgular,

E

edimci [es. t. *fail*] [Fr. *acteur*] [İng. *actor*]: 1– Herhangi bir edimde bulunan kişi ya da küme. 2– Toplumsal etkileşimde bulunan kişilerin her biri.

eğitim [es. t. *maarif*] [Fr. *éducation*] [İng. *education*]: Toplumun genç üyelerinin var olan ekine yetişkin üyelerce bilinçli, amaçlı ve düzenli biçimde hazırlanması süreci.

ekin [es. t. *hars, kültür*] [Fr., İng. *culture*]: Tarihsel toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün özdeksel ve tinsel değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü.

ekin adacığı [Fr. *ilôt de culture*] [İng. *culture enclave*]: Toplumsal ayrım gözetme ya da coğrafyasal yalıtlanmışlık sonucu oluşup kendisini çevreleyen ekinden köklü ayrımlar gösteren yerel ekin.

ekin ayrıntıları [es. t. *hars teferruatı*] [Fr. *détails de culture*] [İng. *culture details*]: Bir toplumun ekinsel özelliklerini oluşturan ikincil önemdeki öğeler. (Örneğin bir yemek kabının biçimi, genişliği, yapımında kullanılan gereç, yapım yöntemi, kullanılış biçimi vb.)

ekin bölgesi [es. t. *hars mıntıkası*] [Fr. *aire culturelle*] [İng. *culture area*]: bkz. **uygarlık bölgesi**.

ekin karmaşığı [Fr. *complexe de culture*] [İng. *culture complex*]: 1– Genellikle temel bir özellik yöresinde birbiriyle örülmüş ekinsel özellikler demeti. 2– Temel bir ekinsel özellikle bağlantılı etkinlikler dizisi.

ekin karşılaşması [es. t. *hars teması, kültür teması*] [Fr. *contact de culture*] [İng. *culture contact*]: Ekinleri birbirinkinden ayrı olan toplumlar ya da toplumsal kümeler arasında ortaya çıkan ve genellikle çatışmalar, tedirginlikler, toplumsal değişmeler doğuran ilişkilerin tümü.

elerkçi solculuk [es. t. *demokratik solculuk*] [Fr. *gauchisme démocratique*] [İng. *democratic leftism*]: Ekonomik ve siyasal erke, elerkçi araç ve yöntemlerle, elerkçi ilkelere uyularak halkın iye kılınmasını savunan solcu düşünce ya da eylem akımı.

emek [es. t. *say*] [Fr. *travail*] [İng. *labour*]: İnsanın bilinçli olarak belli bir amaca ulaşmak üzere giriştiği, hem doğal ve toplumsal çevresini, hem de kendi kendisini değiştiren çalışma süreci.

emekçileşme [es. t. *ameleleşme*] [Fr. *prolétarisation*] [İng. *proletarization*]: Anamalcı sanayi toplumlarında küçük çiftçi, tecimci ve elsanatçılarının mülksüzleşerek emekçi durumuna düşmesi süreci ve olgusu.

emekçi sınıfı [es. t. *amele sınıfı*] [Fr. *prolétariat*] [İng. *proletariat*]: Anamalcı sanayi toplumlarında geçimini emeğini satarak sağlıyan, ırk, gelir, eğitim, orun... bakımlarından en düşük düzeyde bulunan sınıf.

erekbilim [es. t. *mebhas-ı gayat*] [Fr. *téléologie*] [İng. *teleology*]: 1– Doğaya ve insana ilişkin bütün olayların bir ereğe yönelik olduğunu, evrendeki bütün olayları erekler güden üstün bir gücün yönettiğini ileri süren görüş. 2– Bilimsel ereksellik: nesnelerin çevre koşullarına en elverişli biçimde uyum sağlamaları süreci.

erginleme [Fr., İng. *initiation*]: Bireylerin ergin kişiliğe, belli yaş kümesine, kimi inanç kümelerine girişlerinde yapılan tören.

erk [es. t. *iktidar*] [Fr. *pouvoir*] [İng. *power*]: Bir bireyin, bir toplumsal kümenin, bir toplumun başka birey, küme ya da toplumları egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, özgürlüklerine karışma ve onları beli biçimlerde davranmaya zorlama yetkisi ya da yeteneği.

erkincilik [es. t. *liberalizm*] [Fr. *libéralisme*] [İng. *liberalism*]: 1– Ekonomik yaşamda hem bireyin, hem de toplumun en büyük çıkarını gerçekleştirmenin en iyi yolunun yarışma özgürlüğü olduğunu savunan öğreti. 2– (Erkinci ekonomi düzeninin siyasal görüşü)İnsanın haksız ya da gereksiz sayılan bütün zorlama ve baskılardan kurtarılmasını savunan öğreti.

erklerin ayrımı [es. t. *inkısam-ı kuvva, kuvvetler ayrılığı*] [Fr. *séparation des pouvoirs*] [İng. *separation of powers*]: Toplum içindeki erklerin yasama, yürütme ve yargılama erkleri olarak ayrılması ve her birinin ayrı örgenlerce kullanılması (ilkesi).

erktekelciliği [Fr. *totalitarisme*] [İng. *totalitarianism*]: Devletin, başka deyişle devleti temsil eden toplumsal kümenin yalnız siyasal erki değil, bütün

gereksinmeler, buluşlar... sonucu aynı ekin öğelerinin bağımsız olarak oluşup gelişmesi.

ekinsel-tarihsel yaklaşım [es. t. *kültürel-tarihi yaklaşım*] [Fr. *approche culturel-historique*] [İng. *cultural-historical approach*]: Tarihi ün yapmış kişilerin yaşamlarının betimlenmesi olmaktan çıkarıp, toplumsal gelişmenin yasalarını inceleme yolu yapmak isteyen yaklaşım.

ekinsel yozlaşma [Fr., İng. *acculturation*]: Bir toplumun ekinine, başka (özellikle daha gelişkin) toplum ya da toplumların ekininden kimi özdeksel ve tinsel öğelerin geçmesi ve o ekinin göreli bütünlüğünün bozularak tutarsızlaşması olayı ya da süreci.

ekin türü [es. t. *hars enmüzeci, kültür tipi*] [Fr. *type de culture*] [İng. *culture type*]: Belli bir toplumda ya da toplumsal kümede belli bir zamanda geçerli olan özdeksel ve tinsel ekin öğelerinin özelliklerinin tümü.

ekin yayılması [es. t. *hars intişarı*] [Fr. *diffusion de culture*] [İng. *culture diffusion*]: Ekin öğelerinin, ekin karmaşıklarının içinde oluştukları toplum ya da toplumsal kümeden başka toplumlara, toplumsal kümelere yayılması.

eklenti: Köy ya da kasaba topluluklarının kom, oba, uzak mahalle gibi parçalarından her biri.

ekonomi [es. t. *iktisat*] [Fr. *économie*] [İng. *economics*]: Toplumların üretim, değişim, bölüşüm, tüketim yapısını ve işleyişini inceleyen bilim dalı.

ekonomik dalgalanmalar [Fr. *cycles des affaires*] [İng. *business cycles*]: Anamalcı düzende, ekonomik yaşamın büyüme ve bunalım dönemlerinin birbirini izlemesi.

ekonomik özdekçilik [es. t. *iktisadî maddiye*] [Fr. *matérialisme économique*] [İng. *economical materialism*]: Toplumsal gelişmeyi sağlayan tek gücün ekonomik etkenler olduğunu ileri süren; siyasal kurumların, düşüncelerin ve kurumların bu gelişmede büyük payı olduğunu yadsıyan özdekçi görüş.

elbirliği [es. t. *teşrik-i mesai*] [Fr. *coopération*] [İng. *cooperation*]: Bireylerin ortak bir amaca ulaşmak için az çok örgütlü biçimde ortaklaşa eylemde bulunmaları.

elerki [es. t. *demokrasi*] [Fr. *démocratie*] [İng. *democracy*]: Siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın ya da düzenli aralıklarla halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal -ekonomik özellikleri ne olursa olsun bütün yurttaşların eşit sayıldığı toplumsal örgütleniş biçimi,

evlilikte uyum [Fr. *ajustement dans le mariage*] [İng. *adjustment in marriage*]: Eşlerden her birinin öbürü ile birlikte uyumlu bir aile yaşamı oluşturup sürdürme yeterliği.

evren [es. t. *kâinat*] [Fr. *univers*] [İng. *universe*]: Zaman ve uzay içinde sınırı bilinmeyen, özdeğin niteliksel bakımdan sonsuz sayıdaki değişik biçimlerini içeren doğa.

evrendeşçilik [es. t. *herşehrilik*] [Fr. *cosmopolitisme*] [İng. *cosmopolitism*]: İnsanlık ulusçuluğu ve evren yurttaşlığı görüşlerini ülkü olarak benimseyen öğretilerin ve akımların genel adı.

evrim [es. t. *tekâmül*] [Fr. *évolution*] [İng. *evolution*]: 1- Bir olgunun gelişmesindeki niceliksel değişmeler. 2 Hem niceliksel hem de niteliksel değişmeleri içine alan devinim olgusu. bkz. **gelişme.**

evrim kuramı [es. t. *tekâmül nazariyesi*] [Fr. *théorie d'évolution*] [İng. *evolution theory*]: (Darwin) Canlı varlıkların evrimindeki temel etkenlerin değşinim, kalıtım ve ayıklanma olduğunu öne süren kuram.

evrim ve devrim [es. t. *tekâmül ve inkılâp*] [*Fr. évolution et révolution*] [İng. *evolution and revolution*]: Gelişmenin biri niceliksel, öbürü niteliksel olan ve ayrılmaz biçimde birbiriyle bağlantılı bulunan iki yanı. bkz. **evrim, devrim.**

eylem [es. t. *amel*] [Fr., İng. *action*]: Bir durumu değiştirme ve daha ileriye götürme yönünde etkide bulunma çabası.

eytişim [es. t. *ilm-i cedel, cedel, diyalektik*] [Fr. *dialectique*] [İng. *dialectic*]: Doğanın, toplumun ve düşüncenin durmayan bir devinim ve değişim içinde bulunmaları, bunlardaki evrimin her şeyde var olan iç çelişmelerin çatışması sonucu ortaya çıkması olgusu.

etkinlik alanlarını, bütün toplumsal kümeleri tek başına denetimi altında bulundurduğu toplumsal örgütleniş biçimi.

esin [es. t. *ilham*] [Fr., İng. *inspiration*]: Yaratıcı olmak yönündeki toplumsal ve bireysel özendirmelerin belirlediği ve bireyin tüm tinsel gücünü yaratmakta olduğu şey üzerinde toplamasıyle tanınan bir anlık olgusu.

eski kuşak [es. t. *eski nesil*] [Fr. *génération ascendante*] [İng. *ascendant generation*]: Bir bireye göre daha yaşlı olan (baba, ana, amca vb.) bireylerin oluşturduğu kuşak.

eşitlik [es. t. *müsavat*] [Fr. *égalité*] [İng. *equality*]: Bedensel, ruhsal başkalıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasal haklar yönünden ayrım bulunmaması durumu.

etkenler kuramı [es. t. *amiller nazariyesi*] [Fr. *théorie des facteurs*] [İng. *theory of factors*]: Tarihle toplumun, değişik ve eşit önemde etkenlerin mekanik etkileşmesinin ürünü olduğunu savlayan görüş.

etkileşim [es. t. *mütekabil tesir*] [Fr., İng. *interaction*]: Toplum yaşamında her şeyin hem kendisinin bağlı olduğu, hem de kendisine bağlı olan bir karşılıklı etkiler bütünlüğü içinde bulunması; neden ile sonucun birbirinden ayrı değil, sıkı sıkıya birbirine bağlı olması ve durmadan birbiriyle yer değiştirmesi.

etkinlik [es. t. *faaliyet*] [Fr. *activité*] [İng. *activity*]: İnsanın, çevresiyle arasındaki ilişkileri kuran, düzenleyen ve denetleyen eylemleri.

evaçma [Fr. *néolocalité*] [İng. *neolocality*]: Evlenenen çiftin kendi ailelerinkinden ayrı bir yerde oturabildikleri evlilik düzeni.

evi bırakma [es. t. *terk-i hane*] [Fr. *abandon*] [İng. *desertion*]: Evlilikte eşlerden birinin, herhangi bir boşanma, ayrılma kararı ya da eşin ve çocukların bakımı ve desteklenmesi konusunda karşılıklı bir anlaşma olmaksızın, eşine duyurmadan birlikte yaşamaya son vermesi.

evlenme [es. t. *izdivoç*] [Fr. *mariage*] [İng. *marriage*]: Bireylerin bir ev ya da aile birimi kurmalarının toplumca benimsenmiş ve yaptırıma bağlanmış biçimini oluşturan toplumsal kurum.

evlenme oranı [es. t. *izdivaç nisbeti*] [Fr. *taux de nuptialité*] [İng. *nuptiality rate*]: Belli bir toplum ya da toplumsal kümede belli bir süre içindeki evlenme sayısının, o sıradaki toplam nüfusa oranı.

F

fahişelik [Fr., İng. *prostitution*]: Genel anlamında kimi kadınların para karşılığı kendilerini erkeklere satması.

faşizm [Fr. *fascisme*] [İng. *fascism*]: Gerici, ırkçı ve saldırgan anamalcı öğelerin açık buyurganlığına dayalı düzen.

felsefe [es. t. *hikmet*] [Fr. *philosophie*] [İng. *philosophy*]: Doğanın ve toplumun varoluşunun, insanın düşünme ve bilme sürecinin yasalarını, başta aktöre, sanat, siyasa olmak üzere kılgılı etkinliklerin oluşumlarını araştıran bilim.

felsefede yantutma [es. t. *felsefede tarafgirlik*] [Fr. *partialité en philosophie*] [İng. *partizanship in philosophy*]: Düşünce dizgelerinin, felsefe okullarının bilinçli ya da bilinçsiz olarak belli bir toplumsal düzeni yansıtıp bu düzende çıkarı olanlara yararlı olma amacını gütmesi.

felsefe tarihi [es. t. *tarih-i hikmet*] [Fr. *histoire de philosophie*] [İng. *history of philosophy*]: Felsefenin kökenini ve gelişimini, bu gelişimin yasalarını ve aşamalarını, değişik felsefe okulları ve akımları arasındaki çatışmaları inceleyen bilgi dalı.

fetih [Fr. *conquête*] [İng. *conquest*]: Bir siyasal toplumun bir başkasını güç kullanarak egemenliği ya da denetimi altına alması ve başta ekonomik bakımdan olmak üzere sömürmesi.

bilimin temeli olan gerekirciliği ve nedenselliğin genel geçerlilik niteliğini yadsıyan öğretilerin genel adı.

geri bırakılmış ülke bkz. **gelişmemiş ülke.**

geridöndürülemezlik [Fr. *irréversibilité*] [İng. *irreversibility*]: Toplum yaşamındaki bütün süreçlerde başlangıçtaki duruma geri dönmenin olanak dışı olması, bir aşamayı bir başka yeni aşamanın izlemesi özelliği.

gerileme [es. t. *tereddi*] [Fr. *régression*] [İng. *regression*]: İnsanın ve içinde yer aldığı toplumsal yapının, doğal ve toplumsal çevresi üzerindeki denetim olanaklarının azalması.

gerilim [Fr., İng. *frustration*]: (Davranışçı toplumbilim) Bireyin birbirine karşıt isteklerinin yol açtığı ya da bir isteğini gerçekleştirmesini önleyen dış engellerin neden olduğu iç çelişme.

gizli açlık [Fr. *famine déguisée*] [İng. *disguised famine*]: Bir toplumda, bir toplumsal kümede nüfus beslenmesinin çok geniş ölçüde sınırlı sayıda besinlere (örneğin tahıla ya da pirince vb.) dayalı olması, sağlıklı beslenme için zorunlu olan besin yapıtaşlarının (vitaminler, tuzlar vb.) ise yetersiz ölçüde alınması durumu.

gizli dernek [es. t. *hafi cemiyet*] [Fr. *société secrète*] [İng. *secret society*]: Üyelerinin kimler olduğu genel olarak toplum üyelerince bilinmeyen, sınırlı sayıda bireylerden oluşan dışa kapalı dernek.

gizli işsizlik [Fr. *chômage déguisé*] [İng. *disguised unemployment*]: Özellikle az gelişmiş toplum ve topluluklarda, daha çok da bunların kırsal kesimlerinde çalışma çağındaki bir bölüm nüfusun üretimde herhangi bir artış sağlamadığı halde çalışmada yer alması; bir kişinin verimli olarak yapabileceği üretim etkinliğini birden çok kişinin yapması durumu.

göç [es. t. *muhaceret*] [Fr., İng. *migration*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin yerleşmek üzere bir yerden başka bir yere gitmeleri.

göçebelik [es. t. *bedevîlik*] [Fr. *nomadisme*] [İng. *nomadism*]: Bir topluluğun, bir toplumsal kümenin, yaşamak için gerekli kaynakları elde edebilme ereğiyle düzenli aralıklarla yer değiştirme gelenek ya da alışkanlığında olması.

gönenç devleti [es. t. *refah devleti*] [Fr., İng. *welfare state*]: Halk anamalcılığı'na göre 20. yüzyıl anamalcı toplumlarında üretim kargaşasını ve ekonomik bunalımları önlemek, bütün çalışan insanların gönencini gerçekleştirmek üzere oluşturulmuş bulunan sınıflarüstü devlet yapısı.

lerinin ve özünün aydınlanmasını sağlayan, yeninin ortaya çıkmasına götüren kendi kendine devinim süreci.

gelişmekte olan ülke bkz. **gelişmemiş ülke.**

gelişmemiş ülke [Fr. *pays sous-développé*] [İng. *underdeveloped country*]: Türlü tarihsel etkenler nedeniyle sanayileşememiş olan, üretimi ilkel uygulayımlı tarıma dayalı, eğitim düzeyi düşük kalmış, toplumsal ve ekinsel bütünleşmesi tam anlamıyle gerçekleşememiş, genellikle Batılı anamalcı toplumlarca sömürülmüş ya da sömürülmekte olan ülke.

genel anlambilim [es. t. *umumi mana ilmi*] [Fr. *sémantique général*] [İng. *general semantics*]: Dili oluşturan sözcüklerin toplumsal çerçeve içinde anlam kazanmaları sürecini inceleyen bilgi dalı.

genel doğum oranı bkz. **doğum oranı,**

genelleme [es. t. *tamim*] [Fr. *généralisation*] [İng. *generalization*]: 1- Mantıksal bir işlemle özelden genele, daha az genel olan bilgiden daha genel olan bilgiye geçiş; 2- Bu işlemin sonucu olan genel kavram, yargı, bilim yasası ve kuramı.

genelleştirilmiş başkası [Fr. *l'autre généralisé*] [İng. *generalized other*]: Bireyin özümlediği ve benliğinin bir parçası durumuna getirdiği işpaylarının ve toplumsal kalıpların toplamı.

genörgüt [es. t. *bürokrasi*] [Fr. *bureaucratie*] [İng. *bureaucracy*]: Yetkilerin biçimsel olarak saptanıp aşama sıralarına ayrıldığı, her orunun hak ve ödevlerinin inceden inceye ve katı biçimde tanımlanmış bulunduğu örgüt.

genörgütsel yönetim [es. t. *bürokrasi*] [Fr. *bureaucratie*] [İng. *bureaucracy*]: Genörgütlerin büyük yer tuttuğu yönetim biçimi.

gerçek [es. t. *şe'ni*] [Fr. *réél*] [İng. *real*]: Nesnel olan ve olanağın gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan (nesne, koşul, durum).

gerçeklik [es. t. *şe'niyet*] [Fr. *réalité*] [İng. *reality*]: Somut ve nesnel olarak varoluş.

gerekircilik [es. t. *icabiye, determinizm*] [Fr. *déterminisme*] [İng. *determinism*]: Nedenselliğin genel olarak geçerli ve nesnel nitelikte olduğunu, bütün olayların belli nedenleri bulunduğunu, bu zorunlu bağlantıyle öngörünün ve işlemsellik olanağının sağlandığını savunan görüş.

gerekmezcilik [es. t. *lâicabiye, endeterminizm*] [Fr. *indéterminisme*] [İng. *indeterminism*]: İnsanın istenç özgürlüğünü saltıklaştırarak, gerçekte

gözyaşı tecimi [es. t. *merhamet ticareti*] [Fr. *commerce de charité*] [İng. *commercial charity*]: Özel kazanç sağlama ereğiyle, özellikle yığın iletişim araçları yoluyle insanların acıma duygularının kötüye kullanılması.

güdü [es. t. *saik*] [Fr., İng. *motive*]: Bireyleri bilinçli ve amaçlı eylemlerde bulunmaya yönelten dürtü ya da dürtüler bileşkesi.

güvenilirlik [Fr. *fidélité*] [İng. *reliability*]: Bir ölçünün, bir bilimsel açıklamanın ölçmek ya da açıklamak istediği şeyi tutarlı biçimde ve doğru olarak ölçmesi, açıklaması niteliği.

güzelduyu [es. t. *bediiyat, estetik*] [Fr. *aesthétique*] [İng. *aesthetic*]: Nesnel toplumsal ilişkilerin bireyin uyumlu gelişimine, soyluyu ve alpı özgürce geliştirmesine, çirkin ve aşağılıkla savaşmasına... yardımcı olan ya da olmayan yanlarının duyusal belirişi.

güzelduyusal ülkü [es. t. *bedii mefkûre, estetik ideal*] [Fr. *idéal aesthétique*] [İng. *aesthetical ideal*]: Belli bir kümenin, bir halkın kendine özgü sanatsal tasarımlarında yansıyan ve bireyin fiziksel, tinsel yeteneklerinin belli somut tarihsel koşullar altında gerçekleşebilecek özgür, tam ve her yönde uyumlu gelişmesine ilişkin olan ülkü.

gönülgücü [es. t. *maneviyat, moral*] [Fr., İng. *morale*]: Bireylerde kişilik bütünlüğü, kümelerde küme bağlılığı ölçüsü.

gönülgücü bozgunu [es. t. *maneviyat bozulması*] [Fr. *démoralisation*] [İng. *demoralization*]: Alışılmış değer ölçeklerinin, düşüncelerin, durum tanımlamalarının ve işpayı anlayışlarının çözüldüğü durumlarda bireylerde kişilik bütünlüğünün, toplumsal kümelerde küme bağlılığının güçsüzleşmesi ya da yitmesi.

görecilik [es. t. *izafiye*] [Fr. *relativisme*] [İng. *relativism*]: İnsan bilgisinin nesnel çevreyi yansıtmadığını, nesnel gerçekliği tanımanın olanaksız olduğunu, bu bakımdan insan bilgisinin ancak göreli olduğunu savunan öğreti. (Fizikteki *görecilik kuramı* ile karıştırılmamalıdır.)

göreli [es. t. *nisbî, izafî*] [Fr., İng. *relative*]: Bir olayın başka olaylarla ilişkili, bağlantılı ve onlara bağımlı olması niteliği.

görenek [es. t. *âdet*] [Fr., İng. *usage*]: Uyulması için herhangi bir yaptırımı bulunmayan ya da yaptırımı çok yumuşak olan davranış örneği.

görgücülük [es. t. *ihtibariye, ampirizm*] [Fr. *empirisme*] [İng. *empiricism*]: Bilginin tek kaynağının duyusal deney olduğunu, bütün bilgilerin duyusal deney yoluyle elde edildiğini savunan görüş.

görgü kuralları [es. t. *adabımuaşeret*] [Fr. *étiquette*] [İng. *etiquette*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede, davranışların dış biçimlerini denetlemeye yönelik olan kuralların tümü.

görgül toplumbilim [es. t. *ihtibarî içtimaiyat, ampirik sosyoloji*] [Fr. *sociologie empirique*] [İng. *empirical sociology*]: Toplum yaşamının ekonomi, hukuk, aile, siyasa vb. gibi yanlarının inceleme sırasındaki durumunu betimleyen toplumbilim çalışması.

görünüş [es. t. *zevahir*] [Fr. *apparence*] [İng. *semblance*]: Bir nesnenin, bir olayın duyu örgenleriyle doğrudan doğruya algılanan dışsal yönleri.

görüşme [es. t. *mülâkat*] [Fr., İng. *interview*]: Bireylere özgürce ya da belli bir soru kâğıdına bağlı kalınarak sorular sorulmasına dayalı bir toplumbilimsel araştırma yolu.

gösterişçi tüketim [Fr. *consommation apparente*] [İng. *conspicuous consumption*]: Kimi bireylerin, büyük ekonomik güçleri bulunduğunu ya da yukarı sınıftan olduklarını göstermeğe yönelik biçimde tüketim yapmaları.

huy [es. t. *mizaç*] [Fr. *tempérament*] [İng. *temperament*]: Kişinin dirimbilimsel özellikleri ve toplumsal-ekinsel çevre koşulları içinde oluşan, ruhsal etkinliklerini belirleyen, ırasının coşkusal yanlarının ve genel olarak bireysel özelliklerinin toplamı.

hükümet [Fr. *gouvernement*] [İng. *government*]: Devlet işlerini yürütmekle görevli kuruluşlar ve kişiler.

H

halk [Fr., İng. *folk*]: Ekinleri ortak olan bireylerin, kümelerin oluşturduğu nüfus.

halk anamalcılığı [es. t. *halk kapitalizmi*] [Fr. *capitalisme populaire*] [İng. *popular capitalism*]: Üretim araçları iyeliğini elbirliklerine, halka açık ortaklıklara kazandırarak, halkı özel anamalcılara ve devlet görevlilerine karşı korumayı amaçlayan siyasal-ekonomik görüş.

halk bilgisi [es. t. *halk hirfeti*] [Fr., İng. *folklore*]: Bir halkın yaşayan bilgileri, sanatları, inançları, atasözleri, türküleri, masal ve destanları, gelenekleri vb. nin tümü.

halkbilim [es. t. *folklor*] [Fr., İng. *folklore*]: Halk bilgisini inceleyen bilim dalı.

hastalık oranları [Fr. *taux de morbidité*] [İng. *morbidity rates*]: Bir toplum nüfusunda belli bir zamanda değişik hastalıkların ortaya çıkma sıklığı.

hayvan toplumbilimi [Fr. *zoosociologie*] [İng. *zoosociology*]: Hayvan toplumlarının kuruluş ve işleyişini inceleyen bilim dalı.

hayvan toplumları [es. t. *hayvan cemiyetleri*] [Fr. *les sociétés animales*] [İng. *animal societies*]: İçgüdüsel olarak toplu durumda yaşayan, üyeleri arasında belirli bir örgütlenme ve işbölümü bulunan hayvan toplulukları (arılar, karıncalar, maymunlar vb.).

hısımlık [es. t. *kan akrabalığı*] [Fr., İng. *agnation*]: 1- Bir ailede baba ve erkek üyeler yoluyle oluşan kan yakınlığı. 2- Bu tür yakınlıktan oluşan yakınlık kümesi.

hoşlanım-acı ilkesi [es. t. *zevk –ıstırap prensibi*] [Fr. *principe de plaisire-paine*] [İng. *pleasure-pain principle*]: (Freud) İnsanın davranışlarının, ilk çocukluk döneminde karşılaştığı ve yaşamı boyunca süregiden isteklerinin yerine getirilmesini isteme (hoşlanım) içgüdüsü ile bunların sınırlandırılması gerçeği ve özellikle ölüm içgüdüsü (acı) arasındaki çatışmaların etkisi altında biçimlendiğini öne süren görüş.

İ

içegöç [es. t. *dahile muhaceret*] [Fr., İng. *immigration*]: Bir ülkeye başka ülkelerden bireylerin ya da toplumsal kümelerin gelip yerleşmesi.

içerik [es. t. *muhteva*] [Fr. *contenu*] [İng. *content*]: Toplumsal olguların kurucu öğelerinin toplamı; bu olgulardaki gelişmelerle biçim değişikliklerinin belirleyici etkeni.

içerik çözümlemesi [es. t. *muhteva tahlili*] [Fr. *analyse de contenu*] [İng. *content analysis*]: Başta yığın iletişim araçları olmak üzere genel olarak yazılı ve sözlü belgelerin içeriğinin sayısal olarak incelenmesi.

içgöç [es. t. *dahili muhaceret*] [Fr. *migration interne*] [İng. *internal migration*]: Bir ülke sınırları içinde bireylerin ya da toplumsal kümelerin bir yerden başka yere gidip yerleşmeleri.

içten evlenme [es. t. *nikâh-ı dahili, endogami*] [Fr. *endogamie*] [İng. *endogamy*]: Yalnız aynı boy, köy, oymak ya da başka tür bir toplumsal kümenin üyeleri arasında evlenmelere izin veren aile düzeni.

içsel yan [es. t. *dahili veche*] [Fr. *aspect interne*] [İng. *internal aspect*]: Herhangi bir olgu ya da sürecin dışsal yanı aracılığı ile bilinebilen, ancak bu dışsal yanı da yasalılık özelliği ile kendisi belirleyen özü.

ikieşlilik [Fr. *bigamie*] [İng. *bigamy*]: Bir erkeğin iki kadınla ya da bir kadının iki erkekle birlikte yaşadığı evlilik biçimi.

ikincil küme [es. t. *tali grup*] [Fr. *groupe secondaire*] [İng. *secondary group*]: (Cooley) Üyeleri arasındaki ilişkiler ortak çıkardan ileri gelen, yüz yüze değil, dolaylı olan, görece büyük boyutlu toplumsal küme.

ikincil yakınlar [es. t. *tali akrabalar*] [Fr. *parents secondaires*] [İng. *secondary kins*]: Bir kişinin içinde yetiştiği çekirdek aile üyeleri dışındaki hısım ve dünürleri.

ikiyerlilik [Fr. *bilocalité*] [İng. *bilocality*]: Yeni evlenen çiftin gerek kocanın gerekse kadının babaevinde yaşıyabildiği evlilik biçimi.

I

ıra [es. t. *seciye*] [Fr. *caractère*] [İng. *character*]: İnsanın etkinliklerine, yaşama koşullarına bağlı olan ve eylemlerinde açığa vurulan durağan düşünüş özelliklerinin tümü.

ırkçılık [Fr. *racisme*] [İng. *racialism*]: İnsanların toplumsal özelliklerini dirimbilimsel, ırksal özelliklerine indirgeyerek bir ırkın başka ırklara üstün olduğunu öne süren öğreti.

ırkçı toplumbilim [es. t. *ırkçı sosyoloji*] [Fr. *anthroposociologie*] [İng. *anthroposociology*]: Bireylerin, birey kümelerinin toplumsal yeri ile insanın gövde ve doku yapısı (kafatasının büyüklük ve biçimi, boy, saç rengi vb.) arasında doğrudan bir bağlantı bulunduğunu ileri süren, toplumsal olayları bu açıdan inceleyen ırkçı görüş.

ırk iyileştirmeciliği [es. t. *ırk ıslahı*] [Fr. *eugénique*] [İng. *eugenics*]: Toplumsal eşitsizliklerin insanlar arasındaki ruhsal ve fizyolojik ayrılıklardan ileri geldiğini öne sürerek, insan ırkının düzeltilmesini amaçlayan ırkçı bir öğreti.

ırk karışımı [es. t. *ırkî ihtilat*] [Fr. *miscégénation*] [İng. *miscegenation*]: Irkların, budunların karşılıklı ilişkileri sırasında ortaya çıkan evlilik içi ya da evlilik dışı birleşmeler sonucu, yeni bir ırk bileşiminin oluşması süreci.

insanbiçimcilik [es. t. *mezheb-i müşebbihe, antropomorfizm*] [Fr. *anthropomorphisme*] [İng. *anthropomorphism*]: İnsanın özelliklerini Tanrı'ya (tanrılara), doğanın dış güçlerine vb. aktararak bunları insan biçiminde tasarlayan görüş.

insanbilim [es. t. *beşeriyat, antropoloji*] [Fr. *anthropologie*] [İng. *anthropology*]: İnsanın kökenini, evrimini, dirimbilimsel özelliklerini, toplumsal ve ekinsel yönlerini inceleyen bilim dalı.

insanbilimcilik [es. t. *beşeriye, antropolojizm*] [Fr. *anthropologisme*] [İng. *anthropologism*]: İnsanı doğanın en üstün ürünü sayan, insanın bütün özel yönlerini ve niteliklerini onun doğal kökenleri ile açıklayan düşünce akımı.

insanbilimsel coğrafya [es. t. *antropocoğrafya*] [Fr. *anthropogéographie*] [İng. *anthropogeography*]: İnsanı ve toplumu doğal çevrenin belirlediğini öne süren toplumbilim akımı.

insancılık [es. t. *danişmendiye, humanizm*] [Fr. *humanisme*] [İng. *humanism*]: İnsan onuruna saygıyı sağlamak, onun gönencini ve bütün yönleriyle gelişmesini gerçekleştirmek, bu amaçla toplumsal yaşamda gereken elverişli koşulları yaratmak ülküsü.

insancoğrafyası [es. t. *beşerî coğrafya*] [Fr. *géographie humaine*] [İng. *human geography*]: Toplumlar ya da bireyler ile doğal çevre arasındaki karşılıklı etkileşimleri incelemeyi amaçlayan, "Doğa insanın elleri arasında bir kil parçasıdır." görüşünü savunan toplumbilim akımı.

insan doğası [es. t. *insan tabiatı*] [Fr. *nature humaine*] [İng. *human nature*]: Belli bir yer ve zamanda insanın doğal ve toplumsal çevresi içinde oluşturduğu davranışlarına ilişkin özelliklerin tümü.

insanın türeyimi kuramı [Fr. *anthropogenèse*] [İng. *anthropogenesis*]: İnsanın taşıl dönemi maymunundan gelişerek oluştuğunu, bu oluşumun itici gücünün ilkel insanın toplumsal çalışması olduğunu öne süren kuram.

insaniçincilik [es. t. *li-l-beşeriye, antroposantrizm*] [Fr. *anthropocentrisme*] [İng. *anthropocentrism*]: İnsanı evrenin özeği sayan, bütün öbür yaratıkların insan için yaratılmış olduklarını söyleyen dinsel nitelikli bir anlayış.

insan ilişkileri [es. t. *beşerî münasebet*] [Fr. *relations humaines*] [İng. *human relations*]: Bir toplumsal küme içindeki üyelerarası ilişkilerin, insan kişiliğinin tam gelişimini sağlayacak, yönetimde elerkçi ülküleri ger-

iklimuyum [Fr., İng. *acclimatation*]: Toplumsal kümelerin, dirimbilimsel bakımdan yeni bir ortamın iklim koşullarına uyum sağlaması süreci.

iletişim [es. t. *haberleşme*] [Fr., İng. *communication*]: Düşünce ve duyguların bireyler, toplumsal kümeler, toplumlar arasında söz, el-kol devimi, yazı, görüntü vb. aracılığı ile değiş tokuş edilmesini sağlayan toplumsal etkileşim süreci.

ilişki [es. t. *münasebet*] [Fr., İng. *relation*]: Olaylar ve nesneler arasında var olan karşılıklı bağlılık.

ilke [es. t. *umde, prensip*] [Fr. *principe*] [İng. *principle*]: Her tasarımsal dizgenin temeli, odak kavramı olan ve ilgili bütün olaylar için geçerli olabilen bir öneri.

ilkel ortaklık düzeni [Fr. *système communal primitif*] [İng. *primitive communal system*]: Bütün insan topluluklarının evrimlerinin çok erken bir aşamasında yaşamış oldukları, üretimin ortaklaşa gerçekleştirildiği, ürünün eşit olarak bölüşülüp tüketimin de ortaklaşa yapıldığı ilk toplumsal-ekonomik düzen.

ilkel toplum [es. t. *iptidaî cemiyet*] [Fr. *société primitive*] [İng. *primitive society*]: Yazılı uygarlığa geçmemiş olan toplum.

ilkörnekler [es. t. *asli enmüzeçler, arşetipler*] [Fr. *archétypes*] [İng. *archetypes*]: Ruhbilimci Jung'a göre ortak bilinçaltını oluşturan, atalardan kalma tasarımlar.

imece: Daha çok kırsal topluluklarda, bireysel ailelerin türlü üretim etkinlikleri ile kimi topluluk hizmetlerinin köydeki bütün ya da birçok ailelerin karşılıklı yardımlaşması yoluyle yapılması.

inakçılık [es. t. *nassiye, dogmatizm*] [Fr. *dogmatisme*] [İng. *dogmatism*]: Yer ve zaman koşulları ne olursa olsun değişmez sayılan kavramlara ve açıklamalara dayanan, doğru'nun nesnel olması gerektiği ilkesini bilmezlikten gelip, araştırma ve eleştirme yapmayan anlayış.

inan [es. t. *iman*] [Fr. *croyance*] [İng. *faith*]: Bir şeyin doğruluğunu tanıtlamasız kabul etme.

inanç [es. t. *itikat*] [Fr. *croyance*] [İng. *belief*]: Herhangi bir öneriyi doğru diye benimseme.

insan [Fr. *homme*] [İng. *man*]: Düşünme ve konuşma yetileri olan bilinçli, toplumsal canlı.

dayalı, güvenilirlik ölçüsü yüksek olan ve tanımlanan şeyin tanınması ya da ortaya çıkarılması için baş vurulan yolları, kullanılan araçları belirten tanımlama.

işlev [es. t. *uf'üle, fonksiyon*] [Fr. *fonction*] [İng. *function*]: 1– Bir ekin öğesinin belli bir toplumsal düzenin uyumlu işleyişine yaptığı katkı. 2– Bir yapının gerçekleştirebileceği ve onu başka yapılardan ayırt etme olanağı veren eylem türü ya da türleri.

işlevcilik [es. t. *hizmetiye, fonksiyonculuk*] [Fr. *fonctionnalisme*] [İng. *functionalism*]: 1– Toplumsal yapıyı oluşturan öğelerin işlevlerini aydınlatmaya ağırlık veren kuramsal tutum. 2– (Toplumbilimde) Toplumu, her bir öğesi belli bir işlev yapan bir karşılıklı bağlılıklar ve etkileşmeler düzeni olarak gören, toplumu tek başına belirleyen herhangi bir temelin bulunmadığını savunan toplumbilim akımı.

işleyim bölgesi [es. t. *sanayi mıntıkası*] [Fr. *aire industrielle*] [İng. *industrial area*]: Bir kent, bölge ya da ülkede işleyim çalışmalarının en yaygın etkinlik biçimi olduğu alan.

iş kümesi [Fr. *groupe fonctionnel*] [İng. *functional group*]:Toplumsal yapı içinde türdeş işleri ya da görevleri yapan, bu etkinlikleri sürdüğü ve geliştiği ölçüde karşılıklı bağlılık duygusu duyan kişilerin oluşturduğu toplumsal küme.

işsizlik [Fr. *chômage*] [İng. *unemployment*]: Bir toplumda, bir toplumsal kümede çalışma çağındaki nüfusun bir bölümünün istençleri dışında ücretli işten yoksun bulunması durumu.

iyelik [es. t. *mülkiyet*] [Fr. *propriété*] [İng. *ownership*]:Özdeksel zenginlikleri karşılayan, insan çıkar ve dileklerine uygun düşen, genellikle topluma, bir sınıfa ya da başka bir toplumsal kümeye, bir kişiye yararlar sağlayan özdeksel ya da tinsel bir olayın niteliği.

iyi [es. t. *hayır*] [Fr. *le bien*] [İng. *the good*]: Belli bir insan gereksinmesini karşılayan, insan çıkar ve dileklerine uygun düşen, genellikle topluma, bir sınıfa ya da başka bir toplumsal kümeye, bir kişiye yararlar sağlayan özdeksel ya da tinsel bir olgunun niteliği.

çekleştirecek ve verimliliği arttıracak biçimde düzenlenmesi amacına yönelik yönetimsel önlemler.

istenç [es. t. *irade*] [Fr. *volonté*] [İng. *will*]: İnsanın herhangi bir eylemi gerçekleştirme yolunda, iç ve dış koşullarıyla belirlenen bilinçli kararlılığı.

istenççilik [es. t. *iradiye*] [Fr. *volontarisme*] [İng. *voluntarism*]: İnsan istencinin çevreden bağımsız olduğunu, bu istencin doğanın ve toplumun temelini oluşturduğunu savunan düşünce akımı.

istenç özgürlüğü: İstencin insan eylemlerini belli bir ölçüde belirleme özelliği.

işbırakımı [es. t. *grev*] [Fr. *grève*] [İng. *strike*]: İşçilerin, ücretlerine ve çalışma koşullarına ilişkin isteklerinin işverence yerine getirilmemesi durumunda ya da kimi ülkelerde yasayla tanındığı gibi bir halk, bir işçi devinimiyle dayanışmak amacıyle, belli kurallara uyarak topluca çalışmayı durdurmaları.

işbölümü [es. t. *taksim-i amal*] [Fr. *division de travail*] [İng. *division of labour*]: Bir toplumsal üretim düzeni içindeki değişik görev ve hizmetlerin, toplumun üyeleri, kümeleri arasında karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde bölünmesi süreci.

işçi birliği [es. t. *işçi sendikası*] [Fr. *syndicat*] [İng. *labour union*]: İşçilerin, türlü ortak çıkarlarını gerçekleştirmek ve korumak amacıyle oluşturdukları dernek.

işçilerin ortasınıflaşması [es. t. *işçilerin burjuvalaşması*] [Fr. *embourgeoisement* ya da *déproletarisation*] [İng. *embourgeoisement* ya da *disproletarisation*]: Kimi toplumbilimcilere göre, anamalcı işleyim toplumlarında işçi sınıfı üyelerinin ekonomik durumlarındaki düzelme sonucu sınıf bilinci ve dayanışmasından uzaklaşıp orta sınıf yaşama biçimine ve değerlerine özenmeleri.

işgücü [Fr. *main d'oeuvre*] [İng. *labour force*]: Bir toplumda 15-64 yaşlar arasındaki nüfus bölümü.

işlemselcilik [es. t. *ameliyecilik*] [Fr. *opérationnalisme*] [İng. *operationalism*]: Olguların görgül gözlem ve araştırma yollarıyle elde edilmiş olan anlamları dışında bir anlamı olamayacağını, insan eylemi dışında nesnel gerçeklik bulunmadığını ileri süren görüş.

işlemsel tanım [es. t. *ameli tarif*] [Fr. *définition opérationelle*] [İng. *operational definition*]: Görgül gözlemlerin, ölçümlerin nesnel sonuçlarına

kamu sağlığı [es. t. *amme sıhhati*] [Fr. *sanité publique*] [İng. *public health*]: Bir toplumda büyük halk çoğunluğunun sağlık koşulları açısından içinde bulunduğu durum.

kamu sağlığı önlemleri [es. t. *amme sıhhati tedabiri*] [Fr. *mesures de sanité publique*] [İng. *public health measures*]: Bir toplumda büyük halk çoğunluğunun sağlık koşullarını iyileştirici, hastalıkları önleyici ve sağlığı koruyucu önlemler bütünü.

kamu yararı [es. t. *amme menfaati*] [Fr. *intérêt publique*] [İng. *public interest*]: Genel toplumsal gönence ilişkin konular.

kangütme [es. t. *kan davası*] [Fr., İng. *vendetta*]: Adam öldürme ile bozulan toplumsal dengenin ancak öldüren kişinin ya da onun yakın hısımlarından birinin öldürülmesi ile yeniden kurulabileceği düşüncesine dayalı kurumlaşmış bir öç alma biçimi.

kanı [es. t. *kanaat*] [Fr., İng. *opinion*]: 1– Kanıtlanmış sayılmak için yeterli dayanağı olmayabilen, ancak doğru olduğuna inanılan ve anlıksal etkinlikler yoluyle varılmış olan bir yargı. 2– Uzman sayılan kişinin belirttiği görüş.

kanı önderi [es. t. *kanaat lideri*] [Fr. *leader d'opinion*] [İng. *opinion leader*]: Birincil kümelerde kendisine ve bilgisine güvenilen, kanıları, davranışları örnek alınan üye ya da üyeler.

kan kardeşliği [Fr. *alliance par le sang*] [İng. *blood covenant*]: Özellikle işleyim-öncesi toplumlarda bireylerin, toplumsal küme temsilcilerinin, kol ya da parmaklarını azıcık keserek akıttıkları kanlarını birbirlerininkiyle karıştırmaları ya da karşılıklı olarak emmeleri yoluyle aralarında oluşturdukları, karşılıklı yükümlülükler doğuran bir dayanışma biçimi.

kan kümesi [Fr. *groupe consanguinaire*] [İng. *consanguine group*]: Üyeleri arasındaki gerçek ya da yapıntısal kan ilişkileri temeline göre tanımlanan toplumsal küme.

kapalı küme [es. t. *kapalı grup*] [Fr. *groupe exclusif*] [İng. *exclusive group*]: Başka toplumsal kümelerle ortaklaşa üyeleri bulunmayan toplumsal küme.

kapsamlı küme [Fr. *groupe inclusif*] [İng. *inlusive group*]: bkz. **bileşik küme.**

karşılaştırma yöntemi [es. t. *mukayese usulü*] [Fr. *méthode comparative*] [İng. *comparative method*]: İki ya da daha çok sayıdaki olgunun, benzerlik ve ayrılıklarını ortaya çıkarmak üzere incelenmesi yolu.

K

kaba doğum oranı bkz. **doğum oranı.**

kaçınma ilişkisi [es. t. *içtinabî münasebet*] [Fr. *relation d'éviter*] [İng. *avoidance relationship*]: Belli yakınları, örneğin bir erkekle kaynanasını birbirine dokunmaktan ya da yakın ilişkiden sakınmaya iten özel bir davranış biçimi.

kadınerki [Fr. *gynécocratie-matriarcat*] [İng. *gynecocracy*]: Toplumsal denetimin ve siyasal gücün kadınlarca (özellikle en yaşlı kadınlar) uygulandığı toplumsal örgütleniş biçimi.

kadın yandaşlığı [es. t. *feminizm*] [Fr. *féminisme*] [İng. *feminism*]: Kadınlara ekonomik, siyasal, tüzel vb. toplumsal alanlarda erkeklerle eşit haklar sağlamayı amaçlayan toplumsal devinim.

kalabalık [Fr. *foule*] [İng. *crowd*]: Ortaklaşa bir uyarı sonucu belli bir yerde toplanan ve dikkatlerini bu uyarının yol açtığı ortak duygusal ilgi üzerinde toplamış olup herhangi bir anda ortak eyleme geçebilecek olan insan topluluğu.

kalıntı [es.t. *bakiye*] [Fr. *résidu*] [İng. *residu*]: (Pareto) Eski düzene özgü olup, toplumsal değişmelerden sonra da varlığını bir süre daha sürdüren ekin öğeleri.

kamu [es. t. *amme*] [Fr., İng. *public*]: Topluluk oluşturucu ortak çıkarlar çevresinde oluşan ve üyeleri bu ortak çıkarlar konusunda karar birliğine ulaşmak için etkileşimde bulunan toplumsal kesim.

kamuoyu [es. t. *efkârıumumiye*] [Fr. *opinion publique*] [İng. *public opinion*]: 1– Toplumsal yaşamın olay ve olguları konusunda toplumsal kümelerin ya da toplumun ortaklaşa yargısını yansıtan düşünce ve kavramların toplamı. 2– Bir insanın eylemleri konusunda çevresindekilerin onaylayıcı ya da kınayıcı tutumları.

ırmacılık [es. t. *iltimas*] [Fr. *favoritisme*] [İng. *favoritism*]: Belli bir birey, küme, düşünce ya da uygulamayı, bir başkasıyle karşılaştırıp aralarında bir seçim yapmak gerektiğinde nesnellikten uzaklaşıp yan tutma.

ıbilim [es. t. *asar-ı atika ilmi, arkeoloji*] [Fr. *archéologie*] [İng. *archaeology*]: Tarih öncesi uygarlıkları, özellikle kazılar yoluyle elde edilen özdeksel kalıntılarını yorumlayarak inceleyen bilim dalı.

diliğindenlik [es. t. *taviyet*] [Fr. *spontanéité*] [İng. *spontaneity*]: 1– Dış etkilerin zorlaması olmadan, içsel nedenlerle oluşan süreçlerin gerçekleşme niteliği. 2– Tarihsel evrimdeki zorunlu nesnel düzenliliğin gerçekleşmesi.

dini öldürme [es. t. *intihar*] [Fr., İng. *suicide*]: Bir bireyin toplumsal ve ruhsal nedenlerin etkisi ile kendi yaşamına son vermesi.

t [es. t. *şehir*] [Fr. *ville*] [İng. *city*]: Tarım dışı etkinliklere, özellikle işleyim ve hizmet etkinliklerine dayalı, 10.000 den daha kalabalık nüfuslu yerleşme yeri.

t ailesi bkz. **çekirdek aile.**

t birleşmesi [Fr., İng. *conurbation*]: Ayrı kentlerin genişleyerek birbiriyle birleşmeleri ve bir tek büyükkent içinde kaynaşmaları.

t-köy karşıtlığı [es. t. *şehir-köy tezadı*] [Fr. *antithèse des aires urbaines et rurales*] [İng. *antithesis of town and country*]: Kırsal alanların kentlere göre ekonomi ve ekin bakımından aşırı ölçüde geri kalması, kırsal yerlerde çalışanların çıkarları ile toplumun ayrıcalıklı kesimlerinin çıkarları arasındaki çelişme durumu.

tleşme [es. t. *şehirleşme*] [Fr. *urbanisation*] [İng. *urbanization*]: Tarım dışı etkinliklerin, özellikle işleyimin gelişmesi sonucu nüfusun kentlerde toplanması ve kentsel alanların genişlemesi süreci.

tsel alan kullanımı [Fr. *aménagement de territoire urbain*] [İng. *urban land use*]: Kent topraklarının kendiliğinden ya da bir tasar sonucu türlü etkinlikler arasında paylaşılarak kullanılması.

tsel yığılma [es. t. *şehirde temerküz*] [Fr. *centralization urbaine*] [İng. *urban centralization*]: Nüfusun kentsel bölgelerde yoğunlaşması, özellikle tecim, işleyim, ekin, yönetim ve dinlenme-eğlenme etkinliklerinin kentlerde toplanması olayı.

tsoylu devrimi [es. t. *burjuva ihtilâli*] [Fr. *révolution bourgeoise*] [İng. *bourgeois revolution*]: Anamalcı toplum düzeninin gelişmesini köstek-

karşılıklılık [es. t. *mütekabiliyet*] [Fr. *réciprocité*] [İng. *reciprocity*]: 1- Toplumsal ilişki içinde bulunan bireyler ya da toplumsal kümeler arasında etki ve tepkilerin karşılıklı olarak birbirine yol açagitmesi. 2- Toplumsal çevrece onaylanan bir değerler ölçeğine göre bir yandan belli ödevleri, yükümlülükleri ve görevleri, öte yandan da belli hakları, karşılıkları ve ödülleri içeren toplumsal ilişki.

karşıt basınçlar [es. t. *zıt tazyikler*] [Fr. *pressions adverses*] [İng. *cross-pressures*]: İçinde bulunduğu ayrımlı durumlar ya da üyesi bulunduğu değişik toplumsal katman ve kümeler dolayısiyle bir bireyin altında kaldığı çelişik etkiler.

kast [Fr., İng. *caste*]: Hemen hemen tümüyle kapalı ve kalıtsal olan, ayrıcalıklar bakımından yukardan aşağıya doğru kesin ölçülerle sıralanmış bulunan, en koyu biçimiyle Hindistan ve kimi Uzak-Doğu toplumlarında görülen, anamalcı dönem öncesi toplumsal sınıflarının her biri.

kast düzeni [es. t. *kast nizamı*] [Fr. *système de caste*] [İng. *caste system*]: Kastlardan oluşan toplumsal sınıf yapısı.

katılma [es. t. *iştirak*] [Fr., İng. *participation*]: İletişim ya da ortak eylemde bulunma yoluyle belirli bir toplumsal duruma girme, bu durumla özdeşleşme süreci.

katılmalı gözlem [es. t. *iştirak ederek müşahede*] [Fr. *observation par participant*] [İng. *participant observation*]: Bir toplumsal kümeyi ya da toplumu onun üyesi olan, üyesi gibi davranan bir inceleyicinin gözlemlemesi.

kavram [es. t. *mefhum*] [Fr. *conception*] [İng. *concept*]: Sözcüklere gerçek anlamlarını vermek ve bunlar aracılığıyle düşünmek, olayların ve süreçlerin özünü kavrayıp temel yanlarına ve özelliklerine ilişkin genellemeler elde etmek olanağını sağlayan, nesnel çevrenin insan düşüncesindeki yansıma biçimi.

kaygı [es. t. *endişe*] [Fr. *anxiété*] [İng. *anxiety*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin herhangi bir güçlü istek ya da güdülerinin gerçekleşememesi olasılığı karşısında duydukları tedirginlik.

kayınalma [es. t. *levirat*] [Fr. *lévirat*] [İng. *levirate*]: Bir erkeğin ölen büyük erkek kardeşinin ya da başka bir yakın hısımının dul kalan karısı (karıları) ile evlenebilmesini ya da evlenmesi gerektiğini benimseyen evlilik düzeni.

kıyı küme [es. t. *kenar grup*] [Fr. *groupe marginal*] [İng. *marginal group*]: Kıyı insanlardan kurulu olan ve toplum bütünüyle benzeşememiş durumda bulunan toplumsal küme. bkz. **azınlık kümesi.**

kişilik [es. t. *şahsiyet*] [Fr. *personnalité*] [İng. *personality*]: Bireyin toplumsal yaşamı içinde edindiği alışkanlıklarının ve davranışlarının tümü.

kişisel iyelik [es. t. *şahsî mülkiyet*] [Fr. *propriété personnelle*] [İng. *personal ownership*]: Kişisel kullanım nesnelerine iye olma durumu.

komşuluk [Fr. *voisinage*] [İng. *neighbourhood*]: Sınırlı bir alan içinde yer alan, daha çok kişisel ve yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu küçük insan topluluğunun durumu.

konuşma [es. t. *nutk*] [Fr. *parole*] [İng. *speech*]: İnsanın, dili kullanma yoluyle çevresindekilerle iletişimde bulunması, onlara kendi düşünce ve duygularını bildirmesi.

koşul [es. t. *şart*] [Fr., İng. *condition*]: Bir nesne ya da olayın içinde oluştuğu, bu oluşumu etkileyen (örneğin kolaylaştıran, güçleştiren, özelliklerini değiştiren) çevresel durum ve öğeler.

koşullandırma [es. t. *şartlandırma*] [Fr. *conditionnement*] [İng. *conditioning*]: 1- Canlı örgenliğin çağrışım yapmasına, başka deyişle öğrenmesine etken olma işlemi. 2- Toplumsal çevrenin bireylerde koşullanmış tepkeler oluşturarak onları belli biçimde düşünme, duyma, davranmaya yöneltmesi süreci.

koşullu tepke [es. t. *meşrut fiil-i münakis, şartlı refleks*] [Fr. *réflexe conditionné*] [İng. *conditioned reflex*]: Canlı örgenliğin belli uyarımlara karşı göstermek üzere yaşam süreci içinde kazandığı ve beyin korteksinde geçici bağlantıların oluşmasiyle gelişen tepke biçimi.

koşulsuz tepke [es. t. *gayri meşrut fiil-i münakis, şartsız refleks*] [Fr. *réflexe non-conditionné*] [İng. *non-conditioned reflex*]: Canlı örgenlikte doğuştan bulunan, herhangi bir koşullandırma sürecinin başında doğal uyaranlar aracılığıyle ortaya çıkan, görece durağan yaşam koşullarına örgenliğin uyumunu sağlıyan ve bir türün bütün bireylerinde ortak olan tepke biçimi.

köktencilik [es. t. *cezriye, radikalizm*] [Fr. *radicalisme*] [İng. *radicalism*]: Kurulu toplum düzeninin temellerine yönelik toplumsal-ekonomik değiştirmelerden yana tutum ya da öğreti.

leyici derebeylik ve yarı derebeylik düzeninin öğelerini ortadan kaldıran tarihsel toplumsal devinim.

kentsoylu sınıfı [es. t. *şehri sınıfı, burjuva sınıfı*] [Fr. *bourgeoisie*] [İng. *bourgeoisie*]: Anamalcı düzende üretim araçlarını ellerinde bulunduranlarla çıkarları bunlarla özdeş olanların oluşturduğu toplumsal sınıf.

kentten uzaklaşma [Fr. *décentralisation urbaine*] [İng. *urban decentralization*]: 1– Kent nüfusunun kent özeğinden uzaklaşarak yörekent ya da uydukentlerde yaşaması süreci. 2– İşleyim kuruluşları ve bunlar gibi geniş yer gerektiren kuruluşların kent dışında, işleyim yörekentlerinde ya da uydukentlerinde oluşup gelişmesi eğilimi.

kent toplumbilimi [es. t. *şehir sosyolojisi*] [Fr. *sociologie urbaine*] [İng. *urban sociology*]: Kentlerin toplum bütünü içindeki yerleri ile oluşum, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde inceleyip açıklamayı amaçlayan toplumbilim kesimi.

kesintisiz süreklilik [es. t. *bilafasıla temadi*] [Fr. *continuité successive*] [İng. *successive continuity*]: Gelişme süreci içinde eski ile yeni arasındaki nesnel ve zorunlu bağlılık; her yeni şeyin yerine geçtiği eski şeyleri ortadan kaldırmayıp, onları içermesi ve kendine bağımlı kılması.

kınama [es. t. *takbih*] [Fr. *désapprobation*] [İng. *disapproval*]: Bir toplumsal kümede yaptırıma bağlanmış davranış ölçülerine aykırı düşen davranışlar karşısında kümece takınılan olumsuz yönde eleştirici ya da suçlayıcı tutum.

kırsal topluluk [es. t. *ziraî cemaat*] [Fr. *commune rurale*] [İng. *rural commune*]: İlkel ortaklık düzeninin son aşamasında, toprak, otlak ve ormanlar dışındaki üretim araçlarının, üretimle tüketimin özel iyelik altında bulunduğu toplumsal küme.

kısır döngü [es. t. *fasit daire*] [Fr. *cercle vicieux*] [İng. *vicious circle*]: bkz. **döngüsel doğrulama.**

kıyı bölge [es. t. *kenar mıntıka*] [Fr. *aire marginal*] [İng. *marginal area*]: İki ayrı ekin bölgesine bitişik olan ve her ikisinden de kesinlikle etkilenen bölgelere budunbilimde verilen ad. bkz. **geçiş bölgesi.**

kıyı insan [es. t. *kenar insan*] [Fr. *homme marginal*] [İng. *marginal man*]: Toplumsal ve ekinsel değişmeler sonucu herhangi bir toplumsal kümenin tam olarak katılmış, bütünleşmiş üyesi olmayan kişi.

tadan kalkma aşamalarından kurulu, döngü biçiminde bir yaşam sürecinden geçtikleri görüşü.

kurumsal düzen [es. t. *müessesevî nizam*] [Fr. *système institutionnel*] [İng. *institutional system*]: Karşılıklı olarak birbirine uyarlanmış ve bağımlı kılınmış kurumların oluşturduğu toplumsal bütün.

kur yapma [Fr. *courtiser*] [İng. *courtship*]: Karşıt cinsten bireyler arasında birbirine yaklaşma ve bir birleşmeyi başlatma türü.

kuşak [es.t. *nesil*] [Fr. *génération*] [İng. *generation*]: Yaklaşık olarak 25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği. bkz. **eski kuşak, yeni kuşak, yaş kümesi.**

kuşkuculuk [es. t. *hisbaniye, şüphecilik*] [Fr. *scepticisme*] [İng. *scepticism*]: Evren, doğa ve toplum konularında kuşkuya yer bırakmayacak kesinlikte, nesnel bilgi elde etme olanağının bulunmadığını savunan bir düşünce akımı.

kutsal [es. t. *mukaddes*] [Fr. *sacré*] [İng. *sacred*]: Bir toplumda ya da bir toplumsal kümede dince yüceltilen ve "dünya işleri"nden ayrı nitelikte olduğuna, ayrı bir düzen içinde yer aldığına inanılan (şeyler).

kutupluluk [es. t. *kutbiyet*] [Fr. *polarité*] [İng. *polarity*]: Kimi toplumbilimcilere göre her karşıtlığın iki ucu arasında hem birbirlerine karşıt olma, hem de birbirlerini gereksinme biçiminde bağlılık bulunması.

küçük küme toplumbilimi [es. t. *mikrososyoloji*] [Fr. *microsociologie*] [İng. *microsociology, small-group sociology*]: Toplumun en yalınç öğesi olarak insanı değil, ruhsal nitelikteki soyut bir takım toplumsal bağdaşma biçimlerini (örneğin önderlik ya da izleyicilik, yarışma, çatışma, dayanışma...) gören, insanın bu bağlaşma biçimlerini doğuştan özünde taşıdığını öne süren bir toplumbilim anlayışı.

küçükoğul önceliği [Fr. *ultimogéniture*] [İng. *ultimogeniture*]: Kalıtın yalnız ya da öncelikle en küçük oğul ya da onun kalıtçılarına verilmesi.

küme bilinci [es. t. *grup şuuru*] [Fr. *identification de groupe*] [İng. *group identification*]: Bireyin herhangi bir kümenin üyesi olduğunu bilmesi, bu üyeliğe olumlu bir değer vermesi ve kendi kümesi dışında başka kümelerin de bulunduğunun bilincinde olması.

küme birliği [Fr. *unité de groupe*] [İng. *group unity*]: bkz. **toplumsal birlik.**

küme çözülmesi [Fr. *désintegration de groupe*] [İng. *group disintegration*]: Bir toplumsal kümenin üyeleri arasındaki çatışmanın ya da üyelerde

kölelik düzeni [es. t. *memlukiyet*] [Fr. *esclavage*] [İng. *slavery*]: Başlıca toplumsal sınıfları beylerle kölelerden oluşan, kölelerin toplumdaki baş üretim *gücü* olduğu toplumsal-ekonomik düzen.

kötülük [es. t. *fenalık, şer*] [Fr. *vice, mal*] [İng. *vice, evil*]: İnsanın gereksinmelerine, çıkar ve dileklerine aykırı olan, bir topluma, bir toplumsal kümeye, bir kişiye zarar verici sayılan, özdeksel ya da tinsel bir nesnenin, bir olayın niteliği.

köyleşme [Fr. *ruralisation*] [İng. *ruralization*]: Köyden kente nüfus akımı nedeniyle kırsal alanlara özgü davranış ve tutumların kentlerde görülmesi olayı.

köy topluluğu [es. t. *karye, köy cemaati*] [Fr. *communeauté rurale, village*] [İng. *rural community, village*]: Genellikle, geniş anlamda tarımla uğraşan, toplum bütünü ile ilişkileri az ve eşgüdülmemiş olan, toplumsal çevreden çok doğal çevreyle ilişki içinde bulunan, az sayıda ailelerden kurulu, anamalcı düzen öncesi özellikleri gösteren, azçok özerk topluluk.

köy toplumbilimi [es. t. *köy sosyolojisi*] [Fr. *sociologie rurale*] [İng. *rural sociology*]: Köy topluluklarının toplumsal bütün içindeki yeri ile oluşum, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde irdeleyip açıklamayı amaçlayan toplumbilim kesimi.

kural [es. t. *kaide*] [Fr., İng. *code*]: Bir yaptırımlar düzeniyle toplum üyelerinin kendisine uyması sağlanan, toplumca benimsenmiş her türlü buyurucu ve yasaklayıcı düzenleme.

kuralsızlık [Fr., İng. *anomie*]: (Durkheim) Bireylerin ve toplumsal kümelerin davranışlarını uyduracakları etkili toplumsal kuralların bulunmadığı, bu nedenle kişisel ve toplumsal çözülmeye yol açan durum.

kuram [es. t. *nazariye*] [Fr. *théorie*] [İng. *theory*]: Bilgi edinme sürecinin herhangi bir aşamasında ortaya atılan, geçerlilik ve güvenilirliği bilimsel yöntemle saptanmış bir genel bilgi ve açıklama düzeni.

kurulu çıkar [es. t. *müesses menfaat*] [Fr. *intérêt déguisé*] [İng. *vested interest*]: Ayrıcalıklı bir toplumsal kümeyi, kurulu düzeni sürdürmeğe yönelten ekonomik çıkar.

kurumlaşma [es. t. *müesseseleşme*] [Fr. *institutionalisation*] [İng. *institutionalization*]: Herhangi bir davranış, düşünüş, inanış biçiminin tarihsel olarak görece durağan ve toplumca değer verilen kalıplara dönüşmesi süreci.

kurumsal döngücülük [Fr. *cycle institutionnel*] [İng. *institutional cycle*]: Toplumsal kurumların ortaya çıkma, etkin işleme, etkisizleşme ve or-

L

linç [Fr. *lynchage*] [İng. *lynching*]: Birden çok kişinin kendilerine göre suç olan bir davranışından dolayı herhangi bir kişiyi yargılamasız, taşla, sopayla vb. araçlarla döverek öldürmesi.

lonca devleti [Fr. *Etat corporatif*] [İng. *corporate State*]: Sendikacılığı ortadan kaldırmak, işçileri uygar hak ve özgürlüklerinden yoksun kılmak ve anamal egemenliğini sağlamak amacıyle halkı zorla anamalcı, işçi ve memur loncalarına bölen, özgür seçimlere yer vermeyen devlet biçimi.

küme ile özdeşleşme duygusu bulunmamasının, o kümede birliğin ve yapının parçalanmasına yol açması.

küme davranışı [Fr. *comportement de groupe*] [İng. *group behaviour*]: Bir kümedeki üyelerin davranışlarının karşılıklı olarak birbirlerininkine uyarlanması, böylece kümenin işleyen bir birlik olması sonucu ortaya çıkan yığın davranışı.

kümece benimsenme [es. t. *zümre kabulü, grup kabulü*] [Fr. *acceptance de groupe*] [İng. *group acceptance*]: Bir toplumsal kümede üyelerden herhangi birini öbür üyelerin benimseyip benimsemediklerini gösteren ve böylece o üyenin küme içindeki yerini belirleyen küme tepkisi.

kümeden atma [es. t. *aforoz*] [Fr., İng. *excommunication*] Küme ölçü ve kurallarına aykırı davranışta bulunan bireye karşı uygulanan ve kümenin öbür üyelerinin o üyeyle hemen her türlü ilişkiyi kesmelerini anlatan bir küme denetimi biçimi.

küme duygusu [Fr. *esprit de groupe*] [İng. *group feeling*]: İşbirliği ya da dayanışma içinde bulunan kişilerin genellikle tutum ve davranışlarıyle kümedeki öbür üyelerin duygularının tam ya da bir ölçüde bilincinde olmaları.

küme ilgisi [Fr. *intérêt de groupe*] [İng. *group interest*]: Örgütlenmiş toplumsal küme üyelerinin, yaşamı sürdürmek için temel önemde saydıkları amaç ya da değerleri elde etmeğe ilişkin bilinç durumu.

küme ruhu [Fr., İng. *esprit de corps*]: Dayanışma duygularının çok yüksek bir düzeye çıktığı toplumsal kümelerde görülen ve bütün kümeyi tek bir bireymiş gibi davranmaya iten toplumsal uyuşma durumu.

küme süreci [Fr. *processus de groupe*] [İng. *group process*]: Bir toplumsal kümede bir araya gelen kişilerin karşılıklı etkileşmelerinden oluşup gelişen sürekli eylemler dizisi.

N

neden [es. t. *illet*] [Fr., İng. *cause*]: Belli bir etki, bir devinim ya da değişime yol açan şey, bir olaya zorunlu olarak öngelen koşul.

nedenbilim [es. t. *mebhas-ı esbab*] [Fr. *étiologie*] [İng. *etiology*]: Herhangi bir olay türünün nedenlerini araştıran ve inceleyen bilimsel çalışma.

nedence [es. t. *vesile*] [Fr., İng. *occasion*] : Çoğunlukla gelişigüzel bir biçimde ortaya çıkan ve düzenli, zorunlu bir gelişme süreci içinde ortaya çıkabilecek başka olayların doğmasına yol açan olay.

nedensellik [es. t. *illiyet*] [Fr. *causalité*] [İng. *causality*]: Her olgurun bir nedeni bulunduğunu, hiç bir şeyin nedensiz olamayacağını, aynı koşullar altında aynı nedenin aynı sonucu doğuracağını dile getiren ilke.

nedenselcilik [es. t. *illiye*] [Fr. *causalisme*] [İng. *causalism*]: Her belli sonucun bir nedenden oluştuğunu ana ilke olarak benimseyen düşünce okullarının genel adı.

nesnel [es. t. *afaki, objektif*] [Fr. *objectif*] [İng. *objective*]: İnsan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olan (şey).

nesnelcilik [es. t. *afakiye*] [Fr. *objectivisme*] [İng. *objectivism*]: Olguları, eleştirici değerlendirmelerden ve yantutucu sonuç çıkarmalardan sakınarak incelemek gerektiğini savunan öğreti.

nesnel doğru [es. t. *afaki hakikat, objektif hakikat*] [Fr. *vérité objective*] [İng. *objective truth*]: İnsanın istenç ve dileğine bağımlı olmayan bilgi.

nesnel etkenler [es. t. *afaki amiller*] [Fr. *facteurs objectifs*] [İng. *objective factors*]: Toplumsal gelişimin bireylerden bağımsız olan, onların etkinliklerini sınırlayıp yönünü belirleyen (doğal koşullar, üretimin düzeyi, ivedi özdeksel, tinsel, siyasal gereklilikler gibi) koşulları.

nesnel gerçeklik [es. t. *afaki şe'niyet*] [Fr. *réalité objective*] [İng. *objective reality*]: Bütün biçimleri ve görünüşleri ile özdeksel çevrenin tümü.

M

makine [Fr., İng. *machine*]: İnsanın, üretimde kol ya da kafa gücünün yerine kullanmak üzere yarattığı, bir güç biçiminin başka bir güç biçimine dönüştürülmesi ilkesine dayanan ve kendi kendine işleyecek biçimde düzenlenmiş olan araçlar bileşkesi.

mantık [Fr. *logique*] [İng. *logic*]: Doğru düşünme yasa ve biçimlerini inceleyen bilim.

mantıkdışıcılık [es. t. *lâmantıkiye*] [Fr. *alogisme*] [İng. *alogism*]: Doğruya ulaşmanın bir aracı olarak mantıksal düşünme gerekliliğinin yadsınması, mantığın yerine sezginin, inancın ve açınlamanın konması.

mantıksal yöntem [es. t. *mantıkî usul*] [Fr. *méthode logique*] [İng. *logical method*]: Bir olgunun ya da sürecin anlıkta gelişkin bir örneğinin kurulması ve bunun türlü yanları arasındaki ilişkilerin yansıtılması yöntemi.

masal [es.t. *efsane*] [Fr. *mythe*] [İng. *myth*]: 1- Kuşaktan kuşağa sözlü olarak iletilen dinsel ya da doğaüstü nitelikli öykü. 2- Dinsel uygulayımların, toplumsal ya da doğal olayların yapıntısal biçimde açıklanması.

mavi yakalılar [Fr. *col bleu*] [İng. *blue collar*]: Daha çok kol gücüyle yapılan işlerde çalışanlar (işçiler).

mezhep [Fr. secte] [İng. sect]: Toplumsal çevredekinden oldukça değişik ya da ona karşıt bir dinsel öğretiye beslediği katı inanç dolayısıyle bütünleşmiş olan kapalı bir dinsel biz kümesi. bkz. **biz kümesi.**

moda [Fr. *mode*] [İng. *fashion*]: Giyim, ev, konuşma, sanat, dinlenme-eğlenme gibi kimi ekin öğelerinin biçiminde (çoğunlukla bu biçimin ayrıntılarında) sık sık ortaya çıkan kısa süreli ve toplum ya da küme içinde az çok onay görüp izlenen değişiklikler.

nicelik [es. t. *kemiyet*] [Fr. *quantité*] [İng. *quantity*]: Bir şeyin eşit parçalara bölünebilen ve ölçülebilir olan yanları.

nitelik [es. t. *keyfiyet*] [Fr. *qualité*] [İng. *quality*]: Bir şeyi o şey yapan ve başka şeylerle karıştırılmamasını sağlayan varoluş biçimi.

nüfus [Fr., İng. *population*]: Belli bir ülkede yaşayan, aralarında belirli toplumsal–ekonomik ilişkiler bulunan insanların tümü.

nüfus aşırılığı [Fr. *surpopulation*] [İng. *overpopulation*]: Bir toplumda, bir toplumsal kümede nüfusun, başta yaşamı sürdürmeğe yeterli bir tüketim düzeyi olmak üzere toplum ya da kümece benimsenmekte olan belli amaçların gerçekleştirilmesini engelleyecek ölçüde çok olması.

nüfus azalması [Fr. *dépopulation*] [İng. *population decrease*]: Ölümlerin doğumlardan çok olması, kamusal kararlarla başka yerlere nüfus gönderilmesi ya da kendiliğinden göçler gibi nedenlerle bir ülke nüfusunun sayısal olarak azalması.

nüfus baskısı [es. t. *nüfus tazyiki*] [Fr. *pression populationelle*] [İng. *population pressure*]: Nüfusun, geçim kaynaklarındaki artıştan daha yüksek oranda artması.

nüfusbilim [Fr. *démographie*] [İng. *demography*]: Bir ülke nüfusunun belli bir zamanda ya da zaman içindeki doğum ve ölümler, yaş, cinslik, yurttaşlık durumları, yerleşme yeri vb. bakımlarından bileşiminin sayısal incelemesini yapan bilim dalı.

nüfus değişimleri [es. t. *nüfus tahavvülatı*] [Fr. *changements de population*] [İng. *population changes*]: 1– Bir ülke nüfusunun sayısında belli bir zaman süresi içinde doğumlar ve göçler sonucu gerçekleşen artma ya da azalma. 2– Bir ülke nüfusunun türlü özellikler bakımından bileşiminde gerçekleşen değişmeler.

nüfus patlaması [es. t. *nüfus infilâki*] [Fr. *explosion de population*] [İng. *population explosion*]: Özellikle günümüz az gelişmiş toplumlarında sağlık koşullarındaki türlü iyileşmeler sonucu ölüm oranlarının düşmesi, doğum oranlarının ise değişmemesi sonucu nüfusun büyük hızla çoğalması.

nüfus piramidi [es. t. *nüfus ehramı*] [Fr. *pyramide de population*] [İng. *population pyramide*]: Bir toplum ya da topluluk nüfusunun yaş, cinslik, evlilik durumu, uğraş, budunsal özellik vb. bakımlardan dağılımının çizgeyle gösterilmesi.

onlar kümesi [Fr., İng. *out-group, others' group*]: Biz kümesi olarak görülen kümenin dışındaki bütün insanları kapsayan küme. bkz. **biz kümesi.**

onur [es. t. *şeref*] [Fr. *honneur*] [İng. *honour*]: Toplumun saygıya değer saydığı şeyleri korumayı, beslemeyi ve geliştirmeyi gerektiren, doğru ve aktöreli olmayı zorunlu kılan tarihsel nitelikli bir aktöre ulamı.

ortak bilinç [es. t. *müşterek şuur*] [Fr. *conscience collective*] [İng. *collective consciousness*]: (Durkheim) Bir toplumda ya da toplumsal kümede oluşan, tek tek bireylerinkinden bütünüyle ayrı nitelikte ve bireylerin dışında olan ortak tasarımlar, duygular, davranışlar.

ortak davranış [es. t. *müşterek hareket*] [Fr. *comportement collectif*] [İng. *collective behaviour*]: Bir toplumsal küme ya da toplum üyelerinin tutum, duygu ve güdü birliğinden doğan ya da doğuyor görünen birleşik eylemleri.

ortaklaşacılık [es. t. *cemaniye*] [Fr. *collectivisme*] [İng. *collectivsm*]: Toplum içinde birlikte yaşamayı, birlikte girişimlerde, eylemlerde, denetimlerde bulunmayı savunan ilke, bu ilkelerin uygulaması.

ortak sorumluluk [es. t. *müşterek mesuliyet*] [Fr. *responsabilité collective*] [İng. *collective responsability*]: Bir toplumsal kümede üyelerden herhangi birinin eylemlerinin sonuçlarına ilişkin olarak toplumsal çevrece üstlenmesi beklenen yükümlülük.

ortak tasarım [es. t. *müşterek tasavvur*] [Fr. *représentation collective*] [İng. *collective representation*]: (Durkheim) Toplumsal etkileşmeden doğan ve toplum ya da toplumsal küme üyelerinde benzer duygusal tepkilere yol açarak onlar için ortaklaşa bir anlam kazanan kavram ve simgeler.

ortaklık yönetimi [es. t. *koalisyon hükümeti*] [Fr. *gouvernement de coalition*] [İng. *coalition government*]: Siyasal partiler arasında, hiç olmazsa belli bir süre için birlikte ülkeyi yönetmek üzere gerçekleştirilen birleşim.

ortalama [es. t. *vasati*] [Fr., *avérage*] [İng. *average*]: Bir kişiler, nesneler ya da özellikler dizisinin başta gelen ortak niteliğinin ya da eğiliminin sayılamasal ölçüsü.

oymak [es. t. *kabile*] [Fr., İng. *clan*]: Ataerkil ya da anaerkil yapılı ve genellikle dıştan evlenmeli yakınlık kümesi.

oyverme davranışı [Fr. *comportement de vote*] [İng. *voting behaviour*]: Seçmenlerin türlü toplumsal, ekonomik, ruhsal etkenlerin etkisi altında siyasal seçimlerini oluşturma ve açığa vurma biçimi.

O

oğlanbaşlığı [es. t. *drahoma*] [Fr. *dot*] [İng. *dowry*]: Evlenme sırasında gelinin babasının ya da başka bir yakınının güveye yaptığı ödeme, verdiği mal.

okur yazarlık oranı [Fr. *taux d'alphabétisme*] [İng. *literacy rate*]: Bir toplumsal kümenin ya da bir toplumun okul çağındaki ve daha yukarı yaşlardaki nüfusu içinde okuma yazma bilenlerin oranı.

olanak [es. t. *imkân*] [Fr. *possibilité*] [İng. *possibility*]: Olayların ve nesnelerin içindeki nesnel gelişme eğilimi.

olasılık kuramı [es. t. *ihtimaliyat nazariyesi*] [İng. *théorie de probabilité*] [İng. *theory of probability*]: Büyük sayıdaki rastlantısal olayların, eşdeyişle belli durumlarda yinelenen olayların incelenmesine ve rastlantının rastlama olasılığının hesaplanmasına ilişkin bir kuram.

olumlu pekiştirici [es. t. *müsbet takviye*] [Fr. *renforcement positif*] [İng. *positive reinforcement*]: Topluma hazırlama süreci içinde çocuğa belli davranışlarda bulunmayı öğretmek üzere kullanılan olumlu yaptırım ya da ödüllendirme.

oluşumsal yöntem [es. t. *tekevvüni usul*] [Fr. *méthode génétique*] [İng. *genetic method*]: Olayların gelişimini incelemede baş vurulan, ana amacı olaylar arasındaki bağlantıları zaman akışı içinde saptamak ve daha alt biçimlerden daha yukarı biçimlere geçişleri incelemek olan bir çözümleme yöntemi.

oluşum yeri [Fr., İng. *habitat*]: Canlı varlıkların (örneğin insan küme ve topluluklarının) oluşup gelişmesine elverişli koşullar barındıran yer.

ongun [es. t., Fr., İng. *totem*]: Kimi ilkel topluluklarda üyelerin ataları olduğuna inanarak kendilerini özel bir biçimde bağlı duydukları, topluluğa adını veren hayvan, ağaç, yel gibi herhangi bir doğal nesne ya da olay.

ongunculuk [es. t. *totemcilik*] [Fr. *totémisme*] [İng. *totemism*]: Bir onguna inanç besleme üzerine kurulu toplumsal örgütleniş ve dinsel uygulama biçimi.

öncül [es. t. *mukaddem*] [Fr. *prémisse*] [İng. *premiss*]: 1– Bir tasımda sonucu hazırlayan ilk iki önermeden her biri. 2– Bir bilimsel çalışmada işe koyulurken araştırmaya konu edilmeksizin doğru sayılan önerme.

önder [es. t. *rehber, lider*] [Fr., İng. *leader*] : 1– (En geniş anlamda) Ünü, gücü ya da toplumsal yeri dolayısiyle öncülük eden, toplumsal davranış başlatan, başkalarının çabalarını yöneten, örgütleyen ya da denetleyen kişi. 2– (Dar anlamda) Bir toplumsal kümede inandırıcı yetenekleri ve üyelerin gönüllü benimsemeleri dolayısiyle öncülük eden kişi.

önderlik [es. t. *rehberlik*] [Fr. *leaderance*] [İng. *leadership*]: Bir toplumsal kümede üyelerce gönüllü olarak izlenen bir kişinin ünü, gücü ya da toplumsal yeri dolayısiyle öncülük etmesi, toplumsal davranış başlatabilmesi, başkalarının çabalarını yönetmesi, örgütlemesi, denetlemesi durumu ya da süreci.

önsel [es. t. *kabli*] [Fr., İng. *a priori*]: Bilimsel düşünüşe aykırı olarak, deneyden önce ve ondan bağımsız olarak elde edildiği ve başlangıçtan beri bilinçte var olduğu savlanan bilginin bu niteliği.

önyargı [es. t. *peşin hüküm*] [Fr. *préjugé*] [İng. *prejudice*]: Bireyde başka bireylere, toplumsal kümelere karşı sevgi ya da düşmanlık duygusu uyanmasına yol açan, koşullanmış bir duygusal tutumu yansıtan yalınkat inanç, kanı, genelleme.

önyargılı kişilik [es. t. *peşin hükümlü şahsiyet*] [Fr. *personnalité à préjugés*] [İng. *prejudiced personality*]: Önyargıların önemli yer tuttuğu kişilik yapısı.

örgencilik [es. t. *uzvaniyet*] [Fr. *organicisme*] [İng. *organicism*]: İnsan toplumlarının canlı örgenlikleriyle aynı oluşum ve işleyiş düzenlilikleri bulunduğunu ileri süren kuram.

örgensel dayanışma [es. t. *uzvî tesanüd*] [Fr. *solidarité organique*] [İng. *organic solidarity*]: (Durkheim) Bir toplumda, üyelerin birbirini tümlemesine, başka deyişle iş payları arasında karşılıklı bağımlılık bulunmasına dayalı olan dayanışma.

örgensel toplum kuramı [es.t. *uzvî cemiyet nazariyesi*] [Fr. *théorie organique de société*] [İng. *organic theory of society*]: İnsan toplumunu canlı örgenliğine benzeten, toplumsal olayların dirimbilim yasaları yardımıyle açıklanabileceğini savunan kuram.

örnekleme [Fr. *échantillonage*] [İng. *sampling*] : İncelenmek istenen bir birey, olay ya da gözlem yığını içinden sınırlı sayıda birimlerin yığını temsil edebilecek biçimde (rastgele ya da başka yollarla) seçilmesi.

Ö

ödünleme [es. t. *muvazaa*] [Fr., İng. *compensation*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin toplum içindeki yerlerine yönelmiş bir çekince saydıkları etkileri önlemek, onlardan kaçınmak ya da onları gidermek üzere gösterdikleri bir tepki.

öğe [es. t. *unsur*] [Fr. *élément*] [İng. *element*]: Bir bileşiği oluşturan daha yalın kesimlerden her birine verilen genel ad.

öğrenme [es. t. *taallüm*] [Fr. *apprentissage*] [İng. *learning*]: 1– Belli durumlar ve sorunlar karşısında tepki ve davranış oluşturma, bunları değiştirerek yenilerini edinebilme yeteneği. 2– Ekinin iletilme ve yayılma süreci.

ölçer [es. t. test] [Fr. teste] [İng. test]: Kişilerin türlü konulardaki yetenek, bilgi ve becerilerini ölçmek amacıyle oluşturulan bir araç ya da yöntem.

ölçüm [Fr. *mensuration*] [İng. *measurement*]: Türlü toplumsal olguların özelliklerini uygun ölçü araçları kullanarak sayısal olarak saptamaya yönelik bir bilme süreci.

ölçünleştirme [Fr. *standardisation*] [İng. *standardization*]: bkz. **örnek oluşması**.

ölü doğum [Fr. *naissance morte*] [İng. *still birth*]: Ölü olarak doğan ya da doğumdan hemen sonra ölen bebek.

ölüm oranı [es. t. *vefat nisbeti*] [Fr. *taux de mortalité*] [İng. *mortality rates*]: Belli bir toplum ya da toplumsal küme nüfusunda belli bir süre içinde görülen ölüm olaylarının toplam nüfusa oranı.

ölüye tapınma bkz. **ruha tapınma**.

önbilgi [Fr. *prénotion*] [İng. *prenotion*]: (Durkheim) Bütün bilimlerin, özellikle de toplumbilimin temelinde yatan ve toplumsal olguların nesnel olarak tanınabilmesi için ortadan kaldırılması gereken ön tasarımlar.

özenilen küme [es. t. *referans grubu*] [Fr. *groupe de référence*] [İng. *reference group*]: Kişilerin düşünce, değer ve davranışlarını örnek alarak benimsedikleri toplumsal küme.

özgecilik [es. t. *diğerkâmlık*] [Fr. *altruisme*] [İng. *altruism*]: Başkalarının yararına kişisel çıkarlardan vazgeçmeye, başkalarına bencil olmayan güdülerle yardım etmeğe hazır olma durumu.

özgürlük [es. t. *hürriyet*] [Fr. *liberté*] [İng. *freedom*]: 1– İnsanların doğa ve toplumun nesnel yasalarını bilinçli olarak kullanabilmeleri, böylece toplumsal gelişmeyi amaçlı olarak gerçekleştirebilmeleri, toplumun da, bireyin de gelişimi için zorunlu olan bütün özdeksel ve tinsel ön koşulları yaratabilmeleri durumu. 2– Genel olarak ya da belirli bir konuda kısıtlamalardan bağımsız olma.

özgürlük ve zorunluluk [es. t. *hürriyet ve zaruret*] [Fr. *liberté et nécessité*] [İng. *freedom and necessity*]: İnsanların etkinlikleri ile doğanın ve toplumun nesnel yasaları arasındaki ilişki. bkz. **özgürlük, zorunluluk**.

öznel düşüncecilik [es. t. *enfusî iftikâriye, subjektif idealizm*] [Fr. *idéalisme subjectif*] [İng. *subjective idealism*]: Nesnel çevrenin insanın bilme etkinliğinden ve araçlarından bağımsız bir varlığı olamıyacağını savunan görüş.

öznel etkenler [es. t. *enfusî amiller, sübjektif amiller*] [Fr. *facteurs subjectifs*] [İng. *subjective factors*]: Bireylerin, türlü kurumların, toplumsal kümelerin ve genel olarak halk yığınlarının etkinliklerini, bilinçlerini, eylemde bulunma istenç ve yetilerini içeren toplumsal gelişim koşulları.

öznel yöntem [es. t. *enfusî usul, sübjektif metot*] [Fr. *méthode subjective*] [İng. *subjective method*]: Toplumun yalnızca olağanüstü bireylerin eylemlerinin ürünü olarak görülmesini savunan bir yöntem.

öz ve görünüş [es. t. *künh ve tezahür*] [Fr. *essence et apparance*] [İng. *essence and appearance*]: Her gerçeklikte zorunlu olarak var olan iki yan. bkz. **öz, görünüş.**

örnekleşim [es. t. *nümune teşekkülü*] [Fr. *typification*] [İng. *patterning*]: Toplum yaşamı içinde birey davranışları ya da başka ekin öğeleri için örnek biçimlerin oluşması süreci.

örnekolay incelemesi [es. t. *vaka tahlili*] [Fr. *étude de cas*] [İng. *case-study*]: Herhangi bir somut birim olgunun (kişi, aile, toplumsal küme, kurum, olay) yaşam ya da oluşum sürecinin türlü belgeler yardımıyla betimlenmesi yöntemi.

örnekseme [es t. *kıyas*] [Fr. *analogie*] [İng. *analogy*]: Genel olarak benzer olmayan ve bir kavram altında toplanamayan nesneler arasında kimi yanları, özellikleri ve ilişkileri bakımından benzerlik kurulması.

örneksemeli oluşturum [Fr. *simulation par analogie*] [İng. *analogy simulation*]: İncelenmekte olan bir nesnenin özelliklerinin, belli kurallara göre özel olarak kurulmuş bir benzeri yardımıyla yeniden üretilmesi.

öz [es. t. *künh*] [Fr., İng. *essence*] : Bir olgunun kökenini, irasını ve gelişme eğilimlerini belirleyen en derin, en durağan özelliklerinin ve ilişkilerinin tümü.

özdek [es. t. *madde*] [Fr. *matière*] [İng. *matter*]: Bilinçten bağımsız olarak var olan ve bilinçte yansıyan nesnel gerçekliği anlatan bir felsefe kavramı.

özdekçilik [es. t. *maddecilik*] [Fr. *matérialisme*] [İng. *materialism*]: İnsanın çevresindeki dünyanın nesnel bir gerçekliği olduğunu ve bilimsel olarak anlaşılabilip açıklanabileceğini savunan felsefe akımı.

özdeşleşme [es. t. *aynileşme*] [Fr., İng. *identification*]: 1- Bireyin başka bireylerle kişilik kaynaşması gerçekleştirecek ölçüde onların yaşantılarına ve duygularına katılması süreci. 2- Bireyin bu yolla kendi kimliğini tanıması ve tanımlaması süreci.

özdevinim [es. t. *zatülhareke*] [Fr., İng. *automation*]: Üretimin, yönetimin ve toplumsal olarak zorunlu öbür süreçlerin insanın doğrudan doğruya katılması olmadan başarılmasını olanaklı kılan en yüksek uygulayımsal gelişme aşaması.

özekçilik [es. t. *merkeziyetçilik*] [Fr. *centralisation*] [İng. *centralization*]: 1- Denetimin gittikçe daha az sayıda ve güç yapısının özek noktasında yer alan kişilerin eline geçmesi, ast küme ya da kişilerin karar bağımsızlığıyle yerel özerkliğinin gittikçe azalması süreci. 2- Bu özelliği gösteren yönetim biçimi.

özellik [es. t. *hususiyet*] [Fr. *propriété*] [İng. *property*]: Bir şeyi başka şeylerden ayrımlı ya da onlara benzer kılan ve onlarla ilişkilerinde ortaya çıkan yanlarının her biri.

R

rastlantı [es. t. *tesadüf*] [Fr. *hasard*] [İng. *chance*]: Olayların özünde yer almayıp, başka olayların belli bir olay üzerindeki etkisinde yer alan ve ortaya çıkabileceği gibi çıkmıyada bilen özellik.

ruha tapınma [es. t. *ruha ibadet*] [Fr. *culte des esprits*] [İng. *cult of spirits*]: Ölülerin ruhlarından sakınmak, yardımlarını sağlamak amacıyle türlü dinsel nitelikli uygulamalar ve törenler yapma.

ruhbilimci okul (toplumbilimde) [es. t. *içtimaiyatta ruhiyatçı mektep*] [Fr. *psychologisme dans la sociologie*] [İng. *psychologism in sociology*]: Toplumsal olayları anlamamızı ve açıklamamızı sağlayacak kilidin, bireylerin ve toplulukların ruhsal yaşamında yer aldığını savunan görüş.

ruh-örgen kuramı [Fr. *psychosomatique*] [İng. *psychosomatics*]: İnsanı ruh ve bedenin bütünleşmiş birliği sayan, ama ruhu insanın tarihsel toplumsal yaşantılarından soyutlayarak insan bedenindeki bütün süreçlerin birincil ilkesi ve temeli sayan bir kuram.

ruhsal baskı [Fr. *répression psychologique*] [İng. *psychological repression*]: Bireyin, toplum yaşamındaki türlü uyarıcılara toplumsal çevresinin beklentilerine uygun karşılık verme yetersizliği ya da isteksizliği.

ruhsal çözümleme [es. t. *ruh tahlili*] [Fr. *psychanalyse*] [İng. *psychoanalysis*]: Sinirsel ve anlıksal bozuklukların "özgür çağrışım" yordamı ile çözümlenmesine ve iyileştirilmesine ilişkin olan, toplumsal yaşamın gözlemlenmesinde de kendisinden yararlanılabilen bir genel kuram ve yöntem.

P

para [es. t. *nakd*] [Fr. *monnaie*] [İng. *money*]: Mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştırma işlevini yapan bir değişim aracı ve ortaklaşa değer birimi.

para ekonomisi [es. t. *nakdî iktisat*] [Fr. économie *monétaire*] [İng. *money economy*]: Takas yoluyle değişimin yerini para ile değişimin aldığı ve böylece üretimin çok geniş ölçüde tüketim için değil, pazar için yapıldığı ekonomik düzen.

pekiştirme [es. t. *takviye*] [Fr. *renforcement*] [İng. *reinforcement*]: Toplum yaşamının bir gereği olarak bireylerden belli durumlarda beklenen tepkileri elde etmek üzere, öğrenilmiş bir davranışı ya da tepkiyi olumlu, olumsuz türlü yaptırımlarla güçlendirerek ilgili uyaranlar karşısında yinelenmesini sağlama.

sanatta yantutma [es. t. *sanatta tarafgirlik*] [Fr. *partialité en art*] [İng. *partisanship in art*]: Sanat yapıtlarında belli bir toplumsal küme ya da sınıfın çıkarlarının savunulması.

sanayileşme [es.t. *sınaîleşme*] [Fr. *industrialisation*] [İng. *industrialization*]: Üretimde makinelerin yaygınlaşmasını, işin ussallaştırılıp bölünmesi ile birlikte kütle üretimine geçilmesini ve işçi sınıfının oluşması ile sınıf ilişkilerinin belirginleşip yoğunlaşmasını anlatan bir karmaşık toplumsal süreç.

sapma [Fr. *déviation*] [İng. *bias*]: Bir olgular yığını içinden seçilmiş örneğin yığının gerçek özelliklerine uzak düşmesi.

saptırım [Fr. *déviation*] [İng. *bias*]: Herhangi bir toplumu, kümeyi, kişiyi, görüşü yeterli dayanak olmaksızın övmeye ya da yermeye yönelik öneğilim.

sarmal gelişme [es. t. *helezoni tekâmül*] [Fr. *développement spiral*] [İng. *spiral development*]: Toplumsal gelişmede, alt düzeyde gerçekleşen olayların üst düzeyde yinelenmesi durumu.

sarmal tepkime [es. t. *helezoni aksülamel*] [Fr. *réaction spirale*] [İng. *spiral reaction*]: Bir birey ya da toplumsal kümenin açık eyleminin başka birey ya da kümeleri karşılık vermeye itmesi, bu karşılığın da ilk eylemi yapan birey ya da kümeyi başka karşılık eylemlerde bulunmaya itmesi ve bu sürecin böylece süregitmesi olgusu.

savaş [es. t. *harp*] [Fr. *guerre*] [İng. *war*]: Başka toplumları, kümeleri sömürmek için ya da onların sömürüsünden kurtulmak için insan toplumlarının, kümelerinin giriştikleri silâhlı kavga.

saygınlık [es. t. *itibar*] [Fr., İng. *prestige*] : Bir bireye ya da bir toplumsal kümeye başka birey ya da kümelerle olan ilişkilerinde üstünlük sağlayan toplumsal-ekonomik durum ya da orun.

sayılamsal yasa [es. t. *istatistiki kanun*] [Fr. *loi statistique*] [İng. *statistical law*]: Herhangi bir düzene geçmişte getirilmiş olan değişme eğilimlerinin gerçekleşme olasılığının nesnel ölçüsünü sağlıyan bir nedensellik bağlantısı biçimi.

sayma [es. t. *itibar*] [Fr., İng. *convention*]: Belli bir tarihsel dönemde bir toplumda ya da bir toplumsal kümede yaygın olan gelenek, görenek, moda, alışkı... gibi genel uygulama ya da kullanım biçimlerinin her biri.

saymaca [es. t. *itibarî*] [Fr., İng. *conventional*]: 1– Toplumun ya da toplumsal kümenin gelenek ve göreneklerine uyan. 2– Toplumdaki ya da

S

sağduyu [es. t. *aklıselim*] [Fr. *bon sens*] [İng. *common sense*]: İnsanın günlük yaşamı içinde geliştirdiği ve bilim ile üretimsel etkinlikler arasındaki bağların gelişmesi, bilimin yaygınlaşması dolayısıyle bilimsel bilgiye yaklaşma süreci içinde bulunan görüşlerin, alışkanlıkların ve düşünme biçimlerinin toplamı

sakınma [es. t. *içtinap*] [Fr., İng. *abstinence*]: bkz. **tekinsiz.**

saldırı [es. t. *tecavüz*] [Fr., İng. *agression*]: Kişilerin, toplumsal kümelerin ya da toplumların, başka kişi, küme ya da toplumların doğal varlıklarını, eylemlerini ya da iyelikleri altındaki şeyleri, kendilerine çıkar sağlamak, onlara da zarar ya da acı vermek ve belli davranışlardan caydırmak amaçlarıyle denetim altına almaya girişmeleri.

saldırı sapması [Fr. *déplacement de l'aggression*] [İng. *displacement of aggression*]: Saldırganlık eğiliminin ona yol açan kişi, toplumsal küme ya da varlık yerine bir başka kişi, küme ya da varlığa yönelmesi olayı.

saltık [es. t. *mutlak*] [Fr. *absolu*] [İng. *absolute*]: Koşulsuz, bağımsız, göreli olmayan ve kendi başına tam sayılan bir olgunun bu niteliği.

saltıkçı yönetim [es. t. *mutlakiyet idaresi*] [Fr. *autocratie*] [Fr. *autocracy*]: Bir kişi, küçük bir küme ya da bir siyasal partinin denetim dışı yönetimi.

sanat [Fr., İng. *art*]: Gerçeği güzel tasarımlarla yansıtan özel bir toplumsal bilinç ve insan devinimi biçimi.

sanat toplumbilimi [es. t. *sanat içtimaiyatı, sanat sosyolojisi*] [Fr. *sociologie de l'art*] [İng. *sociology of art*]: Toplumlardaki, toplumsal kümelerdeki sanat etkinliklerinin özelliklerini, toplum yapısının belli başlı kesimleriyle arasındaki ilişkileri, güzellik anlayış ve anlatımlarındaki değişmeleri düzenlilikleri içinde incelemeği amaçlıyan toplumbilim kesimi.

sanatsal yöntem [Fr. *méthode artistique*] [İng. *artistic method*]: Gerçeği sanatsal görüntülerle anlama ve yansıtma yöntemi.

sınıf ayrımları [es. t. *sınıf farkları*] [Fr. *différences de classe*] [İng. *class differences*]: Değişik toplumsal sınıfların üyelerini birbirinden ayrımlı kılan siyasal etkinlik, gelir, iş güç, eğitim, yaşama biçimi, düşünce, tutum ve davranışlar vb. ilişkin özellikler.

sınıf bilinci [es. t. *sınıf şuuru*] [Fr. *conscience de classe*] [İng. *class consciousness*]: Bir toplumsal sınıf üyelerinin toplumdaki sınıfsal yapı içinde belli bir basamakta bulunduklarını, bu yeri belirleyen etkenlerin neler olduğunu kavramaları, durumlarını iyileştirmeyi ortaklaşa olarak amaçlamaları.

sınıf çatışması [es. t. *sınıf mücadelesi*] [Fr. *conflit de classe*] [İng. *class conflict*]: Başlıca toplumsal sınıfların çıkarları arasındaki karşıtlıklar dolayısıyle oluşan ve artan bir ölçüde demokratik araçlar ve yollarla (siyasal partiler ve genel oy, parlamento görüşmeleri, yargıcı kararları, basın, anayasa uygulamaları vb.) yapılan çatışmalar.

sınıf çıkarları [es. t. *sınıf menfaatleri*] [Fr. *intérêts de classe*] [İng. *class interests*]: Bir toplumsal sınıfı oluşturan bireylerin ortaklaşa ilgi, özlem ya da istekleri.

sınıf kavgası [Fr. *lutte de classe*] [İng. *class struggle*]: Savaş biçimini almış sınıf çatışması. bkz. **sınıf çatışması.**

sınıflandırma [es. t. *tasnif*] [Fr., İng. *classification*]: Bir dizinin birimlerini ya da türlerini düzenli bir biçimde, belli ölçüler ve terimlerle betimleyerek ayırma işlemi.

sınıfsal yapı [es. t. *sınıfî bünye*] [Fr. *structure de classe*] [İng. *class structure*]: Bir toplumda toplumsal sınıfların oluşum ve işleyişindeki düzenlilikler ile bu sınıflar arasındaki karşılıklı durağan bağlar ve yasalılık gösteren ilişkiler bütünü.

simge [es. t. *remz*] [Fr. *symbole*] [İng. *symbol*]: Bir ekinsel ortamda belli bir duygu, eylem ya da tutumu gösteren bir birey, deyim, çizge, nesne ya da çalım.

simgeleştirme [es. t. *remizleştirme, sembolleştirme*] [Fr. *symbolisation*] [İng. *symbolization*]: 1– Bir şeyi simgeler aracılığıyle anlatma ya da gösterme. 2– Bir tutum, eylem ya da duyguya simge işlevinin verilmesi.

simgesel tasarım [Fr. *représentation symbolique*] [İng. *symbolic representation*]: bkz. **ortak tasarım.**

sinirsel bozukluk [es. t. *asabî bozukluk*] [Fr. *désordre nerveux*] [İng. *nervous disorder*]: Bireyin toplumsal çevresine uyumunu olumsuz yönde etkileyen türlü ruhsal ve sinirsel sayrılık durumları.

kümedeki yaygın tutum ve davranış ölçülerine eleştirisiz bir uyarlığı anlatan (tutum ve davranış). bkz. **uymacılık.** 3- Gerçekte öyle olmamasına karşın öyle sayılan.

saymacılık [es. t. *itibariye*] [Fr. *conventionnalisme*] [İng. *conventionalism*]: Bilimsel kuram ve kavramların, nesnel gerçekliğin yansımaları olmayıp yalnızca bilginler arasında saymaca olduğunu ileri süren, buna karşılık kavram ve kuramların insanın etkinlikleri süreci içinde oluştuğunu ve dünyanın belirli yanlarını yansıttığını yadsıyan görüş.

seçimli algılama [Fr. *perception sélective*] [İng. *selective perception*]: Toplumsal ve ruhsal koşullanma sonucu uyarıcıların kimilerinin seçilerek algılanması, kimilerinin ise görmezlik ve duymazlıktan gelinmesi.

seçimli etkilenme [Fr. *exposition sélective*] [İng. *selective exposure*]: (İletişim davranışı alanında) Kişilerin, türlü toplumsal-ekonomik -ruhsal koşullar içinde biçimlenen tutumlarına uygun haberleri ve yorumları, aykırı olanlara göre daha yüksek bir olasılıkla görme, duyma ya da okuma eğilimi.

seçkinler [es. t. *güzidegân, elit*] [Fr. *élite*] [İng. *elite*]: Bir toplumda gücü ve saygınlığı olan toplumsal küme.

seçkinler dolaşımı [Fr. *circulation des élites*] [İng. *circulation of elites*]: (Pareto)İnsanlık tarihi boyunca aşağı toplumsal sınıflar içindeki yetenekli bireylerin, yönetici yerlerde bulunan ve kapalı bir sınıf oluşturan seçkinlerle savaşarak, onların yerini aldığını savunan görüş.

seçmecilik [es. t. *iktitafiye*] [Fr. *éclecticisme*] [İng. *eclecticism*]: Değişik ve çoğu kez birbirinin tam karşıtı olan felsefe dizgelerinin, görüş açılarının, kuramsal öncüllerin vb. bağdaşmaz yanlarını görmezlikten gelerek, bağdaşabilir yanlarını düzenli bir bütün oluşturmadan bir araya getirme tutumu.

sezgi [es. t. *tahaddüs, entüisyon*] [Fr., İng. *intuition*]: Bir araca, mantıksal bir önhazırlığa gerek kalmadan, doğruyu dolaysız olarak kavrama yetisi.

sezgicilik [es. t. *tehaddüsiye*] [Fr. *intuitionisme*] [İng. *intuitionism*]: Bilginin ancak sezgiyle elde edilebileceğini savunan öğreti.

sıçrama [es. t. *lâtemadi*] [Fr. *discontinuité*] [İng. *discontinuity*]: Gelişme sürecinin ve değişmelerin niteliksel biçimde belirmesi.

sıçrama ve süreklilik [es. t. *lâtemadi ve temadi*] [Fr. *discontinuité et continuité*] [İng. *discontinuity and continuity*]: Toplumun birbirine karşıt, ama birbiriyle bağlantılı temel özellikleri. bkz. **sıçrama, süreklilik.**

mının türlü yan ve öğeleri (örneğin ekonomi, günlük yaşam, aile ve yakınlık ilişkileri, kamuoyu vb.) üzerine yapılan araştırma ve incelemeler.

sorun çözme [es. t. *mesele halletme*] [Fr. *solution de problème*] [İng. *problem solving*]: Karmaşık bir durumla karşılaşan bireyin, bu durumun üstesinden gelip amaca ulaşabilmesi için göstermesi gereken girişim ve ansal bileştirme yeteneği.

soruşturma [es. t. *tahkikat*] [Fr. *enquête*] [İng. *investigation*]: Toplumsal durumları betimleyen verileri elde etmek üzere baş vurulan her türlü araştırma biçimi.

soy [es. t. *sülâle*] [Fr. *lignage*] [İng. *lineage*]: Ana ya da babadan her birinin yalnız erkek ya da yalnız kadın ataları dolayısıyle oluşan yakınlık kümesi.

soyluerki [es. t. *zadegân hakimiyeti, aristokrasi*] [Fr. *aristocratie*] [İng. *aristocracy*]: Ekonomik, toplumsal ve siyasal gücün soylular sınıfının tekeli altında bulunduğu tarihsel yönetim biçimi.

soyoluş [es. t. *tekevvün-i nev'î*] [Fr. *philogenèse*] [İng. *philogenesis*]: Örgenliklerin tarih içinde birer soy olarak belirmesi süreci.

soyoluş ve bireyoluş [es. t. *tekevvün-i nev'i* ve *tekevvün-i ferdî*] [Fr. *philogenèse et ontogenèse*] [İng. *philogenesis and ontogenesis*]: Örgenliklerin tarih içinde birbirleriyle kesinlikle bağlantılı biçimde birer soy ve birey olarak belirmeleri süreçleri. bkz. **soyoluş, bireyoluş.**

soyutlama [es. t. *tecrit*] [Fr., İng. *abstraction*]: Bir bütünün bir niteliği, bir ilişkisi üzerinde özellikle durup, öbür öğelerini göz önünde bulundurmama.

sömürge [es. t. *müstemleke*] [Fr. *colonie*] [İng. *colony*]: Bir devletin, kendi ülkesi sınırları dışında egemenlik kurarak yönettiği, ekonomik ve siyasal çıkarlar sağladığı ülke.

sömürgecilik [es. t. *müstemlekecilik*] [Fr. *impérialisme*] [İng. *imperializm*]: Genel olarak bir ulusun başka ulusları ya da toplulukları siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması ya da yayılmayı istemesi.

sömürü [es. t. *istismar*] [Fr., İng. *exploitation*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin ya da toplumların, görece daha güçsüz bireylerin, toplumsal kümelerin ya da toplumların emeğini ve kaynaklarını kendi çıkarlarına kullanmaları.

siyasa [Fr. *politique*] [İng. *politics*]: Devlet işlerine katılma ve devlet etkinliklerinin biçim, amaç ve içeriğini belirleme işi.

siyasal çoğulculuk [Fr. *pluralisme politique*] [İng. *political pluralism*]: 1- Siyasal gücün ve yetkilerin devlet kuruluşları ile özerk ya da bağımsız kimi ekonomik, toplumsal ve siyasal örgütler arasında bölüştürülmesini savunan bir görüş. 2- Bu özellikteki siyasal - toplumsal yapı.

siyasal egemenlik [es. t. *siyasî hakimiyet*] [Fr. *souveraineté politique*] [İng. *political sovereignty*]: Devletin erk kullanma gücü ve yetkisi.

siyasal kanılar [es. t. *siyasî kanaatler*] [Fr. *opinions politiques*] [İng. *political opinions*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin içinde yaşadıkları toplumsal çevrenin yönetim biçimine ilişkin görüşleri.

siyasal katılma [es. t. *siyasî iştirak*] [Fr. *participation politique*] [İng. *political participation*]: Bireylerin ve toplumsal kümelerin içinde yaşadıkları toplumsal çevrenin yönetimine, görev almak, seçmek, seçilmek, örgütlenmek, görüş açıklamak vb. yollarla katkıda bulunması.

siyasal parti [es. t. *siyasî fırka*] [Fr. *parti politique*] [İng. *political party*]: Siyasal erki denetimleri altına almak amacıyle işbirliği içinde bulunan bireylerin ve toplumsal kümelerin oluşturdukları örgüt.

siyasal toplumbilim [es. t. *siyaset sosyolojisi*] [Fr. *sociologie politique*] [İng. *political sociology*]: Toplumlarda, toplumsal kümelerde siyasal erkin toplum bütünü içindeki yeri ile oluşum, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde inceleyip açıklamayı amaçlayan toplumbilim kesimi.

siyasal yeğlemeler [es. t. *siyasî tercihler*] [Fr. *préférences politiques*] [İng. *political preferences*]: Bireylerin ve toplumsal kümelerin içinde yaşadıkları toplumsal çevrenin düzenleniş ve yönetim biçimine ilişkin beğenileri.

solculuk [Fr. *gauchisme*] [İng. *leftism*]: Ekonomik ve siyasal erke değişik biçim ve ölçülerde halkın iye kılınmasını savunan, anamalcı toplumsal-ekonomik düzene değişik biçim ve ölçülerde karşı olan düşünce ve eylem akımlarının genel adı.

somut [es. t. *müşahhas*] [Fr. concret] [İng. concrete]: Nesnel gerçekliğin tümünün, eşdeyişle onu oluşturan türlü yanların ve bunlar arasındaki ilişkilerin duygularla algılanabilen ya da kavranabilen, belli bir zaman ve yerdeki niteliği.

somut toplumbilim [es. t. *müşahhas içtimaiyat*] [Fr. *investigations sociologiques concrètes*] [İng. *concrete sociological investigations*]: Toplum yaşa-

T

takımerki [es. t. *zümre hakimiyeti*] [Fr. *oligarchie*] [İng. *oligarchy*]: Az sayıda bireyden kurulu bir kümenin erki elinde bulundurduğu siyasal düzen.

takımerkinin demir yasası [Fr. *loi de fer d'oligarchie*] [İng. *iron law of oligarchy*]: (Roberto Michels) Özellikle büyük örgütlerin başlangıçtaki amaçlarının hiç değilse bir bölümünden uzaklaşma eğilimi göstermeleri.

tanım [es. t. *tarif*] [Fr. *définition*] [İng. *definition*]: Mantık kurallarına uygun olarak fiziksel ya da düşüncel herhangi bir konuyu ayırt etme, bulma ya da kurma; bilime *yeni girmiş olan bir terimin anlamını* açıklama ya da bilimde varolan bir terimin anlamını belirleme.

tanıtlama [es. t. *ispat*] [Fr. *preuve*] [İng. *proof*]: Bir düşüncenin doğruluğunu ya da yanlışlığını yadsınamayacak biçimde açık bir kesinlikle ortaya koymak üzere düzenlenmiş uslamlama süreci.

Tanrıbilim [es.t. *ilahiyat*] [Fr. *théologie*] [İng. *theology*]: 1– Herhangi bir dinin inaklar dizgesi. 2– Bu dizgeyi inceleyen bilgi dalı.

Tanrıtanımazlık [es. t. *dehriye, ateizm*] [Fr. *athéisme*] [İng. *atheism*]: "Doğaüstü varlık" anlayış ve inancını geçersiz sayan görüşlere verilen genel ad.

tapıncak [es. t. *put*] [Fr. *fétiche*] [İng. *fetish*]: Doğaüstü bir güç ve etkisi olduğuna inanılan doğal ya da yapay, cansız ya da canlı bir nesne.

tapıncakçılık [es. t. *putperestlik*] [Fr. *fétichisme*] [İng. *fetishism*]: İlkel sayılan toplumlarda doğaüstü bir güç ve etkisi olduğuna inanılan doğal ya da yapay, cansız ya da canlı nesnelere tapınma.

tapınma [es. t. *ibadet*] [Fr. *culte*] [İng. *cult*]: Belli bir tanrı düşüncesine ya da doğaüstü sayılan varlıklara inanmayı ve onlara adaklar adamayı anlatan bir dizi dinsel törenler ve uygulamalar.

tarımcı topluluk [es. t. *ziraatçi cemaat*] [Fr. *communauté cultivateur*] [İng. *farming community*]: Üretim yapısı tarıma dayalı olan topluluk.

söylenti [es. t. *şayia*] [Fr. *rumeur*] [İng. *rumour*]: Belli bir olayın olduğu yolunda bir topluluk ya da toplumsal kümede dolaşan doğrulanmamış haber.

suç [es. t. *kabahat, cürüm*] [Fr., İng. *crime*]: 1– Bir toplumda haksız sayılıp, yazılı–yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırımlara bağlanan davranış ve eylem. 2– Devletçe yasalarla tanımlanıp yaptırıma bağlanmış olan kurallara aykırı davranış.

suçbilim [es. t. *kriminoloji*] [Fr. *criminologie*] [İng. *criminology*]: Bir toplumda ya da bir toplumsal kümede suç sayılan davranışların nedenlerini inceleyen bilimsel çalışma alanı.

suç bölgesi [es. t. *suç mıntıkası*] [Fr. *aire de délinquence*] [İng. *delinquency area*]: Suç sayılan eylem ve davranışların oranının yüksek olduğu genellikle kentsel yerleşme bölgesi.

suçlu davranış [Fr. *comportement criminel*] [İng. *criminal behaviour*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede suç sayılan davranış. bkz. **suç.**

suçluluk [es. t. *mücrimiyet*] [Fr. *délinquence*] [İng. *delinquency*]: Herhangi bir toplumsal görevi yapma ya da bir yasağa uymada bireyin başarısız kalması, toplumsal bir yükümlülüğe aykırı davranması durumu.

suçluluk oranı [es. t. *mücrimiyet nisbeti*] [Fr. *taux de criminalité*] [İng. *criminality rate*]: Belli bir toplumda, toplumsal kümede ya da bölgede ceza yasalarına aykırı davranışların oranı.

süreç [es. t. *vetire*] [Fr. *processus*] [İng. *process*]: Bir olayın düzenli olarak ve birbirini izleyen değişmelerle gelişmesi, başka bir olaya dönüşmesi.

süreklilik [es. t. *temadi*] [Fr. *continuité*] [İng. *continuity*]: Bir düzenin bütünlüğü, öğeleri arasındaki ilişkilerin sonsuz sayıda oluşu, koşullarının değişmesindeki yavaşlık ve bir durumdan başka bir duruma geçişindeki rahatlık.

tekeşlilik [es. t. *monogami*] [Fr. *monogamie*] [İng. *monogamy*]: Gerek kadının, gerekse erkeğin karşı cinsten yalnız bir kişiyle evlenebilmesini onaylayan, birden çok kadınla ya da birden çok erkekle evlenmeyi yasaklayan evlilik biçimi.

tekinsiz [es. t. *tabu*] [Fr., İng. *taboo*]: 1- Belli davranış ya da sözlerin bir toplumca, bir toplumsal kümece çekinceli sayılması ve olumsuz yaptırımlara bağlanarak yasaklanması. 2- (İnsanbilimde) İlkel topluluklarda kimi büyüsel, dinsel tasarımlara ilişkin olarak belli davranış ya da sözlerin toplumca çekinceli sayılması ve olumsuz toplumsal yaptırımlarla yasaklanması.

tektanrıcılık [es. t. *vahdet-i ilâh*] [Fr. *monothéisme*] [İng. *monotheism*]: 1- İnsanın, doğada ve toplumda ilk ya da değişmez nedeni araştırmasına yol açan tarihsel nesnel koşulların etkisiyle her şeye gücü yeten bir tektanrı düşüncesine varması. 2- Evreni, doğayı ve toplumu yaratıp yöneten, her şeye gücü yeten tek bir Tanrı bulunduğuna inanma, ona tapınma.

temel kişilik [es. t. *esas şahsiyet*] [Fr. *personnolité de base*] [İng. *basic personality*]: (Kardiner, Linton vb.) Bir toplumun ya da toplumsal kümenin üyelerine özgü, ortak çevre koşullarının oluşturduğu davranış ve yaşama alışkanlıkları yapısı.

teneke mahalle [Fr. *bidonville*] [İng. *shanty town, slum*]: Kimi büyük kentlerde görülen, fiziksel ve toplumsal bakımlardan geri ve yoksul kesim. bkz. **bozulma bölgesi, gecekondu.**

tepke [es. t. *fiil-i münakis*] [Fr. *réflexe*] [İng. *reflex*]: Canlı örgenliğin bir uyarıma karşı gösterdiği tepki.

tepki [es. t. *aksülamel*] [Fr. *réaction*] [İng. *reaction*]: 1- Genellikle bir dış uyaranın etkisine karşı canlı örgenliğin yaptığı yalınç davranış. 2- Toplumsal ilişkilerde özellikle değişmelere karşı çıkan ve kurulu düzeni sürdürmeği ya da yeniden kurmayı amaçlayan tutum ve eylemler.

tinsel uyarıcılar [Fr. *stimulus morales de travail*] [İng. *moral stimuli to labour*]: Kaynağını insanın törel, düşünsel, siyasal ve bilimsel kanılarından alan, insanı bir düşünce uğruna çalışmaya özendiren ve yönelten tinsel güçler.

toplanım [es. t. *temerküz*] [Fr., İng. *concentration*]: İnsanların ve uygulayım ürünlerinin, insanın ve doğanın temel gereksinmelerin karşılanmasına elverişli koşulları yaratmış olduğu yerlerde toplanması süreci.

tarih felsefesi [es. t. *hikmet-i tarih*] [Fr. *philosophie de l'histoire*] [İng. *philosophy of history*]: Tarihsel olayların anlamını, düzenlilik ve yasalarını, insanın gelişimindeki ana eğilimleri araştıran felsefe dalı.

tarihselcilik [es. t. *tarihiye*] [Fr. *historicisme*] [İng. *historism*]: Olayları ve nesneleri belli tarihsel gelişimin ürünleri olarak gören, bunların nasıl ortaya çıkıp, nasıl geliştiğini, nasıl bugünkü durumlarına geldiğini araştıran ve bugünü geçmişe bağlayarak açıklayan yaklaşım.

tarihsel döngü kuramı [es. t. *tarihi medar nazariyesi*] [Fr. *théorie de cycle historique*] [İng. *historical cycle theory*]: Vico'nun geliştirmiş olduğu ve toplumun durmadan aynı aşamalardan geçtiğini öne süren kuram.

tarihsel özdekçilik [es. t. *tarihi maddiye*] [Fr. *matérialisme historique*] [İng. *historical materialism*]: 1– İnsan topluluklarının tarihsel gelişim süreci içinde toplumsal gelişmenin genel yasalarını ve bunların gerçekleşme biçimlerini inceleme alanı. 2– Toplumsal gelişmenin son çözümlemede üretim güçlerince belirlendiğini öne süren öğreti.

tarihsel yöntem [es. t. *tarihi usul*] [Fr. *méthode historique*] [İng. *historical method*]: Bir olgunun gerçek doğuş ve oluşum sürecini düşüncede yansıtma yöntemi.

taygeldi ailesi (İ. Yasa) Evlenme çağında karşıt cinsten çocukları olan dul bir erkekle dul bir kadının, evlenmeden önce bir gereklilik olarak çocuklarını birbirleriyle evlendirmelerinden oluşan aile biçimi.

tecim [es. t. *ticaret*] [Fr., İng. *commerce*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin ya da toplumların kâr elde etme amacıyla giriştikleri her türlü mal değişimi.

tecim bölgesi [es. t. *ticaret mıntıkası*] [Fr. *aire commerciale*] [İng. *commercial area*]: Bir bölgenin ekonomik bakımdan bağımlı bulunduğu en yakın tecim alanı.

tecimselleşme [es. t. *ticarileşme*] [Fr. *commercialisation*] [İng. *commercialization*]: Herhangi bir etkinliğin özel kazanç ereğiyle yürütülmesi, başka değer ölçülerinin ve ereklerin göz önünde bulundurulmaması.

tekerki [es. t. *kraliyet*] Fr. *monarchie*] [İng. *monarchy*]: Derebeylik dönemine özgü, soylu sınıfın kutsal, kimi kez de insanüstü sayılan bir üyesinin erki kişisel egemenliği altında bulundurduğu siyasal örgütleniş biçimi.

liklerde kâr yerine insan gereksinmelerini en iyi biçimde karşılamayı amaçladığını savunan toplum düzeni. 2- Böyle bir düzeni savunan toplumsal- siyasal öğreti.

toplum felsefesi [es. t. *içtimaî felsefe*] [Fr. *philosophie sociale*] [İng. *social philosophy*]: Toplumsal yaşama, bunun kökenine, gelişimine ve amaçlarına ilişkin olan bütün bilimlerin sağladığı verilerin bir bileşiğini ya da genellemesini yapmağa yönelik bulunan her türlü bilgi-kuramsal ve aktöreseł düzenli düşünce.

toplum kalkınması [es. t. *cemaat kalkınması*] [Fr. *développement de communauté*] [İng. *cummunity development*]: Az gelişmiş toplumların kalkınması için önerilen, kırsal toplulukların yol, okul, su gibi kimi ortak gereksinmelerini ve bir ölçüde de küçük tarımsal ve işleyimsel girişimlerini ortak çabayla kendilerinin yürütmeleri, devletin de bunlara bilgi ve uygulayımsal araçlar sağlaması yolu; dayanaklı imece. bkz. **imece.**

toplumölçer [es. t. *sosyometri*] [Fr. *sociométrie*] [İng. *sociometry*]: Kişinin içinde bulunduğu kümedeki bireylerle ilişkilerini sayısal ya da ölçülebilir terimlerle betimleyen deneysel ve uygulamalı küçük-küme toplumbilimi.

toplumsal akışkanlık [es. t. *içtimaî seyyaliyet*] [Fr. *fluidité sociale*] [İng. *social fluidity*]: Kişilerin oturma bölgeleriyle değişik özekler (örneğin oturma yerleriyle iş yerleri) arasında gidip gelmesi.

toplumsal aşamalanma [es. t. *içtimaî tederrüc, sosyal derecelenme*] [Fr. *graduation sociale*] [İng. *social graduation*]: Değişik toplumsal sınıf ve katmanların, değişik toplumsal kümelerin toplum içinde gördükleri saygı, önem ve öncelik bakımından sıralanmaları.

toplumsal aşılama [es. t. *içtimaî telkin*] [Fr. *suggestion sociale*] [İng. *social suggestion*]: Çevresindekilerin tartışma, zorlama ya da inandırmaya çabalamadan, yalnızca konuşmakla kişiye herhangi bir düşünceyi, görüşü benimsetmeleri.

toplumsal ayırım [es. t. *içtimaî tefrik*] [Fr. *discrimination sociale*] [İng. *social discrimination*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin toplumsal sınıf, ırk, din, dil, siyasal görüş vb. ayrılıklar nedeniyle toplum içinde eşitsiz işlem görmesi.

toplumsal ayrımlaşma [es. t. *içtimaî farklılaşma, sosyal farklılaşma*] [Fr. *différenciation sociale*] [İng. *social differenciation*]: Yaş, cinsellik, ırk gibi dirimbilimsel ya da toplumsal sınıflaşmaya yol açan türlü ekinsel etken-

toplu bencillik [Fr. *égoisme collective*] [İng. *collective egoism*]: Bir toplum ya da toplumsal küme üyelerinin kendi ortak çıkarlarını başka toplum ya da toplumsal kümelerinkinden üstün sayması, başka toplum ya da kümeden olanlara karşı onların üstüymüş gibi davranması.

toplu davranış [Fr. *comportement de foule*] [İng. *mass behaviour*]: Toplumsal düzgülerle tam olarak denetlenmeyen, kişisel etkileşmelerin ve duyguların geniş yer tuttuğu, görece yapılaşmamış toplumsal davranış. (Örn. Kalabalıkların, yığınların bir yeni akımı ya da yeni biçimi izliyen davranışı.)

topluluk [es. t. *cemaat*] [Fr. *communauté*] [İng. *community*]: 1– Sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve bir uygarlığı paylaşan bireylerin oluşturduğu, değişik boyutlarda insan kümeleri. 2– Üyeleri birbirlerine duygusal bağlarla bağlı, toplumsal ilişkilerin yüz yüze olduğu, yüksek ölçüde bütünlenmiş herhangi bir toplumsal küme. 3– Toplum teriminin karşıtı: ileri ölçüde bütünlenmiş, birincil ilişkilerin egemen bulunduğu, ekinin geleneksel ve türdeş olduğu kapalı yerel kümeler.

topluluk ruhbilimi [Fr. *psychologie collective*] [İng. *collective psychology*]: Toplumsal ruhbilimin topluluk ya da küme davranışlarını inceleyen bölümü.

toplum [es. t. *cemiyet*] [Fr. *société*] [İng. *society*]: Yaşamlarını sürdürmek, birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan ve ortak bir ekini olan insan kümesi.

toplumbilim [es. t. *içtimaiyat, sosyoloji*] [Fr. *sociologie*] [İng. *sociology*]: Toplumun oluşum, işleyiş ve gelişim yasalarını inceleyen bilim dalı.

toplumbilimcilik [Fr. *sociologisme*] [İng. *sociologism*]: İnsan yaşamındaki bütün olayları yalnızca toplumsal yapı ve örgüt biçimleriyle açıklama eğilimi.

toplumbilimsel yasa [es. t. *içtimaî kanun, sosyolojik kanun*] [Fr. *loi sociologique*] [İng. *sociological law*]: Toplum yapısının, birey ve toplumsal küme davranışlarının oluşum, işleyiş ve değişimindeki görece durağan nedensellik ya da işlevsellik ilişkilerini dile getiren genelleme.

toplumculluk [Fr. *sociabilité*] [İng. *sociability*]: 1– Bireyler ya da toplumsal kümeler arasındaki karşılıklı bağımlılık biçimleri. 2– Bireylerin küme yaşamı ile bütünleşme yeteneği, karşılıklı yardımlaşma yatkınlığı.

toplumculuk [es. t. *sosyalizm*] [Fr. *socialisme*] [İng. *socialism*]: 1. Üretim araçlarını kamusal iyelik altında bulunduran, bu yolla ekonomik etkin-

toplumsal bilinç biçimleri [es. t. *içtimaî şuur şekilleri*] [Fr. *formes de conscience sociale*] [İng. *forms of social consciousness*]: İnsanların kılgısal etkinlikleri sırasında çevrelerini anlıklarında yansıtma biçimleri.

toplumsal birimler [es. t. *içtimaî vahidler*] [Fr. *unités sociales*] [İng. *social units*]: Toplumbilim incelemelerinin kişi, aile, sınıf, siyasal parti vb. temel öğeleri ya da konuları.

toplumsal birlik [es. t. *içtimaî vahdet*] [Fr. *unité sociale-unité de groupe*] [İng. *social unity-group unity*]: Bir toplumsal küme üyeleri arasında görülen eylem birliği.

toplumsal bozukluk [es. t. *sosyal bozukluk*] [Fr. *pathologie sociale*] [İng. *social pathology*]: Toplumsal yaşamdaki uyumsuzluklar, toplumsal çözülme durumları.

toplumsal bozukluk incelemeleri [es. t. *sosyal patoloji*] [Fr. *pathologie sociale*] [İng. *social pathology*]: Toplumsal yaşamdaki uyumsuzluk ve çözülme durumlarının anlamını, nedenlerini, sonuçlarını ve uyumu yeniden sağlama yollarını araştıran bilimsel inceleme alanı.

toplumsal bulaşma [es. t. *içtimaî sirayet*] [Fr. *contagion sociale*] [İng. *social contagion*]: Bir toplumda, toplumsal küme içinde korku, ürkü gibi coşkusal durumların üyeler arasında iletilerek hızla yeğinleşmesine, böylece bütün toplumun ya da toplumsal kümenin sürü davranışı gibi ortaklaşa bir tepki oluşturmasına yol açan toplumsal etkileşme süreci.

toplumsal bunalım [es. t. *içtimaî buhran*] [Fr. *crise sociale*] [İng. *social crisis*]: Bir toplumun temel düzeninin yapısı ve işleyişinde, bireylerin ve kümelerin yeni alışkanlıklar oluşturarak yeni koşullara uyarlanmalarını zorunlu kılan değişmelerin ortaya çıkması durumu.

toplumsal çalışma [Fr. *travail social*] [İng. *social work*]: Başka bireylerle, daha geniş toplumsal ve ekonomik çevreleriyle uyumlu ilişkiler kurmada güçlük çeken ya da başarısız olan bireylere yapılan toplumsal yardımlar.

toplumsal çatışma [es. t. *içtimaî ihtilaf, sosyal çatışma*] [Fr. *conflit social*] [İng. *social conflict*]: Kişi ya da toplumsal kümelerin birbirlerinin amaçlarını engellemeğe, çıkarlarının gerçekleşmesini önlemeğe çalışması.

toplumsal çevrebilim [es. t. *sosyal ekoloji*] [Fr. *ecologie sociale*] [İng. *social ecology*]: İnsanların yeryüzeyine dağılışını ve bu dağılımı belirleyen etkileşim biçimlerini inceleyerek yerleşimlerin doğal işlevsel yapısını ortaya koymaya çalışan bilim dalı.

ler sonucu, bireylerin ve toplumsal kümelerin birbirlerinden değişik özellikler kazanmaları süreci.

toplumsal bağımlılık [es. t. *içtimaî tabiiyet*] [Fr. *dépendance sociale*] [İng. *social dependency*]: Astlık-üstlük ilişkilerine yol açan ve kimi birey ya da kümeleri başka birey ya da kümeler karşısında etkisiz bırakan durum.

toplumsal baskı [es. t. *sosyal baskı*] [Fr. *répression sociale*] [İng. *social repression*]: Bir toplumsal kümede ya da bir toplumda belli bir dönemde geçerli olan kurallara aykırı davranışların, türlü toplumsal denetim yollariyle ortadan kaldırılması ya da önlenmesi.

toplumsal beklenti [Fr. *expectative sociale*] [İng. *social expectation*]: Bir toplum ya da topluluğun, üyelerinin türlü davranışları konusunda gelenek göreneklerle belirlenip toplumsal baskı ile yaptırıma bağlanmış bulunan tutumu.

toplumsal benzeşme [es. t. *içtimaî temessül*] [Fr. *assimilation sociale*] [İng. *social assimilation*]: Değişik ekinlerin, değişik ekinlerden birey ya da kümelerin, türdeş bir ekin bütünü oluşturacak biçimde kaynaşmaları.

toplumsal biçimbilim [es. t. *içtimaî morfoloji, sosyal morfoloji*] [Fr. *morphologie sociale*] [İng. *social morphology*]: 1– Toplumların, toplulukların, toplumsal kümelerin coğrafyasal yerleşme düzenini ve nüfusunu kendine konu alan inceleme alanı. bkz. **insan coğrafyası, nüfusbilim.** 2– (Durkheim) Toplumların özdeksel dayanağı olan toplumsal yoğunluğu ve toplumsal oylumu inceleyen toplumbilim dalı.

toplumsal biçimleştirme [Fr. *configuration sociale*] [İng. *social configuration*]: Belli bir bölgede, belli bir zamanda var olan ekinsel biçimi oluşturan türlü özelliklerin ve karmaşıkların bileşkesi.

toplumsal bileşim [es. t. *içtimaî terekküb*] [Fr. *composition sociale*] [İng. *social composition*]: Bir toplum nüfusunun toplumsal sınıf, meslek, gelir, yerleşme yeri, eğitim, siyasal görüş, din, dil gibi ekinsel özellikler bakımından bileşimi.

toplumsal bilimler [es. t. *ulum-i içtimaiye, sosyal ilimler*] [Fr. *sciences sociales*] [İng. *social sciences*]: İnsanın toplum yaşamını türlü yanlarıyle inceleyen bütün bilimler.

toplumsal bilinç [es. t. *içtimaî şuur, sosyal şuur*] [Fr. *conscience sociale*] [İng. *social consciousness*]: Toplum yaşamındaki görüşleri, kavramları, düşünceleri, siyasa, sanat, töre vb. kurumları oluşturan bilinç biçimlerinin tümü.

toplumsal devinim [es. t. *içtimaî hareket, sosyal hareket*] [Fr. *mouvement social*] [İng. *social movement*]: Bir toplum ya da toplumsal küme üyelerinin, toplumsal örgütleniş düzeninde kimi değişiklikler yapmak ya da bu tür değişiklikleri engellemek amacıyle giriştikleri az çok örgütlü, programlı ve sürekli ortaklaşa eylemler.

toplumsal devingenlik [es. t. *içtimaî hareketlilik, sosyal hareketlilik*] [Fr. *mobilité sociale*] [İng. *social mobility*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin ya da uygarlık öğelerinin toplumsal yerlerindeki ve değerlendirilişindeki değişmeler.

toplumsal devrim [es. t. *içtimaî inkılâp*] [Fr. *révolution sociale*] [İng. *social revolution*]: Eskimiş ve geçerliği kalmamış bir toplumsal düzenin devrilerek yerine yeni ve ilerici bir toplum düzeninin kurulması devinimi.

toplumsal durgunluk [es. t. *içtimaî atalet*] [Fr. *immobilité sociale*] [İng. *social immobility*]: Toplumsal sınıf yapısının aşırı ölçüde kapalı olduğu, bireylerin toplum içindeki yer ve yaşam koşullarının kalıtsal yolla belirlendiği tarihsel-toplumsal durum.

toplumsal düşünü [es. t. *içtimaî tefekkür*] [Fr. *pensée sociale*] [İng. *social thought*]: İnsanın toplumsal çevresinin niteliği, başka insanlarla ilişkileri, hak ve yükümlülükleri, kısaca toplumsal düzen konusundaki düşüncelerinin tümü.

toplumsal düzen [es. t. *içtimaî nizam, sosyal düzen*] [Fr. *ordre social*] [İng. *social order*]: Bir toplumda geçerli olan üretim güçleri ve üretim ilişkileriyle üst yapı kurumlarının karşılıklı bağlılık ilişkileri içinde oluşturdukları uyumlu bütün.

toplumsal düzgü [es. t. *içtimaî düstur*] [Fr. *norme social*] [İng. *social norm*]: Toplumsal olarak yaptırıma bağlanmış her türlü davranış biçimi.

toplumsal düzgüsüzlük [es. t. *içtimaî düstursuzluk*] [Fr. *anormalité sociale*] [İng. *social abnormality*]: Bir bireyin, bir toplumsal kümenin davranışlarında, toplumsal çevresi ile ilişkilerinde ya da toplumun yapısında, işlevlerinde, toplumsal olarak yaptırıma bağlanmış olan düzgülere uymayan niteliklerin bulunması.

toplumsal eğilimler [es. t. *içtimaî temayüller*] [Fr. *tendances sociales*] [İng. *social trends*]: Belli bir tarihsel dönemde toplumsal yaşamda ve gelişimde ortaya çıkan başlıca yönelişler.

toplumsal-ekonomik biçimleniş [es. t. *içtimaî-iktisadî teşekkül*] [Fr. *formation socio-économique*] [İng. *socio-economic formation*]: Toplumların

toplumsal çizge [Fr. *sociographie*] [İng. *sociography*]: Toplum yaşamına ilişkin türlü konuları yalnızca betimsel olarak inceleyerek toplumbilime gerekli gereçleri hazırlayan bilimsel çalışma.

toplumsal çözülme [es. t. *sosyal çözülme*] [Fr. *désorganisation sociale*] [İng. *social disorganization*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede üyelerin var olan türdeş toplumsal davranış alışkanlıklarına, kurumlara ya da denetim biçimlerine uyumlarını yitirmeleri sonucu toplum yaşamının olanaksızlaşması.

toplumsal Darvincilik [es. t. *içtimaî Darvincilik, sosyal Darvincilik*] [Fr. *Darwinisme social*] [İng. *social Darwinism*]: Doğadaki ve toplumdaki ilerlemeyi yürüten baş itici gücün varolma savaşı ve doğal ayıklanma süreçleri olduğunu savunan öğreti.

toplumsal dayanışma [es. t. *içtimaî tesanüd, sosyal dayanışma*] [Fr. *solidarité sociale*] [İng. *social solidarity*]: Bir toplumsal kümenin ya da bir toplumun üretim yapısı, kurumları ve değerlerinin birbiriyle tutarlı olması ve sürtüşmesiz işlemesi. bkz. **toplumsal uyuşma.**

toplumsal değerler [es. t. *içtimaî kıymetler*] [Fr. *valeurs sociales*] [İng. *social values*]: Belli bir toplumda ya da toplumsal kümede bireylerin olumlu tepki gösterdikleri düşünceler, kurallar, uygulayımlar, özdeksel nesneler vb.

toplumsal değişke [Fr. *variante sociale*] [İng. *social variant*]: Herhangi bir toplumsal örneğin gerçeklikte ortaya çıkış biçimlerinin her biri.

toplumsal değişme [es. t. *içtimaî değişme, sosyal değişme*] [Fr. *changement social*] [İng. *social change*]: Toplumun herhangi bir dönemdeki düzenine özgü yerleşik özdeksel ve tinsel öğelerinde yeni özelliklerin oluşması.

toplumsal denetim [es. t. *içtimaî murakabe, sosyal kontrol*] [Fr. *contrôle sociale*] [İng. *social control*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin toplumsal düzenin beklentilerine uygun biçimde davranmalarını sağlamaya yönelik önlemlerin tümü.

toplumsal denge [es. t. *içtimaî muvazene*] [Fr. *équilibre social*] [İng. *social equilibrium*]: Bir toplumun başlıca kesimlerinin geniş ölçüde bir uyum içinde bulunmasını sağlayan toplumsal-ekinsel bütünleşme.

toplumsal dengesizlik [es. t. *içtimaî muvazenesizlik*] [Fr. *déséquilibre social*] [İng. *social disequilibrium*]: Bir toplumun ya da toplumsal kümenin temel öğelerinin karşılıklı uyumlarını yitirmeleri sonucu ortaya çıkan ve toplumsal çözülmeye götürebilecek olan durum.

tarihsel gelişimleri boyunca üretim biçimiyle belirlenen kimi düzenlenişlerden geçtiği görüşü.

toplumsal engel [es. t. *içtimaî mania*] [Fr. *barrière sociale*] [İng. *social barrier*]: Bir toplumsal sınıfı ya da katmanı oluşturan bireylerin daha elverişli durumdaki sınıf ya da katmanın ayrıcalıklarını elde etmelerini önleyici, ya da güçleştirici toplumsal, ekonomik, ruhsal vb. engel.

toplumsal eşitsizlik [es. t. *içtimaî musavatsızlık, sosyal eşitsizlik*] [Fr. *inégalité sociale*] [İng. *social inequality*]: Toplumsal sınıflaşmanın sonucu olarak bireylerin toplumsal yerleri arasında ortaya çıkan ayrılıklar.

toplumsal gerileme [es. t. *içtimaî tereddi*] [Fr. *rétrogression sociale*] [İng. *social retrogression*]: 1– Bir toplumda ya da toplumsal kümede doğal ve toplumsal çevreyi denetleme yönünden ulaşılmış düzeyin altına geçici olarak düşülmesi. 2– Geçici olarak eskiye, çağını doldurmuş toplumsal düzenleniş biçimlerine dönüş, durgunluk ve yıkım durumu.

toplumsal güç [es. t. *içtimaî kuvvet, sosyal kuvvet*] [Fr. *énergie sociale*] [İng. *social energy*]: Toplumsal sonuçlar doğurmaya yetecek sayıda olan ve birlikte eylemde bulunan bireylerden kurulu toplumsal küme.

toplumsal güdü [es. t. *içtimaî saik*] [Fr. *motif social*] [İng. *social motive*]: İnsanları, fiziksel gereksinmeleri ile doğrudan ilişkili olmayan, toplumsal, siyasal, ekinsel nitelikteki amaçlara (örneğin toplumsal çevresince kabul edilmek, saygın bir yer elde etmek, bir sanat dalında başarılı olmak vb.) ulaşmak için çabalamaya götüren itici güç.

toplumsal hizmet [es. t. *içtimaî hizmet, sosyal hizmet*] [Fr. *service sociale*] [İng. *social service*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin toplumsal çevredeki değişmelere uymalarını sağlamayı amaçlayan uğraşlarla yol ve yöntemler dizgisi.

toplumsal ilerleme [es. t. *içtimaî terakki*] [Fr. *progrès sociale*] [İng. *social progress*]: İnsanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin artması, bilimin, ekinin toplumda yaygın olarak dağılması, bireyin gelişmesi, toplumsal özgürlüğün genişlemesi.

toplumsal iletkenlik [es. t. *içtimaî isai*] [Fr. *transmission sociale*] [İng. *social transmission*]: Ekin öğelerinin kuşaktan kuşağa iletilmesinin ölçü ve biçimini belirleyen süreçlerin tümü.

toplumsal ilişkiler [es. t. *içtimaî münasebat*] [Fr. *relations sociales*] [İng. *social relations*]: Toplum üyelerinin ortaklaşa tinsel ve özdeksel etkinlikleri dolayısiyle aralarında oluşan bağlantıların tümü.

toplumsal insanbilim [es. t. *içtimaî beşeriyat, sosyal antropoloji*] [Fr. *anthropologie sociale*] [İng. *social anthroplogy*]: Önceleri ilkel denilen toplulukları, günümüzde ise özellikle kırsal toplulukları, kimi kez de küçük kent topluluklarını, ekinleri ve toplumsal yapıları açısından inceleyen insanbilim dalı.

toplumsal işpayı [es. t. *sosyal rol*] [Fr. *rôle social*] [İng. *social role*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede bireylerin içinde bulundukları orun gereği yüklendikleri işlev.

toplumsal kalıp [es. t. *sosyal model*] [Fr. *modèle social*] [İng. *social pattern*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede üyelerin davranış ve etkileşimlerindeki her türlü düzenlilik.

toplumsal kalıt [es. t. *içtimaî miras*] [Fr. *héritage sociale*] [İng. *social heritage*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede geçmiş kuşaklardan kalma ekin öğeleri.

toplumsal kalıtım [es. t. *içtimaî veraset*] [Fr. *hérédité sociale*] [İng.*social heredity*]: Bir toplumda oluşan ekin öğelerinin tarih içinde değişmelerden geçmekle birlikte o topluma ve o halka özgü olan, onları başkalarından ayırt etmek olanağı veren kimi özelliklerinin bulunması ve bunların kuşaktan kuşağa iletilmesi olgusu.

toplumsal katman [es. t. *içtimaî tabaka, sosya' tabaka*] [Fr. *strate social*] [İng. *social stratum*]: Bir toplumsal sınıfı oluşturan başlıca ekonomik kümeler.

toplumsal katmanlaşma görüşü [es. t. *içtimaî tabakalaşma, sosyal tabakalaşma*] [Fr. *stratification sociale*] [İng. *social stratification*]: Toplumun ekonomik, siyasal, ırksal vb. bakımlardan bir takım katmanlara bölünmüş olduğunu, bu etkenler arasında herhangi bir önem sıralaması yapmadan savunan görüş.

toplumsal kaygı [es. t. *içtimaî endişe*] [Fr. *inquiétude sociale*] [İng. *social anxiety*]: Aşırı uyarı, korku, etkilenme ve genel bir davranış dengesizliği (oynaklığı) gibi olaylar dolayısiyle bir toplum ya da toplumsal küme üyelerinde ortaya çıkan ruhsal gerilim durumu.

toplumsal kemikleşme [Fr. *ossification sociale*] [İng. *social ossification*]: Kimi gelenek, görenek ve davranış biçimlerinin katılaşması, yeni koşullara uygun düşmemesi, değişmeye direnmesi olayı.

toplumsal kopma [es. t. *içtimaî münaferet*] [Fr. *ségrégation*] [İng. *segregation*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin başka birey ya da kümelerle hem fiziksel hem de toplumsal bağlantıyı yitirmeleri.

olan; malların üretilmesini, üretim süreci içinde insanlar arasındaki ilişkileri içeren özdeksel toplum yaşamı.

toplumsal yalıtlanma [es. t. *içtimaî infirat*] [Fr. *isolement social*] [İng. *social isolation*]: Toplumsal kümelerin toplumsal, ekonomik, ekinsel etkenler nedeniyle birbirlerinden kopmaları.

toplumsal yapı [es. t. *içtimaî bünye, sosyal bünye*] [Fr. *structure sociale*] [İng. *social structure*]: Herhangi bir toplumun ya da toplumsal kümenin yerleşik iç örgütleniş biçimi.

toplumsal yaptırım [es. t. *içtimaî müeyyide*] [Fr. *sanction sociale*] [İng. *social sanction*]: Bir toplumda, bir toplumsal kümede benimsenen, ya da karşı çıkılan davranış biçimlerine gösterilen onaylayıcı ve ödüllendirici ya da suçlayıcı ve cezalandırıcı tepki.

toplumsal yardım [es. t. *içtimaî muavenet, sosyal yardım*] [Fr. *assistance sociale*] [İng. *social welfare*]: Bir toplulukta işsizlik, yoksulluk vb. toplumsal sorunları gidermek amacıyle yapılan kamusal ya da özel çalışmalar.

toplumsal yasama [es. t. *içtimaî teşri*] [Fr. *législation sociale*] [İng. *social legislation*]: Sınıf, yaş, cinsellik, ırk, fiziksel ya da ansal bozukluk vb. etkenler dolayısiyle sağlıklı ve insana-yaraşır yaşama düzeyi elde edemeyen birey ya da toplumsal kümelerin toplumsal– ekonomik durumlarını düzeltmek amacıyle kimi yasaların yapılması.

toplumsal yaş [Fr. *âge sociale*] [İng. *social age*]: Kişilerin toplumsal-ekonomik çevreleri içinde elde ettikleri ya da onlara tanınan işpayları.

toplumsal yeniden-örgütlenme [Fr. *réorganisation sociale*] [İng. *social reorganization*]: Bir toplumsal kümede ya da bir toplumda insan ilişkilerinin yeni nesnel koşulların gerekli kıldığı biçimde düzenlenmesi.

toplumsal yer [es. t. *içtimaî vaziyet, sosyal mevki*] [Fr. *position sociale*] [İng. *social position*]: Bir bireyin, bir toplumsal kümenin ya da bir toplumun başka bir birey, küme ya da topluma göre bulunduğu ekonomik, ekinsel durum.

toplumsal yığın [es. t. *içtimaî kütle*] [Fr. *agrégat social*] [İng. *social aggregate*]: Örgütlü örgütsüz, bağdaşık ayrışık her türlü insan kümesi.

toplumsal yoğunluk [es. t. *içtimaî kesafet*] [Fr. *densité sociale*] [İng. *social density*]: (Durkheim) 1– Nüfus yoğunluğu, kentlerin oluşumu –gelişimi, iletişim araçlarının sayısı ve hızı ile belirlenen özdeksel yoğunluk.

toplumsal süreç [es. t. *içtimaî vetire*] [Fr. *processus social*] [İng. *social process*]: Bir toplumda ya da toplumsal kümede bileşkenler arasındaki etkileşmelerden ileri gelen düzenli her türlü oluşum ve değişim.

toplumsal süreklilik [es. t. *içtimaî mütemadiyet*] [Fr. *continuité sociale*] [İng. *social continuity*]: Bir toplumun özdeksel ve tinsel ekin öğeleri bakımından, sürekli değişimlerden geçmekle birlikte, kendine özgü kimliğini sürdürmesi.

toplumsal tasarlama [es. t. *sosyal planlama*] [Fr. *plannification sociale*] [İng. *social planning*]: Toplumsal yaşamın ve insanlararası ilişkilerin, belli amaçlara ulaşmak için kamusal yetkece belli biçimde düzenlenmesi.

toplumsal tedirginlik [es. t. *içtimaî huzursuzluk, sosyal huzursuzluk*] [Fr. *malaise sociale*] [İng. *social unrest*]: Toplumsal kümeler arasındaki ilişkilerin sürtüşme ya da gerginlik biçimini aldığı durumlar.

toplumsal uyaran [es. t. *içtimaî münebbih*] [Fr. *stimulant social*] [İng. *social stimulus*]: Bireylerin birey olarak değil de belli bir toplumsal kümenin üyesi olarak belli bir tepkide bulunmalarına yol açan uyaran.

toplumsal uyma [es. t. *içtimaî intibak, sosyal intibak*] [Fr. *ajustement social*] [İng. *social adjustment*]: Bireyler, toplumsal kümeler, ekin öğeleri ve ekinlerin kendi içlerinde ya da birbirleriyle ilişkilerinde karşılıklı uyma ve erinç sağlamaya yönelik süreçler.

toplumsal uyum [es. t. *içtimaî ahenk,sosyol ahenk*] [Fr. *cohésion sociale*][İng. *social cohesion*]: bkz. **toplumsal dayanışma, toplumsal uyuşma.**

toplumsal uyuşma [Fr. *consensus social*] [İng. *social consensus*]: Belli bir toplumu ya da toplumsal kümeyi oluşturan bireylerin düşünce, duygu, eylem uyarlığı. bkz. **toplumsal dayanışma.**

toplumsal uzaklık [es. t. *içtimaî mesafe, sosyal mesafe*] [Fr. *distance sociale*] [İng. *social distance*]: Aşağı ve yukarı toplumsal yerlerde sayılan bireyler, toplumsal kümeler arasında iletişimin ve etkileşmenin türlü ekinsel etkenlerle kısıtlanması, engellenmesi sonucu ilişkilerinin azalması ya da kopması durumu.

toplumsal ülkü [es. t. *içtimaî mefkûre*] [Fr. *idéal social*] [İng. *social ideal*]: Bir toplumsal kümenin ya da bir toplumun ekonomik ve siyasal çıkarlarına uygun düşen, dileklerinin ve etkinliklerinin amacı olan, yetkin bir toplumsal düzen anlayışı.

toplumsal varlık [es. t. *içtimaî vücut, sosyal varlık*] [Fr. *être social*] [İng. *social being*]: Toplumsal bilincin dışında, ondan bağımsız olarak var

tüketim [es. t. *istihlâk*] [Fr. *consommation*] [İng. *consumption*]: Mal ve hizmetlerin insan isteklerini gidermek üzere son kullanılışı.

tümdengelim [es. t. *talil, istidlâl*] [Fr. *déduction*] [İng. *deduction*]: 1– Bir ya da bir kaç öncülden mantık yasalarına dayanılarak bir sonucun zorunlu olarak çıkacağının gösterilmesi ve bu sonucun doğruluğunun tanıtlanması amacıyle genelden özele vararak düşünme yolu. 2– Mantıkçılara göre öncüllerin doğru olması durumunda sonucun da zorunlukla doğru olduğu çıkarım biçimi.

tümdengelimci yöntem [es. t. *talilî usul*] [Fr. *méthode déductive*] [İng. *deductive method*]: Yalnızca tömdengelim yordamları ile iş gören bilimsel uslamlama yöntemi.

tümevarım [es. t. *istikra*] [Fr., İng. *induction*]: 1– Tek tek olgulardan genel önerilere geçmek üzere izlenen düşünme ve inceleme yolu. 2– Mantıkçılara göre öncüllerinin doğruluğu sonucunun doğruluğunu olasılı kılan çıkarım biçimi.

tümsel gelişim [es. t. *ferdin tam inkişafı*] [Fr. *développement complet de l'individu*] [İng. *all-round development of individual*]: Bireyde tinsel niteliklerin, aktöresel arılığın ve fiziksel yetkinliğin uyumlu gelişimi.

türlerin oluşumu yasası [es. t. *cinslerin teşekkülü kanunu*] [Fr. *loi biogénétique*] [İng. *biogenetic law*]: Her örgenliğin, bireysel gelişim sürecinde atalarının evrimleri boyunca edindikleri kimi özellik ve ayırıcı nitelikleri yinelediğini dile getiren dirimbilim yasası.

tüze [es. t. *hukuk*] [Fr. *droit*] [İng. *law*]: Siyasal örgütü bulunan toplumlarda herhangi bir zamanda siyasal erkin uyulmasını yaptırıma bağladığı, çoğunlukla yazılı buyruklar ve yasaklamalar biçimindeki davranış kurallarının tümü.

tüze toplumbilimi [es. t. *hukuk içtimaiyatı, hukuk sosyolojisi*] [Fr. *sociologie de droit*] [İng. *sociology of law*]: Tüze kural ve kurumlarının toplum bütünü içindeki yeri ile oluşum, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde inceleyip açıklamayı amaçlayan toplumbilim kesimi.

2– Ekonomik ve toplumsal ilişkiler içinde bulunan bireylerin sayısını dile getiren tinsel yoğunluk.

toplumsal zorlama [es. t. *içtimaî icbar*] [Fr. *contrainte sociale*] [İng. social contraint]: bkz. **toplumsal denetim.**

toplumsal zümreler [es. t. *içtimaî zümreler*] [Fr. *états social*] [İng. *social estates*]: Daha çok kölelik ve derebeylik düzenlerinde görülen, üyeliği kalıtsal yolla geçen toplumsal sınıflar.

toplu uyarılma [Fr. *excitation collective*] [İng. *collective excitation*]: Bir toplumun, bir toplumsal kümenin üyelerinde özdeş duyguların uyarılması.

toprak köleliği [es. t. *raiyet*] [Fr. *servage*] [İng. *serfdom*]: Derebeylik dönemi toplumsal sınıf yapısı içinde toprağı işlemekle yükümlü , toprağı bırakması yasaklanmış bireylerden oluşan sınıf.

töre [es. t. *örf* ve *âdat*] [Fr. *moeurs*] [İng. *mores*]: Toplumun gönencine uygun düştüğüne ortaklaşa olarak inanılan gelenek, göreneklerle aktöre kurallarının tümü.

törebilim [es. t. *ilm-i ahlâk*] [Fr. *éthique*] [İng. *ethics*]: 1– Yarar, iyi, kötü vb. ile ilgili sorunları inceleyen, töresel bir davranış yasası geliştiren, neyin uğrunda savaşmaya çabalamaya değer olup, hangi davranışın iyi olduğu, neyin yaşama anlam kazandırdığı gibi soruları kendine konu edinen inceleme dalı. 2– Törenin özünü, ortaya çıkışını ve gelişimini, töresel ölçüleri ve bunların tarihsel özelliğini belirleyen yasaları inceleyen kuramsal çalışma. bkz. **aktöre toplumbilimi.**

törel bilinç [es. t. *vicdan*] [Fr. *conscience*] [İng. *consience*]: İnsanın toplum içindeki davranışına ilişkin aktöresel sorumluluğunu kavrayışı üzerine dayalı duyusal deneyimler karmaşığı.

tören [es. t. *merasim*] [Fr. *cérémonie*] [İng. *ceremony*]: Bir toplumsal kümede üyelerin belli bir olayı, kişiyi ya da değeri ayırt edip simgeleştirmesi, bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi amaçlarıyla düzenlenen eylem dizisi.

tutuculuk [es. *muhafazakârlık*] [Fr. *conservatisme*] [İng. *conservatism*]: Her türlü toplumsal değişmeye karşı çıkarak kurulu toplumsal ve ekinsel düzenden yana olma.

tutum [es. t. *tavır*] [Fr., İng. *attitude*]: Belli nesnelere, olaylara, kişilere karşı belli biçimde davranma yolunda toplumsal olarak kazanılmış eğilim ya da yönelim.

U

uğraş [es. t. *meslek*] [Fr., İng. *profession*]: Sürekli, kurumlaşmış ve uzmanlık konusu olan etkinlik.

uğraşlaşma [es. t. *meslekleşme*] [Fr. *professionalisation*] [İng. *professionalization*]: Bir işin, onu yapan herkese kimi haklar, ödevler ve işlevler sağlanması yoluyle bir uğraş durumuna gelmesi.

ulam [es. t. *makule*] [Fr. *catégorie*] [İng. *category*]: Nesnel gerçekliğin ve bilginin en genel ve temel özelliklerini, yanlarını ve ilişkilerini yansıtan temel kavramların her biri.

ulus [es. t. *millet*] [Fr., İng. *nation*]: Derebeylik düzeninin yıkılışı ve anamalcı düzenin oluşumu döneminde ortaya çıkan, toprak, ekonomik yaşam, dil, ruhsal yapı ve ekinsel özellikler yönünden ortaklaşalık gösteren en geniş insan topluluğu biçimi.

ulusal biçim (sanatta) [es. t. *sanatta milli şekil*] [Fr. *forme nationale dans l'art*] [İng. *national form in art*]: Her halkın sanat alanındaki özel anlatım biçimi.

ulusal elerki [es. t. *milli demokrasi*] [Fr. *démocratie national*] [İng. *national democracy*]: Ekonomik bağımsızlık uğrunda çalışma, sömürgeciliğe karşı savaşma, geniş elerksel hak ve özgürlükleri sağlama, halkın yönetime katılması ilkeleri üzerine dayalı bir siyasal örgütlenme biçimi.

ulusallaştırma [es. t. *millileştirme*] [Fr. *nationalisation*] [İng. *nationalization*]: Yabancı yönetimi altındaki kurumların ulusal yönetim altına sokulması, yabancı anamalının işletme ve girişimlerinin (özel ya da kamusal) ulusal işletme ve girişimlere dönüştürülmesi.

ulusçuluk [es. t. *milliyetçilik*] [Fr. *nationalisme*] [İng. *nationalism*]: Yabancı baskısı ve sömürüsünden kurtulmayı, kendi ulusunu sevip onu yüceltmeyi amaçlamaktan, kendi ırkını bütün başka ırklara üstün görüp onları egemenliği altına almayı istemeye dek varabilen öğretilerin genel adı.

umu düzeyi [Fr. *niveau d'aspiration*] [İng. *aspiration level*]: Kişilerin gelir, eğitim, orun vb. konularda toplumsal ekonomik koşullarıyle belirlenen öznel dileklerinin, özlemlerinin ulaşabildiği sınırlar.

usaaykırı [es. t. *gayri akli*] [Fr., İng. *irrational*]: Düşünce ve usa karşıt, usla anlaşılamayan, mantık kavramlarıyle açıklanamayan şey.

usçuluk [es. t. *akliye*] [Fr. *rationalisme*] [İng. *rationalism*]: 1- Usa, ussal yargıya inanma, usa aykırı ya da usdışı hiç bir şeyi tanımama tutumu. 2- Bilginin evrensellik ve zorunluluğunun deneyden ve deneysel genellemeden değil, yalnızca ustan çıkarsanabileceğini savunan öğreti.

ussallaştırma [es. t. *aklileştirme*] [Fr. *rationalisation*] [İng. *rationalization*]: Bireyin, davranışlarının toplumsal çevresince az ya da çok kınanan gerçek güdülerini gizleyip bu çevrede onay gören gerekçeler uydurması.

uyanış [es. t. *rönesans*] [Fr., İng. *renaissance*]: Derebeylik düzeninin çöküşü ve kentsoylu toplumun doğuşu döneminde Avrupa'da (özellikle İtalya'da) gelişen genel toplumbilim ve felsefe öğretileri bütünü.

uyaran [es. t. *münebbih*] [Fr. *stimulant*] [İng. *stimulus*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin herhangi bir tepkide bulunmalarına yol açan bir nesne, bir olay.

uyarlanma [es. t. *intibak*] [Fr., İng. *adaptation*]: İnsanın örgensel bakımdan doğal ve toplumsal çevre koşullarına tepki gösterdikten sonra bozulan dengenin yerine yenisinin oluşması.

uyarlamacı davranış [es. t. *intibaki tavr-ı hareket*] [Fr. *comportement adaptive*] [İng. *adaptive behavior*]: Bireyin doğal ve toplumsal çevresinin gereklerine uyacak biçimde davranması.

uyarma [es. t. *tenbih*] [Fr., İng. *stimulation*]: Bir duyu örgenini ya da tüm bir sinir düzenini, kendi dışındaki bir nesne ya da durumun bir tepkide bulunmaya yöneltmesi.

uygarlık [es. t. *medeniyet*] [Fr. *civilisation*] [İng. *civilization*]: 1- İnsanlığın elde ettiği uygulayımsal, düşünsel, sanatsal ve tinsel başarıların belli bir zaman noktasındaki düzeyi. 2- Belli bir toplumun özelliği olan uygulamalar, düşünceler, bilgiler, ürünler, tutum ve davranışlar düzeni. bkz. **ekin.**

uygarlık bölgesi [es. t. *medeniyet mıntıkası*] [Fr. *aire de civilisation*] [İng. *civilization area*]: Belli bir uygarlık (ya da ekin) türünün başat durumda olduğu ve bu niteliği ile başkalarından ayırt edilen bölge.

uzlaşma [es. t. *teellüf*] [Fr. *compromis*] [İng. *compromise*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin, toplumsal değerlerin paylaşılmasında karşılıklı ödünlerle aralarında bir anlaşmaya varmaları.

uzmanlaşma [es. t. *ihtisaslaşma*] [Fr. *spécialisation*] [İng. *specialisation*]: Örgensel, coğrafyasal, üretimsel, kurumsal vb. özellikler ve koşullar sonucu oluşan ve yol, yordam, bilgi, beceri konularında toplumsal işbölümü ve ayrımlaşmaya götüren süreç.

uygarlık çarpması [Fr. *choc de civilisation*] [İng. *civilization shock*]: İleri bir uygarlıkla ilişkiye giren ilkel uygarlık üyelerinin başlangıçta içine düştükleri ve kendi uygarlıklarının çözülmesine dek götürebilen şiddetli ruhsal çatışma durumu.

uygarlık değişmesi [es. t. *medeniyet tahavvülü*] [Fr. *changement de civilisation*] [İng. *change of civilization*]: Bir uygarlığın özdeksel ve tinsel öğelerinde iç ya da dış etkenler sonucu ortaya çıkan tikel ya da tümel değişiklikler. bkz. **toplumsal değişme.**

uygulamacılık [es. t. *fiiliye*] [Fr. *pragmatisme*] [İng. *pragmatism*]: Yalnız insanın kendisine yararlı olarak kullanabileceği şeyi gerçek sayan, gerçeğin ve doğrunun değerini, onun uygulamada sağladığı yarara göre saptayan öğreti.

uygulayımbilim [es. t. *teknoloji*] [Fr. *technologie*] [İng. *technology*]: Güç ve bilgiyi denetleme, toplama, biriktirme, işleme, iletme vb. amaçlar için oluşturulan makinelerin, dizgelerin ve araçların tümü.

uygulayımcıerki [es. t. *teknokrasi*] [Fr. *technocratie*] [İng. *technocracy*]: 1- Ekonomik yaşamın ve devlet yönetiminin siyasacıların değil, uygulayımcıların ve iş adamlarının elinde olması. 2- Bu tür bir düzeni savunan görüş.

uygulayım değişimleri [es. t. *fen tebeddülatı, teknik değişmeler*] [Fr. *changements techniques*] [İng. *technical changes*]: İnsanın doğal ve toplumsal çevresini kendi gereksinmelerine göre kullanıp değerlendirmek amacıyle geliştirdiği yol, yöntem ve araçların tarih boyunca ayrımlılaşması ve etkinleşmesi.

uymacılık [Fr. *conformisme*] [İng. *conformism*]: Yürürlükteki kurum, ölçüt ya da koşullara, görece katı kalıplara eleştirel bir değerlendirme yapmaksızın uyma.

uymacı siyasa [Fr. *politique de conformisme*] [İng. *policy of conformism*]: Davranışları kurulu düzenin ölçülerinden ayrılan bireyleri ya da toplumsal kümeleri bu ölçülere uygun davranmaya yöneltmek, uymakta olanların da aykırı davranmalarını önlemek amaçlarıyle izlenen toplumsal denetim siyasası.

uyuşturucu özdek alışkanlığı [Fr. *toxicomanie*] [İng. *drug addiction*]: Türlü toplumsal ve ruhsal etkenler sonucu bir uyuşturucu özdeği düzenli biçimde, gönüllü olarak ve ruhsal bir bağımlılıkla (yokluğu bunalmaya yol açacak biçimde) kullanma alışkanlığı,

üretim güçleri [es. t. *kuvva-yi istihsaliye*] [Fr. *forces de production*] [İng. *production forces*]: Bir toplumdaki insan öğesi, üretim araçları, üretim deneyleri ve alışkanlıklarının tümü.

üretim ilişkileri [es. t. *istihsal münasebatı*] [Fr. *relations de production*] [İng. *relations of production*]: Toplumsal yaşamda özdeksel zenginliklerin üretimi, değişimi ve dağılımı süreci içinde toplum üyeleri arasında ortaya çıkan ve insan bilincinden bağımsız olarak var olan nesnel özdeksel ilişkiler.

ürkü [es. t. *dehşet*] [Fr. *panique*] [İng. *panic*]: Bir çekince karşısında kalan bireylerin ya da kalabalıkların her türlü denetimin dışında davranmalarının yol açtığı karışıklık.

üstlük [es. t. *amirlik*] [Fr. *superposition*] [İng. *superordination*]: Bir bireyin bir toplumsal kümenin bir başka birey ya da küme üzerinde etki ya da orun üstünlüğü bulunması durumu.

üstyapı [Fr., İng. *superstructure*]: (Tarihsel özdekçilik) Toplumun alt yapısı üzerinde belirlenen yürürlükteki düşünceleri, örgütleri ve kurumları.

Ü

üç durum yasası [es. t. *üç hal kanunu*] [Fr. *loi des trois états*] [İng. *law of three states*]: (Auguste comte) Her toplumun tarihsel evriminin, sahip olduğu düşünce yapısından kaynağını aldığını ve bu düşünce yapısının sırasıyle dinsel, doğaötesel, pozitif nitelik aldığı üç dönemli bir evrimden geçtiğini savunan kuram.

üçüncü dünya [Fr. *tiers monde*] [İng. *third world*]: Sömürgeci devletlere, genel olarak günümüz dünyasındaki büyük güçlere karşı uluslararası düzeyde aralarında bir ölçüde dayanışma gerçekleştirmiş bulunan Asya, Afrika, Güney Amerika'nın geri kalmış devletlerinin tümü.

ülkü [es. t. *mefkûre, ideal*] [Fr. *idéal*] [İng. *ideal*]: Toplum yaşamının türlü alanlarında insan eylem ve etkinliklerinin ulaşmayı amaçladığı, tasarımsal yetkin erek.

ülkücülük [es. t. *mefkûrecilik, idealizm*] [Fr. *idéalisme*] [İng. *idealism*]: Bir ülküye bağlılık; yetkine ulaşma tutkusu. bkz. **ülkü.**

üretim [es. t. *istihsal*] [Fr., İng. *production*]: İnsanların, toplumun varlığı ve gelişmesi için zorunlu olan nesneleri sağlamak üzere, amaçlı etkinlikleriyle doğal çevrelerini değiştirmeleri, bunu yaparken kendi kendilerini de değiştirmeleri süreci.

üretim araçları [es. t. *istihsal vasıtaları*] [Fr. *moyens de production*] [İng. *means of production*]: Özdeksel üretimde kullanılan araç ve nesneler. (Ör.: İlkel insan için taş, sopa, balta. Günümüz gelişmiş toplumlarında toprak, makineler, donanım, yollar, su yolları vb.)

üretim biçimi [es. t. *istihsal tarzı*] [Fr. *mode de production*] [İng. *mode of production*]: Toplum yaşamında, insanların yaşamaları için gerekli olan şeyleri (yiyecek, içecek, barınak, iş gereçleri) elde etmelerinin tarih içinde gösterdiği türlü düzenlerden her biri.

Y

yabancılaşma [Fr. *aliénation*] [İng. *alienation*]: Belli tarihsel koşullarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin (emeğin, paranın, toplumsal ilişki sonuçlarının, insanın özelliklerinin ve yeteneklerinin) bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen ya da özlerinde olduklarından değişik biçimde kavranması.

Yahudisevmezlik [es. t. *Yahudi aleyhtarlığı*] [Fr. *anti-sémitisme*] [İng. *antisemitism*]: 1– Bir ülke halkına genel olarak tanınmakta olan toplumsal ve yasal haklardan Yahudi kökenli yurttaşların yararlanmasına sözle ya da eylemle karşı koyma. 2– Genel olarak: Yahudilerin azınlık olarak bulundukları toplumlarda Yahudi ekininin o toplumun gönencine aykırı olduğu gerekçesiyle aşağılanması.

yakarı [es. t. *dua*] [Fr. *prière*] [İng. *prayer*]: Varlığına inanılan doğaüstü bir güce yöneltilen, çoğunlukla sözlü, belli bir biçim almış dilek.

yakınlaşma [es. t. *tekarüb*] [Fr., İng. *rapprochement*]: İşbirliği sürecinin başlangıç aşamasında bireyler ya da toplumsal kümeler arasında fiziksel yönden, ilgiler, bilgiler vb... yönlerden oluşan yakınlık.

yakınlık [es. t. *akrabalık*] [Fr. *parenté*] [İng. *kinship*]: Birden çok sayıda kişi arasında gerçek ya da varsayılan dünürlük, hısımlık ilişkileri.

yalınkat toplumbilimcilik [es. t. *basit içtimaiyatçılık*] [Fr. *sociologisme simple*] [İng. *simple sociologism*]: Toplum yaşamında makinelerin, üretimin, yönetim biçiminin,ekonomi vb. nin önemini abartarak ve bütün düşünsel biçimlenmelerin uygulayımın doğrudan bir sonucu olduğunu ileri sürerek toplumsal olayların aşırı ölçüde yüzeysel yorumlamasını yapan toplumbilim akımı.

yalıtlanma [es. t. *tecerrüt*] [Fr. *isolement*] [İng. *isolation*]: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin doğal-coğrafyasal etkenler nedeniyle birbirlerinden ayrılmaları.

V

varlık [es. t. *vücut*] [Fr. *être*] [İng. *being*]: Bilinçten bağımsız olarak var olan nesnel dünya ya da özdek.

varolma savaşı [es. t. *mevcudiyet cidali*] [Fr. *lutte pour l'existence*] [İng. *struggle for existence*]: (Darvincilik) Canlı örgenliklerin, yaşamlarına ve çoğalmalarına elverişsiz olan çevre etkenlerine karşı direnmesi; yaşama ve çoğalma için gerekli olanakları elde etmek ve korumak üzere gerek öbür canlı türleriyle, gerekse kendi türlerinin üyeleri ile savaşması.

varsayım [es. t. *faraziye*] [Fr. *hypothèse*] [İng. *hypothesis*]: Gözlemlenen olaylar ya da olay kümeleri arasında olası görülen, ama daha tanıtlanmamış olan ilişkileri dile getiren önerme.

varsayımlı-tümdengelimli yöntem [es. t. *faraziyeli-istidlâlî usul*] [Fr. *méthode hypothético-déductive*] [İng. *hypothetico-deductive method*]: Bazı önermelerin varsayımlar olarak ortaya atılması, bunların eldeki geçerli bilgilere dayanılarak doğrulanmaya çalışılması ve varılan sonucun olgularla karşılaştırılması yolu.

varsılerki [es. t. *hükümet-i agniya, plütokrasi*] [Fr. *plutocratie*] [İng. *plutocracy*]: Varlıklı katmanın egemenliğine dayalı toplumsal-siyasal düzen.

vur abalıya tutumu [Fr. *rendre bouc-émissaire*] [İng. *scapegoating*]: Bir toplumsal kümenin saldırganlık eğilimini, herhangi bir toplumsal sorunun sorumlusu tuttuğu bir bireye ya da kümeye yöneltmesi.

yargı [es. t. *muhakeme*] [Fr. *jugement*] [İng. *judgment*]: 1– Doğru ya da yanlış olabilen bir önesürüm. 2– İnsanın kesin bilgi edinme olanağı bulunmayan bir durumda davranışını üzerine dayandırdığı bir kanı. 3– Yargılama yetkesi; yargılama işlemi sonunda yargıcın verdiği karar.

yargıcı [es. t. *hakem*] [Fr., İng. *arbitre*]: 1– Anlaşmazlıklarda yanların çözüm için yargısına başvurmayı kabul ettikleri bir kişi ya da küme. 2– Resmî bir uzlaştırıcı kişi ya da küme.

yarışma [es. t. *rekabet*] [Fr. *compétition*] [İng. *competition*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin ya da toplumların gereksinmelere oranla kıt olan özdeksel ve tinsel değerleri elde etmeğe yönelik çabaları dolayısiyle aralarında oluşan ve savaştan uzlaşmaya dek türlü biçimler alan bir toplumsal ilişki süreci.

yasa [es. t. *kanun*] [Fr. *loi*] [İng. *law*]: 1– Olguların zorunlu, doğal gelişimlerini belirleyen temel içsel bağıntı; olgular ya da nesnelerin özellikleri arasındaki nedensel, zorunlu ve durağan (güvenilir) bağlantı. 2– Devlet gücünce yerleştirilmiş ve yaptırıma bağlanmış, insan etkinliklerini düzenleyen buyurucu davranış kuralları ve ölçüleri.

yasak hısımla sevişme [es. t. *vaty-i maharim*] [Fr. *inceste*] [İng. *incest*]: Bir toplumun yerleşmiş törelerine göre evlenmeleri yasak olan hısımların aralarında cinsel ilişki kurmaları.

yasan [es. t. *maksat, niyet*] [Fr. *intention*] [İng. *purpose*]: İnsanın önceden tasarlayıp ulaşmak için çabalarını üzerinde yoğunlaştırdığı bir erek.

yasanlılık [es. t. *kasdîlik*] [Fr. *intentionnalité*] [İng. *purposefulness*]: Toplumsal düzenlerin, insan eylemlerinin, örgensel yapıların vb. karmaşık nedensellik bağlantılarındaki ve yasalılık gösteren gelişmelerindeki yön belirliliği.

yasaya uygunluk [es. t. *meşruiyet*] [Fr. *légitimité*] [İng. *legitimacy*]: Bir davranış biçiminin, bir toplumsal yerin ya da değerin; bir kümenin ya da bir bireyin erk isteminin toplumsal çevrece haklı sayılması.

yaşam aşamaları [es. t. *hayat devreleri*] [Fr. *cycles de vie*] [İng. *life cycles*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin ya da toplumların içinden geçtikleri belli başlı bunalımlı değişim dönemleri.

yaşam biçimi [es. t. *tarz-ı hayat*] [Fr. *mode de vie*] [İng. *mode of life*]: İnsanların yiyecek, giyecek, barınak, dinlenme, eğlenme, sağlık vb. gereksinmelerini karşılamağa ilişkin koşullarının gösterdiği belirli biçim.

yalnız çocuk [Fr. *enfant isolé*] [İng. *isolated child*]: Pek az toplumsal etkileşmeden geçerek büyüyen, bu yüzden tutum ve anlayışı toplumsallaşmış bir yaşıtınınki gibi olmayan çocuk.

yansılama [es. t. *taklit*] [Fr., İng. *imitation*]: Örnek alınması istenen davranış biçiminin bilinçli ya da bilinçsiz olarak olduğu gibi yinelenmesi.

yansıma kuramı [es. t. *inikâs nazariyesi*] [Fr. *théorie de reflet*] [İng. *reflection theory*]: Bilginin nesnel gerçekliğin insan beynindeki yansıması olduğunu, ancak insan bilgisinin de nesnel gerçeği yalnız yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda onu sürekli olarak yarattığını savunan bilgi kuramı.

yansıtma [es. t. *aksettirme*] [Fr., İng. *projection*]: Öznel bir yaşantıyı dış dünyaya bağlama; örneğin bireyin bir nesne, kişi ya da toplumsal kümede tasarladığı nitelikleri, duyguları ya da tutumları gerçekten varmış gibi düşünmesi.

yapı [es. t. *bünye*] [Fr., İng. *structure*] : Parçaları ve öğeleri arasında yasalılık, durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler bulunan dizge ya da bütün.

yapılaşmamış davranış [Fr. *comportement non-structuré*] [İng. *unstructured behaviour*]: Toplumsal düzgülere göre biçimlenmiş ya da örgütlenmiş olmayan, bu yüzden öngörülme olanağı vermeyen insan davranışı.

yarar [es. t. *fayda*] [Fr. *utilité*] [İng. *utility*]: Herhangi bir ekin öğesinin herhangi bir insan isteğini karşılama özelliği.

yararcılık [es. t. *nefiye*] [Fr. *utilitarisme*] [İng. *utilitarianism*]: Herhangi bir davranış ya da eylemin aktöreye uygunluğunun ölçütünü çoğunluk için yararlı olmada bulan düşünce akımı.

yaratıcı çalışma [Fr. *travail créateur*] [İng. *creative work*]: İnsan çalışmasının gereçlerde, bilimde, sanatta ve öbür çalışma alanlarında yeni ve özgen şeyleri ortaya çıkarması.

yaratımcılık [es. t. *ibdaiye*] [Fr. *créationnisme*] [İng. *creationism*]: Evrenin, canlı cansız bütün doğanın, ayrı ayrı ve bugünkü biçimleri içinde, tek bir yaratma eylemi ile var kılınmış olduğunu savunan, değişme ve evrime yer vermeyen dinsel bir öğreti.

yardımlaşmacılık [Fr. *mutualisme*] [İng. *mutualism*]: 1– (Dar ekonomik anlamında) İşleyim, tarım, bankacılık vb. alanlarda yardımlaşma dernekleri kurmaya yönelik elbirlikçilik akımı. 2– (Geniş anlamında) Her ortaklaşacı girişimde görülen karşılıklı bağımlılık duygusu ve yardımlaşma eğilimi.

yaymaca [es. t. *propaganda*] [Fr. *propagande*] [İng. *propaganda*]: Bir düşünceyi, bir kanıyı, savunanların çıkar ya da görüşlerine uygun düşecek biçimde ve yandaşlarını çoğaltmak amacıyle söz ya da başka araçlarla kamuya sunma.

yeni kuşak [es. t. *yeni nesil*] [Fr. *génération descendante*] [İng. *descendant generation*]: Bir bireye göre daha genç olan bireylerin (oğul, yeğen vb.) oluşturduğu kuşak.

yenilik [es. t. *teceddüd*] [Fr., İng. *innovation*]: Değişen koşullara uyarlanmak üzere toplum yaşamında oluşan yeni bir öğe ya da o zamana değin yürürlükte olan uygulayımlardan değişik bir uygulayım.

yeni sömürgecilik [es. t. *yeni müstemlekecilik*] [Fr. *néo-colonialisme*] [İng. *neo-colonialism*]: Eski sömürgelerin ulusal bağımsızlıklarına kavuşması üzerine sömürgeci toplumların, açık siyasal egemenlik kurmaksızın, uluslararası ticaret ve ekin ilişkileri yoluyle bu toplumlar üzerindeki sömürülerini sürdürmeleri olgusu.

yeni ve eski [es. t. *cedid ve atik*] [Fr. *nouveau et ancien*] [İng. *new and old*]: Toplum yaşamında, çatışmaları değişme ve gelişmenin itici gücünü oluşturan iki karşıt güç ve eğilim.

yerel küme [es. t. *mahalli heyet*] [Fr. *groupe local*] [İng. *local group*]: Genellikle yerleşme yeri özdeş olan ve yüz yüze ilişkiler içinde bulunan kişilerden oluşan toplumsal küme.

yerinden yönetim [es. t. *adem-i merkeziyet*] [Fr. *décentralisation*] [İng. *decentralization*]: Bir toplumsal birimin kimi güçlerinin, çoğu kez yerel düzeydeki türlü kesimleri arasında bölünmesi süreci ya da durumu.

yetenekler [es. t. *kaabiliyetler*] [Fr. *capacités*] [İng. *abilities*]: 1– Geniş anlamında, bireyin, davranışlarını düzenleyen, etkinliklerini koşullandıran ve dirimbilimsel-toplumsal olarak belirlenen özellikleri. 2– Dar anlamında, bireyi belli bir uğraşsal etkinliğe uygun kılan bir dizi ruhsal özellikleri.

yetişkin eğitimi [Fr. *éducation des adultes*] [İng. *adult education*]: Bir ülkede zorunlu okul yaşı üzerindeki bireylere, okullarda kazandırılan bilgi ve beceriler dışında ya da onları zenginleştirici nitelikte bilgi ve beceriler kazandırmayı amaçlayan örgün eğitim çalışması.

yetiştirme [es. t. *tedrip*] [Fr. *formation*] [İng. *training*]: bkz. **çocuk yetiştirme yolları.**

yetke [es. t. *sulta*] [Fr. *authorité*] [İng. *authority*]: Bir bireyin, bir görüşler dizgesinin ya da bir örgütün, kimi nitelikleri taşımaktan ya da kimi

yaşama düzeyi [es. t. *hayat seviyesi*] [Fr. *niveau de vie*] [İng. *level of living*]: Belli bir toplumda ya da toplumsal kümede ulaşılmış bulunan tüketim düzeyi.

yaşama ölçünü [es. t. *hayat standardı*] [Fr. *standard de vie*] [İng. *standard of living*]: Belli bir toplumda ya da toplumsal kümede ulaşılmak istenen tüketim düzeyi.

yaş dağılımı [Fr. *distribution d'âge*] [İng. *age distribution*]: Bir toplum ya da toplumsal küme nüfusunun yaş kesimlerine göre dağılma oranları.

yaş katmanı [es. t. *yaş tabakası*] [Fr. *couche d'âge*] [İng. *age grade*]: Üyeleri, çoğunlukla da erkek üyeleri belli ve aşama-sıralı yaş kümelerine ayrılan toplumlarda belli bir yaşa ulaşmış olan bireylerin oluşturduğu dirimbilimsel toplumsal katman.

yaş kümesi [Fr. *groupe d'âge*] [İng. *age group*]: Üyeleri yaş ölçüsüne göre belirlenen toplumsal küme.

yaşlıerki [es. t. *ihtiyarlar idaresi*] [Fr. *gérontocratie*] [İng. *gerontogracy*]: En yaşlı erkeklerin yönetici oldukları toplumsal düzen.

yatay küme [Fr. *groupe horizontal*] [İng. *horizontal group*]: Üyeleri aynı toplumsal sınıf ya da katmandan gelen toplumsal küme.

yatay toplumsal devingenlik [es. t. *ufkî içtimaî hareketlilik*] [Fr. *mobilité sociale horisontale*] [İng. *horizontal social mobility*]: Bireylerin, toplumsal kümelerin ya da uygarlık öğelerinin saygınlık sıralaması bakımından önemli bir değişmeye uğramaksızın bir yerden bir başka yere gitmesi olayı.

yayılmacılık [es. t. *intişariye*] [Fr. *diffusionisme*] [İng. *diffusionism*]: Ekinsel gelişmeyi geniş ölçüde bir ekinden bir başkasına türlü ekin özelliklerinin geçmesi süreci ile açıklayan insanbilim okulu.

yazçizcilik [es. t. *kırtasiyecilik*] [Fr. *bureaucratie*] [İng. *bureaucracy*]: 1– Kamu kuruluşlarının ve büyük çaplı özel işletmelerin yönetimindeki görevlilerin, katı kurallara sıkı sıkıya bağlılığı, sorumluluk üstlenmekten kaçınması, yeni yolları denemeğe karşı direnmesi tutumu. 2– Yazçizcilerin devlet gücünü denetimlerine geçirdikleri siyasal düzen.

yazgıcılık [es. t. *kadercilik*] [Fr. *fatalisme*] [İng. *fatalism*]: İnsan yaşamının, toplum düzeninin önceden doğaüstü bir istençce, insanlarca değiştirilmesi olanaksız bir biçimde belirlenmiş olduğunu öne süren bilimdışı görüş.

yurt [es. t. *vatan*] [Fr. *patrie*] [İng. *fatherland*]: Bir halkın yüzyıllar boyunca içinde yaşayıp ekinini oluşturduğu ve bu yolla bayındır kıldığı toprak parçası.

yurtluk [es. t. *malikâne*] [Fr., İng. *fief*]: Derebeylik düzeninde bir beyin, kendi üstünde yer alan başka bir beye (ya da egemen güce) bağlılığı kabul etme ve belirli hizmetler yapma karşılığında iyesi olabildiği bir toprak parçası.

yurtseverlik [es. t. *vatanperverlik*] [Fr. *patriotisme*] [İng. *patriotism*]: İnsanların ülkelerine, topraklarına, yaşama biçimlerine vb. karşı olan sevgilerini yansıtan, değişik tarihsel dönemlerde değişik içeriği olan tutum.

yurttaş özgürlükleri [es. t. *vatandaş hürriyetleri*] [Fr. *libertés civiles*] [İng. *civil liberties*]: Kişilerin istediği ya da onlara tanınmış olan konuşma, yazma, yayınlama, toplanma, gezme, örgütlenme özgürlükleri.

yüz yüze ilişki kümesi [Fr. *groupe à contact direct*] [İng. *direct-contact group*]: Üyeleri arasındaki etkileşmenin yüz yüze ilişkiler yoluyle gerçekleştiği toplumsal küme.

orunlarda bulunarak belli hizmetleri yerine getirmekten doğan ve genel olarak tanınan etkisi.

yetkeci kişilik [es. t. *otoriter sahsiyet*] [Fr. *personnalité authoritarienne*] [İng. *authoritarian personality*]: Üstlük-astlık ilişkilerine aşırı önem veren, kişiye saygısı az, saymacı, eleştirisiz uyan, bireyliği olmayan kişilik yapısı.

yetkecilik [es. t. *otoritarizm*] [Fr. *autoritarianisme*] [İng. *authoritarianism*]: Üstlük-astlık ilişkilerine aşırı önem verme, kişilere az saygı duyma, saymacılık ve ayırt etmesiz uymacılık eğilimlerinin tümü.

yığın [es. t. *kütle*] [Fr. *masse, masses*] [İng. *mass, masses*]: 1– Herhangi bir çıkar sağlamak amacıyle kendiliğinden oluşan; örgütlenme ölçüsü ile "biz kümesi" düşünce, duygu ve davranışı en düşük olan kişilerden kurulu toplumsal küme. (Çoğu kez "kalabalık" "toplantı", dahası "sürü davranışlı küme" den ayrılık gösterir). 2– Kimi kez sayılama işlemi çerçevesi içinde, sayılaması yapılan olay yığınına (okur yazarlar, evliler, suçlular, örgütlü işçiler vb.) verilen ad.

yığın iletişimi [es. t. *kütle haberleşmesi*] [Fr. *communication de masse*] [İng. *mass communication*]: Kamuoyunu biçimlendiren basın, radyo, televizyon, sinema vb. gibi iletişim ve yaymaca yol ve araçlarının işleyiş süreci.

yokçuluk [es. t. *inkâriye*] [Fr. *nihilisme*] [İng. *nihilism*]: İnsan toplumlarının ekini içinde oluşturulup geliştirilen törelilik ve doğruluk ölçülerini yadsıyan öğreti.

yoksulluk düzeyi [es. t. *fakirlik seviyesi*] [Fr. *niveau de pauvreté*] [İng. *poverty level*]: Bir birey ya da ailenin bağımsız varlığını sürdürebilmesi için zorunlu olan en az ölçüde bile yeme, giysi ve barınma araçları sağlıyamaması durumu.

yol-töre [es. t. *ahlâk ve âdat*] [Fr. *éthos*] [İng. *ethos*]: Bir toplumu ya da toplumsal kümeyi başkalarından ayrımlı kılan ekinsel özelliklerin topu.

yöneşme savı [es. t. *tekarüp iddiası*] [Fr. *thèse de convergence*] [İng. *convergency thesis*]: Ayrı bölgelerde benzer ya da koşut ekinsel özelliklerin birbirlerinden bağımsız olarak, değişik yollardan oluşup geliştiğini savunan görüş.

yöntem [es. t. *usul*] [Fr. *méthode*] [İng. *method*]: İnceleme konusunun anlıksal düzeyde çoğaltımını yapmaya dayalı dizgesel, düzenli bilgi edinme yolu.

yöntembilim [es. t. *usuliyat*] [Fr. *méthodologie*] [İng. *methodology*]: 1– Bilimsel bilgi elde etmenin ve dünyayı değiştirmenin yöntemlerini inceleyen bilgi dalı. 2– Belli bir bilimin kullandığı inceleme yöntemlerinin toplamı.

KAYNAKÇA

Konu Kaynakları

DREVER, JAMES: *A Dictionary of Psychology*, Penguin Reference Books, 1961.

FAIRCHILD, HENRY PRATT, *et. al.*: *Dictionary of Sociology and Related Sciences*, Littlefield, Adams and Co., 1966.

GOULD JULIUS and WILLIAM L. KOLB: *A Dictionary of the Social Sciences*, London, 1964.

HANÇERLİOĞLU, ORHAN: *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 1973.

LALANDE, ANDRE: *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, PUF, 1951.

ROSENTHAL, M. VE P. YUDIN: *Materyalist Felsefe Sözlüğü* (Çev. Aziz Çalışlar), Sosyal Yayınlar, 1972.

WILLEMS, EMILLIO: *Dictionnaire de Sociologie*, Librairie Marcel Riviere et Cie, et Cie, Paris, 1961.

WINICK, CHARLES: *Dictionary of Anthropology*, Littlefield, Adams and Co., 1961.

Sözlükler

DEMİRAY, KEMAL: *Batı Dilleri Sözcüklerine Türkçe Karşılıklar Bulma Kılavuzu*, TDK Yayını, 1972.

ÖZDEMİR, EMİN: *Terim Hazırlama Kılavuzu*, TDK Yayını, 1973.

ÖZÖN, MUSTAFA NİHAT: *Osmanlıca–Türkçe Sözlük*, İnkılâp Basımevi, 1959

PÜSKÜLLÜOĞLU, ALİ: *Öz Türkçe Sözlük*, Bilgi Yayınevi, 1971.

SİNANOĞLU, SAMİM; SARAÇ, TAHSİN; ÖZDEMİR, EMİN: *Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılıklar*, TDK Yayını, 1972.

TÜRK DİL KURUMU: *Türkçe Sözlük*, TDK Yayını, 1974.

Z

zorbalık yönetimi [es. t. *istibdad idaresi*] [Fr. *tyrannie*] [İng. *tyranny*]: Siyasal erki herhangi bir yolla ele geçiren kişi ya da toplumsal kümenin bu erki başına buyruk, baskıcı ve genellikle acımasız bir biçimde uyguladığı siyasal düzen.

zorunluluk [es. t. *zaruret*] [Fr. *nécessité*] [İng. *necessity*]: 1– Olayların iç özlerindeki düzenlilik, yasalılık ve yapı gereği, belli koşullar altında ortaya çıkması kaçınılmaz olan şey. 2– İnsanın doğa ve toplumun nesnel yasalarına bağımlı olması durumu.

zorunluluk ve rastlantı [es. t. *zaruret ve tesadüf*] [Fr. *nécessité et hasard*] [İng. *necessity and chance*]: Özdeksel dünyadaki –dolayısıyle toplum yaşamındaki– nesnel bağlantı türleri. bkz. **zorunluluk, rastlantı.**

ESKİ TERİMLER DİZİNİ

A

adabımuaşeret görgü kuralları
adem-i merkeziyet yerinden yönetim
adem-i tenakuz çelişmezlik
adet görenek
afakî nesnel
afakî amiller nesnel etkenler
afakî hakikat nesnel doğru
afakî şe'niyet nesnel gerçeklik
afakiye nesnelcilik
aforoz kümeden atma
ahlâk aktöre
ahlâk içtimaiyatı aktöre toplumbilimi
ahlâk ikiliği aktöre ikiliği
ahlâk sosyolojisi aktöre toplumbilimi
ahlâkî aktöresel
ahlâkî hüküm aktöresel yargı
ahlâkilik aktörellik
ahlâkî mefkûre aktöresel ülkü
ahlâk ve âdat yol-töre
aile sosyolojisi aile toplumbilimi
akisiye davranışçılık
aklıselim sağduyu
aklîleştirme ussallaştırma
akliye usçuluk
akrabalık yakınlık
aksettirme yansıtma
aksülamel tepki
amel eylem
ameleleşme emekçileşme
amele sınıfı emekçi sınıfı
amelî tarif işlemsel tanım
ameliyecilik işlemselcilik
amiller nazariyesi etkenler kuramı
amirlik üstlük
amme kamu
amme menfaati kamu yararı
amme sıhhati kamu sağlığı
amme sıhhati tedabiri kamu sağlığı önlemleri
ampirik sosyoloji görgül toplumbilim
ampirizm görgücülük
anane gelenek
ananeperestlik gelenekçilik
anarşi başsızlık
antropocoğrafya insanbilimsel coğrafya
antropoloji insanbilim
antropolojizm insanbilimcilik
antropomorfizm insanbiçimcilik
antroposantrizm insaniçincilik
arkeoloji kazıbilim
arşetipler ilkörnekler
asabî bozukluk sinirsel bozukluk
asar-ı atika ilmi kazıbilim
aslî akrabalar birincil yakınlar
aslî enmüzeçler ilkörnekler

dört arzu dört dilek
drahoma oğlanbaşlığı
dua yakarı
dünya telakkisi dünya görüşü
dünyevileşme dinden bağımsızlaşma
düstur düzgü

E

ecdada ibadet atalara tapınma
ecdad atalar
eda çalım
efkârıumumiye kamuoyu
efsane masal
ekalliyet azınlık kümesi
ekberiyet büyükoğul önceliği
ekolojik vaziyet çevrebilimsel durum
endeterminizm gerekmezcilik
endişe kaygı
endogami içten evlenme
ene benlik
enfüsî amiller öznel etkenler
enfüsî iftikâriye öznel düşüncecilik
enfüsî usul öznel yöntem
entüisyon sezgi
ervahiye canlıcılık
esas şahsiyet temel kişilik
eski nesil eski kuşak
estetik güzelduyu
estetik ideal güzelduyusal ülkü
etnografya budunbetim
etnoloji budunbilim

F

faaliyet etkinlik
fail edimci
fakirlik seviyesi yoksulluk düzeyi
faraziye varsayım
faraziyeli-istidlâlî usul varsayımlı-tümdengelimli yöntem
fasit daire kısır döngü
fayda yarar
felsefede tarafgirlik felsefede yantutma
feminizm kadın yandaşlığı
fenalık kötülük
fenalık mıntıkası bozulma bölgesi
fen tebeddülatı uygulayım değişimleri
feodalite derebeylik
ferde ibadet bireye tapınma
ferdin tam inkişafı tümsel gelişim
ferdiyet bireylik
ferdiyetçileşme bireycilleşme
ferdiyetçilik bireycilik
fert birey
fevza başsızlık
fıkdan-ı hassasiyet duyumsamazlık
fiil-i münakis tepke
fiilî veludiyet doğurganlık
fiiliye uygulamacılık
fikrî düşüncel
fikriyat düşünyapı
fizikî antropoloji doğal insanbilim
fizikî beşeriyat doğal insanbilim
folklor halkbilim
fonksiyon işlev
fonksiyonculuk işlevcilik

G

garplılaşma batılılaşma
gayri aklî usa aykırı
gayri meşrut fiil-i münakis koşulsuz tepke
grev işbırakımı
grup kabulü kümece benimsenme
grup şuuru küme bilinci
güzidegân seçkinler

aslî grup birincil küme
aşiret boy
ateizm Tanrıtanımazlık
ayin dinsel tören
aynileşme özdeşleşme

B

bakiye kalıntı
basit içtimaiyatçılık yalınkat toplumbilimcilik
baskı grubu baskı kümesi
batıl itikad boşinanç
bedevîlik göçebelik
bedii mefkûre güzelduyusal ülkü
bediiyat güzelduyu
beklenen ömür beklenimli yaşam süresi
beşerî coğrafya insan coğrafyası
beşerî münasebetler insan ilişkileri
beşeriyat insanbilim
beşeriye insanbilimcilik
bilafasıla temadi kesintisiz süreklilik
boşanma nisbetleri boşanma oranları
boykot direniş
buhran bunalım
burjuva ihtilali kentsoylu devrimi
burjuva sınıfı kentsoylu sınıfı
bünye yapı
bürokrasi genörgüt, genörgütsel yönetim

C

cedid ve atik eski ve yeni
cemaat topluluk
cemaat kalkınması toplum kalkınması
cemaniye ortaklaşacılık
cemiyet toplum, dernek
cemiyetler sosyolojisi dernekler *toplumbilimi*
ceza içtimaiyatı ceza toplumbilimi
ceza sosyolojisi ceza toplumbilimi
cezriye köktencilik
cinsiyet cinsellik
cinsiyet ticareti cinsellik tecimi
cinslerin teşekkülü kanunu türlerin oluşumu yasası
coğrafî icabiye coğrafyasal gerekircilik
coğrafî determinizm coğrafyasal gerekircilik
coğrafî muhit coğrafyasal çevre
cürüm suç

D

dahile muhaceret içegöç
dahilî muhaceret içgöç
dahilî veche içsel yan
dairevî ispat döngüsel doğrulama
danişmendiye insancılık
dehriye Tanrıtanımazlık
dehşet ürkü
demokrasi elerki
demokratik solculuk elerkçi solculuk
determinizm gerekircilik
diğerkâmlık özgecilik
diktatörlük buyuruculuk
din içtimaiyatı din *toplumbilimi*
din psikolojisi din ruhbilimi
din ruhiyatı din ruhbilimi
din sosyolojisi din toplumbilimi
din ticareti din tecimi
dinî merasim dinsel törenler
diyalektik eytişim
dogmatizm inakçılık
doğum kontrolü doğum denetimi
doğuştan mücrim doğuştan suçlu

içtimaî buhran toplumsal bunalım
içtimaî bünye toplumsal yapı
içtimaî Darvincilik toplumsal Darvincilik
içtimaî değişme toplumsal değişme
içtimaî düstur toplumsal düzgü
içtimaî düstursuzluk toplumsal düzgüsüzlük
içtimaî endişe toplumsal kaygı
içtimaî enmüzeç toplumsal örnek
içtimaî farklılaşma toplumsal ayrımlaşma
içtimaî felsefe toplum felsefesi
içtimaî hacim toplumsal oylum
içtimaî hareket toplumsal devinim
içtimaî hareketlilik toplumsal devingenlik
içtimaî heyet toplumsal küme
içtimaî hizmet toplumsal hizmet
içtimaî huzursuzluk toplumsal tedirginlik
içtimaî icbar toplumsal zorlama
içtimaî ihtilaf toplumsal çatışma
içtimaî-iktisadî teşekkül toplumsal-ekonomik biçimleniş
içtimaî infirat toplumsal yalıtlanma
içtimaî inkılâp toplumsal devrim
içtimaî intibak toplumsal uyma
içtimaî isal toplumsal iletkenlik
içtimaî istikrarsızlık toplumsal oturmamışlık
içtimaî kanun toplumbilimsel yasa
içtimaî kesafet toplumsal yoğunluk
içtimaî kıymetler toplumsal değerler
içtimaî kutuplar toplumsal kutuplar
içtimaî kuvvet toplumsal güç
içtimaî kütle toplumsal yığın
içtimaî mania toplumsal engel
içtimaî mefkûre toplumsal ülkü
içtimaî mesafe toplumsal uzaklık
içtimaî mesele toplumsal sorun
içtimaî mevki toplumsal orun
içtimaî miras toplumsal kalıt
içtimaî morfoloji toplumsal biçimbilim
içtimaî muavenet toplumsal yardım
içtimaî mukavele nazariyesi toplumsal sözleşme kuramı
içtimaî murakabe toplumsal denetim
içtimaî musavatsızlık toplumsal eşitsizlik
içtimaî muvazene toplumsal denge
içtimaî muvazenesizlik toplumsal dengesizlik
içtimaî müessese toplumsal kurum
içtimaî müeyyide toplumsal yaptırım
içtimaî münaferet toplumsal kopma
içtimaî münasebet toplumsal ilişkiler
içtimaî münebbih toplumsal uyaran
içtimaî mütemadiyet toplumsal süreklilik
içtimaî nazariye toplumsal kuram
içtimaî nizam toplumsal düzen
içtimaî ruhiyat toplumsal ruhbilim
içtimaî saik toplumsal güdü
içtimaî seyyaliyet toplumsal akışkanlık
içtimaî sınıflar toplumsal sınıflar
içtimaî sınıfların teşekkülü toplumsal sınıflaşma
içtimaî sirayet toplumsal bulaşma

H

haberleşme iletişim
hafıza bellek
hafi cemiyet gizli dernek
hakem yargıcı
hakikat doğru
hakikatın müşahhasiığı doğrunun somutluğu
hakimiyet başatlık
halk hirfeti halk bilgisi
halk kapitalizmi halk anamalcılığı
hal ve gidiş davranım
harp savaş
hareket devinim
hareketli kanun devingen yasa
harice muhaceret dışagöç
haricî ve dahilî dışsal ve içsel
haricî veche dışsal yan
hars ekin
hars enmüzeci ekin türü
harsî atalet ekinsel durgunluk
harsî cihanşümuller ekinsel evrenseller
hars intişarı ekin yayılması
harsî inkişaf ekinsel gelişme
harsî muvazilik ekinsel koşutluk
harsî teehhür ekinsel gecikme
harslararası mukayese ekinlerarası karşılaştırma
hars mıntıkası ekin bölgesi
hars teferruatı ekin ayrıntıları
hars teması ekin karşılaşması
hars unsuru ekin öğesi
hayat devreleri yaşam aşamaları
hayatî irsiyet dirimbilimsel kalıtım
hayat seviyesi yaşama düzeyi
hayat standardı yaşama ölçünü
hayır iyi
hayvan cemiyetleri hayvan toplumları
helezonî aksülamel sarmal tepkime
helezonî tekâmül sarmal gelişme
herşehrilik evrendeşçilik
heyecan coşku
hikmet felsefe
hikmet-i tarih tarih felsefesi
hisbaniye kuşkuculuk
hiyerarşi aşama sırası
hizip bölek
hizmetiye işlevcilik
hodkâmlık bencillik
hukuk tüze
hukuk içtimaiyatı tüze toplumbilimi
hukuk sosyolojisi tüze toplumbilimi
hususiyet özellik
hükümet-i agniya varsılerki
hümanizm insancılık
hürriyet özgürlük
hürriyet ve zaruret özgürlük ve zorunluluk

I

ırkçı sosyoloji ırkçı toplumbilim
ırk ıslahı ırk iyileştirmeciliği
ırkî ihtilat ırk karışımı
ırkiyat budunbilim
ıttırad düzgülülük

İ

ibadet tapınma
ibdaiye yaratımcılık
icabiye gerekircilik
icat buluş
içtimaî ahenk toplumsal uyum
içtimaî atalet toplumsal durgunluk
içtimaî beşeriyat toplumsal insanbilim

inkâriye yokçuluk
inkılâp devrim
inkılâp vasatı devrim ortamı
inkısam-i kuvva erklerin ayrımı
inkişaf gelişme
insan tabiatı insan doğası
intibak uyarlanma
intibakî tavr u hareket uyarlamacı davranış
intihar kendini öldürme
intikal mıntıkası geçiş bölgesi
intişariye yayılmacılık
iptidaî cemiyet ilkel toplum
irade istenç
irade serbestisi istenç özgürlüğü
iradiye istenççilik
ispat tanıtlama
istatistikî kanun sayılamsal yasa
istibdad baskı yönetimi
istibdad idaresi zorbalık yönetimi
istidlâl tümdengelim
istihaliye dönüşümcülük
istihlak tüketim
istihsal üretim
istihsal münasebatı üretim ilişkileri
istihsal tarzı üretim biçimi
istihsal vasıtaları üretim araçları
istiklâl bağımsızlık
istikra tümevarım
istismar sömürü
işçilerin burjuvalaşması işçilerin ortasınıflaşması
işçi sendikası işçi birliği
iştirak katılma
iştirak ederek müşahede gözlem
itibar saygınlık, sayma
itibar saymaca
itibariye saymacılık
itikat inanç
itiyatlar alışkanlıklar
izafet çerçevesi bakış çerçevesi
izafî göreli
izafiye görecilik
izah açıklama
izdivaç evlenme
izdivaç nispeti evlenme oranı

J

jest çalım
jeopolitik coğrafyasal siyasa

K

kabahat suç
kabile oymak
kabiliyetler yetenekler
kablî önsel
kadercilik yazgıcılık
kahramana ibadet alpa tapınma
kaide kural
kâinat evren
kanaat kanı
kanaat lideri kanı önderi
kan akrabalığı hısımlık
kan davası kangütme
kanun yasa
kapalı grup kapalı küme
kapitalizm anamalcılık
karakter ıra
karizma büyüleyim
karizmatik lider büyüleyici önder
karizmatik otorite büyüleyici yetke
karye köy topluluğu
kasdîlik yasanlılık
kast nizamı kast düzeni
kavim budun
kavmiyat budunbetim
kemiyet nicelik

içtimaî şuur toplumsal bilinç
içtimaî şuur şekilleri toplumsal bilinç biçimleri
içtimaî tabaka toplumsal katman
içtimaî tabakalaşma toplumsal katmanlaşma görüşü
içtimaî tabiiyet toplumsal bağımlılık
içtimaî tederrüc toplumsal aşamalanma
içtimaî tefekkür toplumsal düşünü
içtimaî tefrik toplumsal ayırım
içtimaî telkin toplumsal aşılama
içtimaî temayüller toplumsal eğilimler
içtimaî temessül toplumsal benzeşme
içtimaî terakki toplumsal ilerleme
içtimaî tereddi toplumsal gerileme
içtimaî terekküp toplumsal bileşim
içtimaî tesanüd toplumsal dayanışma
içtimaî teşkilât toplumsal örgüt
içtimaî teşri toplumsal yasama
içtimaî timsal toplumsal simge
içtimaî vahdet toplumsal birlik
içtimaî vahidler toplumsal birimler
içtimaî vakıa toplumsal olgu
içtimaî vaziyet toplumsal yer
içtimaî veraset toplumsal kalıtım
içtimaî vetire toplumsal süreç
içtimaî vücut toplumsal varlık
içtimaiyat toplumbilim
içtimaiyatta hayatiyatçı mektep dirimbilimcilik
içtimaiyatta ruhiyatçı mektep ruhbilimci okul (toplumbilimde)
içtimaî zümreler toplumsal zümreler
içtinab sakınma
içtinabî münasebet kaçınma ilişkisi
ideal ülkü
idealist tarih anlayışı düşünceci tarih anlayışı
idealize etme düşüncelleştirme
idealizm ülkücülük
ideoloji düşünyapı
ideal tip düşünsel örnek
idrak algı
iftikârî tarih telakkisi düşünceci tarih anlayışı
ihsasiye duyumculuk
ihtibarî içtimaiyat görgül toplumbilim
ihtibariye görgücülük
ihtimaliyat nazariyesi olasılık kuramı
ihtisas duygulanım, duyum
ihtisaslaşma uzmanlaşma
ihtiyarlar idaresi yaşlıerki
iktidar erk
iktisadî maddiye ekonomik özdekçilik
iktisat ekonomi
iktitafiye seçmecilik
ilahiyat Tanrıbilim
ilham esin
ilim *bilim*
illet neden
illiye nedenselcilik
illiyet nedensellik
ilm-i ahlâk törebilim
ilm-i cedel eytişim
ilmî hürriyet bilimsel özgürlük
ilmî tahmin bilimsel öngörü
iltimas kayırmacılık
iman inan
imkân olanak
imtiyaz ayrıcalık
inikâs nazariyesi yansıma kuramı

merkezî temayül ana eğilim
merkeziyetçilik özekçilik
mesele halletme sorun çözme
meslek uğraş
meslekleşme uğraşlaşma
meşrut fiil–i münakis koşullu tepke
meşruiyet yasaya uygunluk
metafizik doğaötesi
metropol anakent
mevcudiyet cidali varolma savaşı
mezheb–i fevza baştanımazlık
mezheb–i müşebbihe insanbiçimcilik
mıntıka bölge
mikrososyoloji küçük küme toplumbilimi
millet ulus
millî demokrasi ulusal elerki
millileştirme ulusallaştırma
milliyetçilik ulusçuluk
mizaç huy
modernleşme çağdaşlaşma
monogami tekeşlilik
moral gönülgücü
muhaceret göç
muhafazakârlık tutuculuk
muhakeme yargı
muharrik dürtü
muhit çevre
muhteva içerik
muhteva tahlili içerik çözümlemesi
mukaddem öncül
mukaddes kutsal
mukayese usulü karşılaştırma yöntemi
muşahhas somut
muşahhas içtimaiyat somut toplumbilim
muteberiyet geçerlilik
mutlak saltık
mutlakiyet buyuruculuk
mutlakiyet idaresi saltıkçı yönetim
muvaffakiyet saiki başarı güdüsü
muvazaa ödünleme
muvazene denge
muvazene nazariyesi denge kuramı
mücrimiyet suçluluk
mücrimiyet nisbeti suçluluk oranı
müesseseleşme kurumlaşma
müessesevî nizam kurumsal düzen
müesses menfaat kurulu çıkar
müfekkire düşünce
mülakat görüşme
mülkiyet iyelik
münasebet ilişki
münebbih uyaran
münevverler aydın kesim
müphemiyet belirsizlik
müsavat eşitlik
müsbet takviye olumlu pekiştirici
müstakil mütehavvile bağımsız değişken
müstemleke sömürge
müstemlekecilik sömürgecilik
müşterek hareket ortak davranış
müşterek mesuliyet ortak sorumluluk
müşterek şuur ortak bilinç
müşterek tasavvur ortak tasarım
mütearife belit
mütehavvile değişken
mütekabil tesir etkileşim
mütekabiliyet karşılıklılık

N

nakd para
nakdî iktisat para ekonomisi
nassiye inakçılık
natüralizm doğalcılık

kemiyet-i kebire kanunu büyük sayılar yasası
kenar grup kıyı küme
kenar insan kıyı insan
kenar mıntıka kıyı bölge
kesret-i ilâh çoktanrıcılık
keyfiyet nitelik
kraliyet tekerki
kırtasiyecilik yazçizicilik
kısas dişediş
kıyas örnekseme
kıymet değer
koalisyon hükümeti ortaklık yönetimi
köy cemaati köy topluluğu
köy sosyolojisi köy toplumbilimi
kriminoloji suçbilim
kutbiyet kutupluluk
kuvva-yi istihsaliye üretim güçleri
kuvvetler ayrılığı erklerin ayrımı
küfüv denkteş evliliği
kültür ekin
kültürel-tarihî yaklaşım ekinsel-tarihsel yaklaşım
kültür teması ekin karşılaşması
kültür tipi ekin türü
künh öz
künh ve tezahür öz ve görünüş
kütle yığın
kütle haberleşmesi yığın iletişimi

L

lâicabiye gerekmezcilik
lâmantıkiye mantıkdışıcılık
lâtemadi sıçrama
lâtemadi ve temadi sıçrama ve süreklilik
layikleşme dinden bağımsızlaşma
levirat kayınalma
liberalizm erkincilik
li-l-beşeriye insaniçincilik
lider önder
lisan dil

M

maarif eğitim
mabadüttabiiye doğaötesi
madde özdek
maddecilik özdekçilik
madernamilik anasanlılık
mahallî heyet yerel küme
maksat yasan
makule ulam
malikâne yurtluk
malumat bilgi
mana anlam
maneviyat gönülgücü
maneviyat bozulması gönülgücü-bozgunu
mantikî usul mantıksal yöntem
mebhas-ı esbab nedenbilim
mebhas-ı gayat erekbilim
mebhas-ı marifet bilgi kuramı
medeniyet uygarlık
medeniyet mıntıkası uygarlık bölgesi
medeniyet tahavvülü uygarlık değişmesi
mefhum kavram
mefkûre ülkü
mefkûrecilik ülkücülük
mekanik tesanüd benzerlik dayanışması
memlukiyet kölelik düzeni
menfaat çıkar
menfaat grubu çıkar kümesi
merasim tören
merhaleler nazariyesi aşamalar kuramı
merhamet ticareti gözyaşı tecimi

sınıf menfaatleri sınıf çıkarları
sınıf mücadelesi sınıf çatışması
sınıf şuuru sınıf bilinci
sihir büyü
silsile-i meratip aşama sırası
sistem dizge
siyaset siyasa
siyaset sosyolojisi siyasal toplumbilim
siyasî fırka siyasal parti
siyasî hakimiyet siyasal egemenlik
siyasî iştirak siyasal katılma
siyasî kanaatler siyasal kanılar
siyasî tercihler siyasal yeğlemeler
sororat baldızalma
sosyal ahenk toplumsal uyum
sosyal antropoloji toplumsal insanbilim
sosyal baskı toplumsal baskı
sosyal bozukluk toplumsal bozukluk
sosyal bünye toplumsal yapı
sosyal çatışma toplumsal çatışma
sosyal çözülme toplumsal çözülme
sosyal Darvincilik toplumsal Darvincilik
sosyal derecelenme toplumsal aşamalanma
sosyal değişme toplumsal değişme
sosyal ekoloji toplumsal çevrebilim
sosyal farklılaşma toplumsal ayrımlaşma
sosyal grup toplumsal küme
sosyal hareket toplumsal devinim
sosyal hareketlilik toplumsal devingenlik
sosyal hizmet toplumsal hizmet
sosyal huzursuzluk toplumsal tedirginlik
sosyal ilimler toplumsal bilimler
sosyal intibak toplumsal uyma
sosyalizm toplumculuk
sosyal kontrol toplumsal denetim
sosyal kuvvet toplumsal güç
sosyal mesafe toplumsal uzaklık
sosyal mevki toplumsal yer, toplumsal orun
sosyal model toplumsal kalıp
sosyal morfoloji toplumsal biçimbilim
sosyal müessese toplumsal kurum
sosyal nizam toplumsal düzen
sosyal patoloji toplumsal bozukluk incelemeleri
sosyal planlama toplumsal tasarlama
sosyal psikoloji toplumsal ruhbilim
sosyal rol toplumsal işpayı
sosyal sınıflar toplumsal sınıflar
sosyal şuur toplumsal bilinç
sosyal tabaka toplumsal katman
sosyal tip toplumsal örnek
sosyal varlık toplumsal varlık
sosyal yardım toplumsal yardım
sosyoloji toplumbilim
sosyolojik kanun toplumbilimsel yasa
sosyometri toplumölçer
suç mıntıkası suç bölgesi
sulta yetke
sübjektif amiller öznel etkenler
sübjektif idealizm öznel düşüncecilik
sübjektif metot öznel yöntem
sülale soy

Ş

şahsî mülkiyet kişisel iyelik
şahsiyet kişilik
şakulî içtimaî hareketlilik düşey toplumsal devingenlik

nazariye kuram
nefiye yararcılık
nesil kuşak
nikâh-ı dahilî içten evlenme
nikâh-ı haricî dıştan evlenme
niyet yasan
niyet muhtevası amaç içeriği
norm düzgü
nutk konuşma
nüfus ehramı nüfus piramidi
nüfus infilâki nüfus patlaması
nüfus kesafeti nüfus yoğuniuğu
nüfus kifayetsizliği nüfus yetersizliği
nüfus tahavvülatı nüfus değişimleri
nüfus tazyiki nüfus baskısı
nümune teşekkülü örnekleşim

O

objektif hakikat nesnel doğru
otoritarizm yetkecilik
otoriter şahsiyet yetkeci kişilik

Ö

örf ve âdat töre

P

parya ayaktakımı
pedernami babasanlılık
pederşahîlik ataerki
pederşahî nizam ataerkil düzen
peşin hüküm önyargı
peşin hükümlü şahsiyet önyargılı kişilik
plütokrasi varsılerki
poligami çokeşlilik
prensip ilke
propaganda yaymaca
psikanaliz ruhsal çözümleme
put tapıncak
putperestlik tapıncakçılık

R

radikalizm köktencilik
raiyet toprak köleliği
refah devleti gönenç devleti
referans grubu özenilen küme
reformasyon düzeltim
rehber önder
rehberlik önderlik
reis baş
rekabet yarışma
remizleştirme simgeleştirme
remz simge
rönesans uyanış
ruha ibadet ruha tapınma
ruhbaniye dinerkçilik
ruh tahlili ruhsal çözümleme

S

saha araştırması alan araştırması
saik güdü
sanat içtimaiyatı sanat toplumbilimi
sanat sosyolojisi sanat toplumbilimi
sanatta milli şekil ulusal biçim (sanatta)
sanatta tarafgirlik sanatta yantutma
sanayi mıntıkası işleyim bölgesi
say emek
seciye ıra
seks cinsellik
sembolleştirme simgeleştirme
sempati duygudaşlık
serbest zaman faaliyeti boş zaman etkinliği
sermaye anamal
sıhrî akrabalık dünürlük
sınaîleşme sanayileşme
sınıf farkları sınıf ayrımları
sınıfî bünye sınıfsal yapı

tedrip yetiştirme
teellüf uzlaşma
tefekkürî enmüzec düşünsel örnek
teheyyücî coşkusal
tekâmül evrim
tekâmül nazariyesi evrim kuramı
tekâmül ve inkılâp evrim ve devrim
tekarüp yakınlaşma
tekarüp iddiası yöneşme savı
tekevvünî usul oluşumsal yöntem
tekevvün-i ferdî bireyoluş
tekevvün-i nev'î soyoluş
tekevvün-i nev'î ve tekevvün-i ferdî soyoluş ve bireyoluş
teknik değişmeler *uygulayım* değişmeleri
teknokrasi uygulayımcı erki
teknoloji uygulayımbilim
telifiye bağdaştırmacılık
telkin aşılama
temadi süreklilik
temerküz toplanım
tenakuz çelişme
tenbih uyarma
teokrasi dinerki
teraküm birikim
tereddi gerileme
terk-i hane evi bırakma
terkip bileştirme
tesadüf rastlantı
test ölçer
teşrik-i mesai elbirliği
tevellüt doğum
ticaret tecim
ticaret mıntıkası tecim bölgesi
ticarîleşme tecimselleşme
topluma hazırlanma toplumsallaşma
totem ongun
totemcilik ongunculuk

U

ufûle işlev
ufkî içtimaî hareketlilik yatay toplumsal devingenlik
ulum-i içtimaiye toplumsal bilimler
ulum-i tabiiye doğal bilimler
umde ilke
umumî mana ilmi genel anlambilim
unsur öğe
usul yöntem
usuliyat yöntembilim
uzvaniye örgencilik
uzvî cemiyet nazariyesi örgensel toplum kuramı
uzvî tesanüd örgensel dayanışma

Ü

üç hal kanunu üç durum yasası
ümmî abecesiz
ümmîlik nisbeti abecesizlik oranı
ütopya düşülke

V

vahdet-i ilâh tektanrıcılık
vaka tahlili örnekolay incelemesi
varidat seviyesi gelir düzeyi
vasat ortalama
vatan yurt
vatandaş hürriyetleri yurttaş özgürlükleri
vatanperverlik yurtseverlik
vaty-i maharim yasak hısımla sevişme
vefat nisbeti ölüm oranı
vesile nedence

şart koşul
şartlandırma koşullandırma
şartlı refleks koşullu tepke
şartsız refleks koşulsuz tepke
şayia söylenti
şehir kent
şehirde temerküz kentsel yığılma
şehir-köy tezadı kent-köy karşıtlığı
şehirleşme kentleşme
şehir sosyolojisi kent toplumbilimi
şehrî sınıfı kentsoylu sınıfı
şekil biçim
şekil ve muhteva biçim ve içerik
şekliye biçimcilik
şe'ni gerçek
şe'niyet gerçeklik
şer kötülük
şeref onur
şuur bilinç
şuurluluk bilinçlilik
şüphecilik kuşkuculuk

T

taallüm öğrenme
tabiat doğa
tabiî ıstıfa doğal ayıklanmacılık
tabiiye doğalcılık
tabiiyeci içtimaiyat doğalcı toplumbilim
tabiiyet bağımlılık, astlık
tabi mütehavvile bağımlı değişken
tabu tekinsiz
tagayyür değşinim
tagayyüriye değşinimcilik
tahaddüs sezgi
tahaddüsiye sezgicilik
tahakküm baskıcı etkileyim
tahkik doğrulama
tahkikat soruşturma
tahlil çözümleme
tahlil ve terkip çözümleme ve bileştirme
tahteşşur bilinçaltı
takbih kınama
taklit yansılama
taksim-i amal işbölümü
takviye pekiştirme
talak boşanma
tali akrabalar ikincil yakınlar
tali grup ikincil küme
talil tümdengelim
talilî usul tümdengelimci yöntem
tamamlanma bütünleşme
tamim genelleme
tarif tanım
tarih-i hikmet felsefe tarihi
tarihî maddiye tarihsel özdekçilik
tarihî medar nazariyesi tarihsel döngü kuramı
tarihî usul tarihsel yöntem
tarihiye tarihselcilik
tarz-ı hayat yaşam biçimi
tasnif sınıflandırma
tasnif-i ulum bilimlerin sınıflandırılması
tasvir betimleme
tavır tutum
taviyet kendiliğindenlik
teaddüd-i ezvac çokkocalılık
teaddüd-i zevcat çokkarılılık
tebeddü dönme
tebeddül değişme
tecavüz saldırı
tecazüp duygudaşlık
teceddüd yenilik
tecerrüt yalıtlanma
tecrip deneyim
tecrit soyutlama
tecrübe deney

FRANSIZCA DİZİN

A

abandon evi bırakma
absolu saltık
abstinence sakınma
abstraction soyutlama
acceptance de groupe kümece benimsenme
acclimatation iklimuyum
acculturation ekinsel yozlaşma
accumulation birikim
acteur edimci
action eylem
action conjuguée birleşik eylem
activité etkinlik
adaptation uyarlanma
adolescence delikanlılık
affection duygulanım
affinité dünürlük
âge sociale toplumsal yaş
agnation hısımlık
aggression saldırı
agrégat social toplumsal yığın
aire commerciale tecim bölgesi
aire culturelle ekin bölgesi
aire de civilisation uygarlık bölgesi
aire de délinquence suç bölgesi
aire de détérioration bozulma bölgesi
aire de transition geçiş bölgesi
aire industrielle işleyim bölgesi
aire marginale kıyı bölge
ajustement dans le mariage evlilikte uyum
ajustement social toplumsal uyma
aliénation yabancılaşma
alliance par le sang kan kardeşliği
alogisme mantıkdışıcılık
alter başkası
altruisme özgecilik
ambivalence belirsizlik
aménagement de territoire urbain kentsel alan kullanımı
analogie örnekseme
analphabète abecesiz
analyse çözümleme
analyse de contenu içerik çözümlemesi
analyse et synthèse çözümleme ve bileştirme
anarchie başsızlık
anarchisme baştanımazlık
ancêtres atalar
animisme canlıcılık
anomie kuralsızlık
anormalité sociale toplumsal düzgüsüzlük
anthropocentrisme insaniçincilik
anthropogenèse insanın türeyimi kuramı
anthropogéographie insanbilimsel coğrafya

vetire süreç
vicdan törel bilinç
vücut varlık

Y

yahudi aleyhtarlığı Yahudisevmezlik
yaş tabakası yaş katmanı
yeni müstemlekecilik yeni sömürgecilik
yeni nesil yeni kuşak

Z

zadegân hakimiyeti soyluerki
zaruret zorunluluk
zaruret ve tesadüf zorunluluk ve rastlantı
zatülhareke özdevinim
zekâ anlak
zekâ testi anlak ölçeri
zevahir görünüş
zevk-ıstırap prensibi hoşlanım- acı ilkesi
zıt tazyikler karşıt basınçlar
zihnî inkişaf ansal gelişme
zihnî bozukluk ansal bozukluk
zihnî sıhhat ansal sağlık
zihnî tekâmül ansal evrim
ziraatçi cemaat tarımcı topluluk
ziraî cemaat kırsal topluluk
zühdiyet çilecilik
zümre hakimiyeti takımerki

cercle vicieux kısır döngü
changement değişme
changement de civilisation uygarlık değişmesi
changements de population nüfus değişimleri
changement social toplumsal değişme
changements techniques uygulayım değişimleri
charisme büyüleyim
chef baş
choc de civilisation uygarlık çarpması
chômage işsizlik
chômage déguisé gizli işsizlik
circulation des élites seçkinler dolaşımı
civilisation uygarlık
clan oymak
classes sociales toplumsal sınıflar
classification sınıflandırma
classification des sciences bilimlerin sınıflandırılması
cléricalisme dinerkçilik
code kural
codification düğümleme
cognition bilme
cohabitation birlikte oturma, birlikte yaşama
cohésion sociale toplumsal uyum
col blanc beyaz yakalılar
col bleu mavi yakalılar
collectivisme ortaklaşacılık
colonie sömürge
commérage dedikodu
commerce tecim
commerce de charité gözyaşı tecimi
commercialisation tecimselleşme
commune rurale kırsal topluluk
communeauté topluluk
communeauté cultivateur tarımcı topluluk
communeauté rurale köy topluluğu
communication iletişim
communication de masse yığın iletişimi
compensation ödünleme
compétition yarışma
complexe de culture ekin karmaşığı
comportement davranış
comportement adaptif uyarlamacı davranış
comportement collectif ortak davranış
comportement criminel suçlu davranış
comportement de foule toplu davranış
comportement de groupe küme davranışı
comportement de vote oyverme davranışı
comportement exploratif araştırıcı davranış
comportement non-structuré yapılaşmamış davranış
composition sociale toplumsal bileşim
compromie uzlaşma
conaissance bilgi
concentration toplanım
conception kavram
conception de monde dünya görüşü
conception idéaliste d'histoire düşünceci tarih anlayışı

anthropologie insanbilim
anthropologie culturelle ekinsel insanbilim
anthropologie physique doğal insanbilim
anthropologisme insanbilimcilik
anthropologie sociale toplumsal insanbilim
anthropomorphisme insanbiçimcilik
anthroposociologie ırkçı toplumbilim
antisémitisme yahudi-sevmezlik
antithèse des aires urbaines et rurales kent-köy karşıtlığı
anxiété kaygı
apathie duyumsamazlık
aparence görünüş
apprentissage öğrenme
a priori önsel
approche culturel-historique ekinsel-tarihsel yaklaşım
arbitre yargıcı
archéologie kazıbilim
archétypes ilkörnekler
aristocratie soyluerki
art sanat
ascéticisme çilecilik
ascription doğumla belirlenme
aspect externe dışsal yan
aspect interne içsel yan
assimilation sociale toplumsal benzeşme
assistance sociale toplumsal yardım
association dernek
athéisme Tanrıtanımazlık
attention dikkat
attitude tutum
autoritarianisme yetkecilik
autorité yetke
autorité charismatique büyüleyici yetke
autocratie saltıkçı yönetim
automation özdevinim
autre (l') généralisé genelleştirilmiş başkası
avérage ortalama
axiom belit

B

barrière sociale toplumsal engel
bidonville teneke mahalle
bien (le) iyi
bigamie ikieşlilik
bilocalité ikiyerlilik
bond atılım
bon sens sağduyu
bourgeoisie kentsoylu sınıfı
boycottage direniş
bureaucratie genörgüt, genörgütsel yönetim, yazıçizilik

C

cadre de référence bakış çerçevesi
capacités yetenekler
capital anamal
capitalisme anamalcılık
capitalisme populaire halk anamalcılığı
caractère ıra
caste kast
catégorie ulam
causalisme nedenselcilik
causalité nedensellik
cause neden
centralisation özekçilik
centralisation urbaine kentsel yığılma
cérémonie tören

définition tanım
définition de la situation durum tanımlaması
définition opérationnelle işlemsel tanım
délinquence suçluluk
délinquence juvénile çocuk suçluluğu
démocratie elerki
démocratie nationale ulusal elerki
démographie nüfusbilim
démoralisation gönülgücü bozgunu
densité démographique nüfus yoğunluğu
densité sociale toplumsal yoğunluk
dépendance bağımlılık
dépendance sociale toplumsal bağımlılık
déplacement de l'aggression saldırı sapması
déplétion sociale toplumsal sağılma
dépopulation nüfus azalması
déprivation maternelle anasızlık
déprolétarisation işçilerin ortasınıflaşması
désapprobation kınama
description betimleme
déséquilibre social toplumsal dengesizlik
désintégration de groupe küme çözülmesi
désintégration sociale toplumsal parçalanma
désordre mental ansal bozukluk
désordre nerveux sinirsel bozukluk
désorganisation sociale toplumsal çözülme
despotisme baskı yönetimi
détails de culture ekin ayrıntıları
déterminisme gerekircilik
déterminisme géographique coğrafyasal gerekircilik
développement gelişme
développement complet de l'individu tümsel gelişim
développement culturel ekinsel gelişme
développement de communeauté toplum kalkınması
développement mental ansal gelişme
développement spiral sarmal gelişme
déviation sapma, saptırım
déviation de comportement davranış sapması
dialectique eytişim
différences de classe sınıf ayrımları
differenciation sociale toplumsal ayrımlaşma
diffusion de culture ekin yayılması
diffusionisme yayılmacılık
discontinuité sıçrama
discontinuité et continuité sıçrama ve süreklilik
discrimination sociale toplumsal ayırım
distance sociale toplumsal uzaklık
distribution d'âge yaş dağılımı
division de travail işbölümü
divorce boşanma
dogmatisme inakçılık
dominance başatlık
domination baskıcı etkileyim
dot oğlan başlığı
droit tüze
dualisme éthique aktöre ikiliği

E

échantillonage örnekleme
éclecticisme seçmecilik

concret somut
concrétété de la vérité doğrunun somutluğu
condition koşul
conditionnement koşullandırma
conduite davranım
configuration sociale *toplumsal* biçimleştirme
conflit de classe sınıf çatışması
conflit social toplumsal çatışma
conformisme uymacılık
conquête fetih
conscience bilinç, bilinçlilik, törel bilinç
conscience collective ortak bilinç
conscience de classe *sınıf bilinci*
conscience de groupe küme bilinci
conscience sociale toplumsal bilinç
consensus social toplumsal uyuşma
conservatisme tutuculuk
consommation tüketim
consommation apparente gösterişçi tüketim
contact de culture ekin karşılaşması
contagion sociale toplumsal bulaşma
contenu içerik
contenu intentionnel amaç içeriği
continuité süreklilik
continuité sociale toplumsal süreklilik
continuité successive kesintisiz süreklilik
contradiction çelişme
contrainte sociale *toplumsal zorlama*
contrôle de naissance doğum denetimi
contrôle sociale toplumsal denetim
convention sayma
conventionel saymaca
conventionnalisme saymacılık
conversion dönme
conurbation kent birleşmesi
coopération elbirliği
corrélation *bağıntı*
cosmopolitisme evrendeşcilik
couche d'âge yaş katmanı
courtiser kur yapma
créationnisme yaratımcılık
crime suç
crimes des cols blancs beyaz yaka suçları
criminel de naissance doğuştan suçlu
criminologie suçbilim
crise bunalım
crise sociale toplumsal bunalım
croissance büyüme
croyance inan, inanç
culte tapınma
culte de l'individu bireye tapınma
culte des ancêtres atalara tapınma
culte des esprits *ruha tapınma*
culte des héros alpa tapınma
culture ekin
cycle institutionnel kurumsal döngücülük
cycles des affaires ekonomik dalgalanmalar
cycles de vie yaşam aşamaları

D

darwinisme social toplumsal Darvincilik
décentralisation yerinden yönetim
décentralisation urbaine kentten uzaklaşma
déduction tümdengelim

exploitation sömürü
explosion de population nüfus patlaması
exposition sélective seçimli etkilenme
externe et interne dışsal ve içsel

F

facteurs objectifs nesnel etkenler
facteurs subjectifs öznel etkenler
faction bölek
fait social toplumsal olgu
famille aile
famille conjugale çekirdek aile
famille nucléaire çekirdek aile
famine açlık
fascisme faşizm
fatalisme yazgıcılık
favoritisme kayırmacılık
fécondité doğurganlık
féminisme kadın yandaşlığı
féodalité derebeylik
fertilité doğurganlık
fétiche tapıncak
fétichisme tapıncakçılık
fidélité güvenilirlik
fief yurtluk
fluidité sociale toplumsal akışkanlık
focus de l'attention dikkat odağı
folklore halk bilgisi, halkbilim
fonction işlev
fonctionnalisme işlevcilik
formalisation biçimleme
formalisme biçimcilik
formation yetiştirme
formation des classes sociales toplumsal sınıflaşma
formation socio-économique toplumsal-ekonomik biçimleniş
forces de production üretim güçleri
forme biçim
forme et contenu biçim ve içerik
forme nationale dans l'art ulusal biçim, sanatta
formes de conscience sociale toplumsal bilinç biçimleri
foule kalabalık
frustration gerilim
fusion culturelle ekinsel kaynaşım

G

gang çete
gauchisme solculuk
gauchisme démocratique elerkçi solculuk
généralisation genelleme
génération kuşak
génération ascendante eski kuşak
génération descendante yeni kuşak
géographie humaine insan coğrafyası
géopolitique coğrafyasal siyasa
gérontocratie yaşlılerki
geste çalım
gouvernement hükümet
gouvernement de coalition ortaklık hükümeti
graduation sociale toplumsal aşamalanma
grève işbırakımı
groupe à contact direct yüzyüze ilişki kümesi
groupe composé bileşik küme
groupe consanguinaire kan kümesi
groupe d'âge yaş kümesi
groupe d'intérêt çıkar kümesi
groupe de pression baskı kümesi
groupe de référence özenilen küme
groupe exclusif kapalı küme
groupe fonctionnel iş kümesi

école biologique dans la sociologie dirimbilimcilik
écologie sociale toplumsal çevrebilim
économie ekonomi
économie monétaire para ekonomisi
éducation eğitim
éducation des adultes yetişkin eğitimi
égalité eşitlik
ego benlik
égoisme bencillik
égoisme collectif toplu bencillik
élément öğe
élites seçkinler
embourgeoisement işçilerin ortasınıflaşması
émigration dışagöç
émigration de cerveau beyingöçü
émotion coşku
émotionel coşkusal
empirisme görgücülük
endogamie içten evlenme
énergie sociale toplumsal güç
enfant isolé yalnız çocuk
enquête soruşturma
entrecroisement des cercles sociaux çevre kesişmesi
envlronnement géographique coğrafyasal çevre
équilibre denge
équilibre social toplumsal denge
épistémologie bilgi kuramı
esclavage kölelik düzeni
espérence de vie beklenimli yaşam süresi
esprit de cpors küme duygusu, küme ruhu
essence öz
essence et apparence öz ve görünüş
esthétique güzelduyu
Etat devlet
Etat corporatif lonca devleti
états sociaux toplumsal zümreler
étatisation devletleştirme
étatisme devletçilik
éthique aktöre, aktöresel, töre-bilim
ethnie budun
ethnocentrisme budun bencilliği
ethnographie budunbetim
ethnologie budunbilim
ethos yol-töre
étiologie nedenbilim
étiquette görgü kuralları
être varlık
être social toplumsal varlık
étude à travers les cultures ekinlerarası karşılaştırma
étude de cas örnekolay incelemesi
eugénique ırk iyileştirmeciliği
évidence circulaire döngüsel doğrulama
évolution evrim
évolution et révolution evrim ve devrim
évolution mentale ansal evrim
excitation collective toplu uyarılma
excommunication kümeden atma
exogamie dıştan evlenme
expectative sociale toplumsal beklenti
expérience deney
expérimentation deneyim
expérimentation controllée denetimli deneyim
explanation açıklama

intérêt de groupe küme ilgisi
intérêt déguisé kurulu çıkar
intérêt public kamu yararı
interview görüşme
intuition sezgi
intuitionisme sezgicilik
invention buluş
investigations sociologiques concrètes somut toplumbilim
irrationel usa aykırı
irréversibilité geridöndürülemezlik
irritabilité aşırı uyarılırlık
isolement yalıtlanma
isolement social toplumsal yalıtlanma

J

jugement yargı
jugement de morale aktöresel yargı
justice adalet
justice et injustice adalet ve adaletsizlik

L

laïcisme dinden bağımsızlaşma
langue dil
leader önder
leaderance önderlik
leader charismatique büyüleyici önder
leader d'opinion kanı önderi
législation sociale toplumsal yasama
légitimité yasaya uygunluk
lévirat kayınalma
libéralisme erkincilik
liberté özgürlük
liberté académique bilimsel özgürlük
liberté de volonté istenç özgürlüğü
liberté et nécessité özgürlük ve zorunluluk
libertés civiles yurttaş özgürlükleri
lignage soy
logique mantık
loi yasa
loi biogénétique türlerin oluşumu yasası
loi de fer d'oligarchie takımerkinin demir yasası
loi des grands nombres büyük sayılar yasası
loi des trois états üç durum yasası
loi mobile devingen yasa
loi sociale toplumsal yasa
loi sociologique toplumbilimsel yasa
loi statistique sayılamsal yasa
lutte de classe sınıf kavgası
lutte pour l'existence varolma savaşı
lynchage linç

M

machine makine
magie büyü
main d'oeuvre işgücü
mal kötülük
malaise social toplumsal tedirginlik
mariage evlenme
masse yığın
matérialisme özdekçilik
matérialisme économique ekonomik özdekçilik
matérialisme historique tarihsel özdekçilik
matière özdek

groupe horizontal yatay küme
groupe inclusif kapsamlı küme
groupe local yerel küme
groupe marginal kıyı küme
groupe minoritaire azınlık kümesi
groupe primaire birincil küme
groupe secondaire ikincil küme
groupe social toplumsal küme
guerre savaş
gynécocratie kadınerki

H

habitat oluşum yeri
habitudes alışkanlıklar
hasard rastlantı
hérédité biologique dirimbilimsel kalıtım
hérédité sociale toplumsal kalıtım
héritage sociale toplumsal kalıt
hiérarchie aşama sırası
histoire de philosophie felsefe tarihi
historicisme tarihselcilik
homme *insan*
homme marginal kıyı insan
homogamie denkteş evliliği
honneur onur
humanisme insancılık
hypothèse varsayım

i

idéal düşüncel, ülkü
idéal esthétique güzelduyusal ülkü
idéalisation düşüncelleştirme
idéalisme ülkücülük
idéalisme subjectif öznel düşüncecilik
idéal moral aktöresel ülkü
idéal social toplumsal ülkü
idée düşünce
identification özdeşleşme
idéologie düşünyapı
illettré abecesiz
ilôt de culture ekin adacığı
imitation yansılama
immigration içegöç
immobilité sociale toplumsal durgunluk
impérialisme sömürgecilik
inceste yasak hısımla sevişme
indépendance bağımsızlık
indéterminisme gerekmezcilik
individu birey
individualisation bireycilleşme
individualisme bireycilik
individualité bireylik
induction tümevarım
industrialisation sanayileşme
inégalité sociale toplumsal eşitsizlik
inertie culturelle ekinsel durgunluk
infrastructure altyapı
initiation erginleme
injustice adaletsizlik
innovation yenilik
inquiétude sociale toplumsal kaygı
inspiration esin
instabilité sociale *toplumsal oturmamışlık*
institutionnalisation kurumlaşma
institution sociale toplumsal kurum
intégration bütünleşme
intelligence anlak
intelligentia aydın-kesim
intention yasan
intentionnalité yasanlılık
interaction etkileşim
intérêt çıkar
intérêt de classe sınıf çıkarları

népotisme dayıcılık
nihilisme yokçuluk
niveau d'aspiration umu düzeyi
niveau de pauvreté yoksulluk düzeyi
niveau de revenue gelir düzeyi
niveau de vie yaşama düzeyi
nomadisme göçebelik
non-contradiction çelişmezlik
normalité düzgülülük
norme düzgü
norme social toplumsal düzgü
nous-groupe biz-kümesi
nouveau et ancien yeni ve eski

O

objectif nesnel
objectivisme nesnelcilik
observation de participant katılmalı gözlem
occasion nedence
occidentalisation batılılaşma
oligarchie takımerki
oligopolie azel
ontogenèse bireyoluş
opérationnalisme işlemselcilik
opinion kanı
opinion publique kamuoyu
opinions politiques siyasal kanılar
ordre social toplumsal düzen
organicisme örgencilik
organisation sociale toplumsal örgüt
ossification sociale toplumsal kemikleşme

P

panique ürkü
parallélisme culturel ekinsel koşutluk
parenté yakınlık
parents primaires birincil yakınlar
parents secondaires ikincil yakınlar
paria ayak-takımı
parole konuşma
partialité en art sanatta yantutma
partialité en philosophie felsefede yantutma
participation katılma
participation politique siyasal katılma
parti politique siyasal parti
pathologie sociale toplumsal bozukluk incelemeleri
patriarcat ataerki, ataerkil düzen
patrie yurt
patrilinéarité babasoyluluk
patriotisme yurtseverlik
patrolocalité babayerlilik
patronymie babasanlılık
pays sous-développé gelişmemiş ülke
pénologie ceza toplumbilimi
pensée sociale toplumsal düşünü
perception algı
perception sélective seçimli algılama
personnalité kişilik
personnalité à préjugés önyargılı kişilik
personnalité de base temel kişilik
personnalité autoritarienne yetkeci kişilik
philogenèse soyoluş
philogenèse et ontogenèse soyoluş ve bireyoluş
philosophie felsefe

matrilinéarité anasoyluluk
matrolocalité anayerlilik
matronymie anasanlılık
mémoire bellek
mensuration ölçüm
mesures de sanité publique kamu sağlığı önlemleri
métaphysique doğaötesi
méthode yöntem
méthode artistique sanatsal yöntem
méthode comparative karşılaştırma yöntemi
méthode déductive tümdengelimci yöntem
méthode génétique oluşumsal yöntem
méthode historique tarihsel yöntem
méthode hypothético – déductive varsayımlı – tümdengelimli yöntem
méthode logique mantıksal yöntem
méthode subjective öznel yöntem
méthodologie yöntembilim
métropôle anakent
miscégénation ırk karışımı
microsociologie *küçük-küme* toplumbilimi
migration interne içgöç
milieu çevre
mobilité sociale tolumsal devingenlik
mobilité sociale horizontale yatay toplumsal devingenlik
mobilité sociale verticale düşey toplumsal devingenlik
mode moda
mode de production üretim biçimi
mode de vie yaşam biçimi
modèle social *toplumsal kalıp*
modernisation çağdaşlaşma
moeurs töre
monarchie tekerki
monnaie para
monogamie tekeşlilik
monothéisme tektanrıcılık
morale gönülgücü
moralité aktörelilik
morphologie sociale toplumsal biçimbilim
motive güdü
motive de succès başarı güdüsü
motive social toplumsal güdü
mouvement devinim
mouvement social toplumsal devinim
moyens de production üretim araçları
mutation değşinim
mutationisme değşinimcilik
mutualisme yardımlaşmacılık
mythe masal

N

naissance doğum
naissance morte ölü doğum
naissance vivante *canlı doğum*
nation ulus
nationalisation ulusallaştırma
nationalisme ulusçuluk
naturalisme doğalcılık
nature doğa
nature humaine insan doğası
nécessité zorunluluk
nécessité et hasard zorunluluk ve rastlantı
néo-colonialisme yeni sömürgecilik
néolocalité evaçma

Q

qualité nitelik
quantité nicelik
quatre voeux (les) dört dilek

R

racisme ırkçılık
radicalisme köktencilik
rapprochement yakınlaşma
rationalisation ussallaştırma
rationalisme usçuluk
réaction tepki
réaction spirale sarmal tepkime
réalité gerçeklik
réalité objective nesnel gerçeklik
réciprocité karşılıklılık
récréation boş zaman etkinliği
réel gerçek
réflexe tepke
réflexe conditionnée koşullu tepke
réflexe non-conditionnée koşulsuz tepke
réformation düzeltim
région bölge
régression gerileme
relation ilişki
relation d'éviter kaçınma ilişkisi
relations de production üretim ilişkileri
relations humaines insan ilişkileri
relations sociales toplumsal ilişkiler
relative göreli
relativisme görecilik
religion din
religion commerciale din tecimi
renaissance uyanış
rendre bouc-émissaire vur abalıya tutumu
renforcement pekiştirme
renforcement positif olumlu pekiştirici
réorganisation sociale toplumsal yeniden-örgütlenme
représentation collective ortak tasarım
représentation symbolique simgesel tasarım
répression psychologique ruhsal baskı
répression sociale toplumsal baskı
résidu kalıntı
responsabilité collective ortak sorumluluk
retard culturel ekinsel gecikme
rétroaction besleyici yankı
rétrogression sociale toplumsal gerileme
révolution devrim
révolution bourgeoise kentsoylu devrimi
révolution sociale toplumsal devrim
rite dinsel tören
rituels dinsel törenler
rôle social toplumsal işpayı
rumeur söylenti
ruralisation köyleşme

S

sacré kutsal
sanction sociale toplumsal yaptırım
sanité mentale ansal sağlık
sanité publique kamu sağlığı
scepticisme kuşkuculuk
secte mezhep
sécularisation dinden bağımsızlaşma
ségrégation toplumsal kopma

philosophie de l'histoire tarih felsefesi
philosophie sociale toplum felsefesi
plannification sociale toplumsal tasarlama
pluralisme çoğulculuk
pluralisme politique siyasal çoğulculuk
plutocratie varsılerki
polarité kutupluluk
polarité sociale toplumsal kutuplar
politique siyasa
politique de conformisme uymacı siyasa
polyandrie çokkocalılık
polygamie çokeşlilik
polyginie çokkarılılık
polythéisme çoktanrıcılık
population nüfus
position écologique çevrebilimsel durum
position sociale toplumsal yer
posibilité olanak
pouvoir erk
pragmatisme uygulamacılık
pratique d'élever les enfants çocuk yetiştirme yolları
préférences politiques *siyasal yeğlemeler*
préjugé önyargı
prémisse öncül
prénotion *önbilgi*
pression populationnelle nüfus baskısı
pressions adverses karşıt basınçlar
prestige saygınlık
preuve tanıtlama
prévision scientifique bilimsel öngörü
prière yakarı
primogéniture büyük oğul önceliği
principe ilke
principe de plaisire-paine hoşlanım-acı ilkesi
privilège ayrıcalık
prix de la fiancée başlık
problème social toplumsal sorun
processus süreç
processus de groupe küme süreci
processus social toplumsal süreç
production üretim
profession uğraş
professionnalisation uğraşlaşma
progrès social toplumsal ilerleme
projection yansıtma
prolétariat emekçi sınıfı
prolétarisation emekçileşme
propagande yaymaca
propriété *iyelik, özellik*
propriété personelle kişisel iyelik
propulsion dürtü
prostitution fahişelik
psychanalyse *ruhsal çözümleme*
psychologie collective topluluk ruhbilimi
psychologie de la religion din ruhbilimi
pyschologie de réaction davranışçılık
psychologie sociale toplumsal ruhbilim
psychologisme dans la sociologie ruhbilimci okul, toplumbilimde
psychosomatique ruh-örgen kuramı
publique kamu
pyarmide de population nüfus piramidi

stimulation uyarma
stimulus morales de travail tinsel uyarıcılar
strate social toplumsal katman
stratification sociale toplumsal katmanlaşma görüşü
structure yapı
structure de classe sınıfsal yapı
structure sociale toplumsal yapı
subconscient bilinçaltı
subordination astlık
suggestion sociale toplumsal aşılama
suicide kendini öldürme
superposition üstlük
superstition boşinanç
superstructure üstyapı
surpopulation nüfus aşırılığı
symbole simge
symbole social toplumsal simge
symbolisation simgeleştirme
sympathie duygudaşlık
syncrétisme bağdaştırmacılık
syndicat ouvrier işçi birliği
synthèse bileştirme
système dizge
système communal primitif ilkel ortaklık düzeni
système de caste kast düzeni
système de signale duyuru düzeni
système institutionnel kurumsal düzen

T

taboo tekinsiz
talion dişediş
taux d'alphabétisme okur–yazarlık oranı
taux d'analphabétisme abecesizlik oranı
taux de criminalité suçluluk oranı
taux de divorce boşanma oranları
taux de morbidité hastalık oranları
taux de mortalité ölüm oranı
taux de mortalité infantile bebek ölümü oranı
taux de natalité doğum oranı
taux de nuptialité evlenme oranı
tecnonymie çocuksanlılık
technocratie uygulayımcılerki
technologie uygulayımbilim
téléologie erekbilim
tempérément huy
tendance centrale ana eğilim
tendances sociales toplumsal eğilimler
teste ölçer
teste d'intelligence anlak ölçeri
théocratie dinerki
théologie tanrıbilim
théorie kuram
théorie de contrat social toplumsal sözleşme kuramı
théorie de cycle historique tarihsel döngü kuramı
théorie de probabilité olasılık kuramı
théorie d'équilibre denge kuramı
théorie de reflet yansıma kuramı
théorie des cycles culturels ekinsel döngüler kuramı
théorie des étapes aşamalar kuramı
théorie des facteurs etkenler kuramı
théorie d'évolution evrim kuramı
théorie organique de société örgensel toplum kuramı
théorie sociale toplumsal kuram
thèse de convergence yöneşme savı

sélection naturelle doğal ayıklanmacılık
sémantique générale genel anlambilim
sensation duyum
sensationnalisme duyumculuk
séparation ayrılma
séparation des pouvoirs erklerin ayrımı
servage toprak köleliği
service sociale toplumsal hizmet
sexe cinsellik
sexe commerciale cinsellik tecimi
science bilim
sciences naturelles doğal bilimler
sciences sociales toplumsal bilimler
signification anlam
simulation par analogie örneksemeli oluşturum
situation révolutionnaire devrim ortamı
sociabilité toplumculluk
socialisation toplumsallaşma
socialisme toplumculuk
société toplum
société pluraliste çoğulcu toplum
société primitive ilkel toplum
sociétés animales hayvan toplumları
société secrète gizli dernek
sociographie toplumsal çizge
sociologie toplumbilim
sociologie de droit tüze toplumbilimi
sociologie de famille aile toplumbilimi
sociologie de l'art sanat toplumbilimi
sociologie des associations dernekler toplumbilimi
sociologie empirique görgül toplumbilim
sociologie morale aktöre toplumbilimi
sociologie naturaliste doğalcı toplumbilim
sociologie politique siyasal toplumbilim
sociologie religieuse din toplumbilimi
sociologie rurale köy toplumbilimi
sociologie urbaine kent toplumbilimi
sociologisme toplumbilimcilik
sociologisme simple yalınkat toplumbilimcilik
sociométrie toplumölçer
solidarité mécanique benzerlik dayanışması
solidarité organique örgensel dayanışma
solidarité sociale toplumsal dayanışma
solution de problème sorun çözme
sondage alan araştırması
sororat baldızalma
sous-développement régional bölgesel azgelişme
sous-population nüfus yetersizliği
souveraineté politique siyasal egemenlik
spécialisation uzmanlaşma
spontanéité kendiliğindenlik
standard de vie yaşama ölçünü
standardisation ölçünleştirme
statut social toplumsal orun
stéréotype basmakalıp yargı
stimulant uyaran
stimulant social toplumsal uyaran

İNGİLİZCE DİZİN

A

abilities yetenekler
absolute saltık
abstinence sakınma
abstraction soyutlama
academic freedom bilimsel özgürlük
acclimatation iklimuyum
acculturation ekinsel yozlaşma
accumulation birikim
achievement motive başarı güdüsü
action eylem
activity etkinlik
actor edimci
adaptation uyarlanma
adaptive behaviour uyarlamacı davranış
adjustment in marriage evlilikte uyum
adolescence delikanlılık
adult education yetişkin eğitimi
aesthetical ideal güzelduyusal ülkü
aesthetics güzelduyu
affection duygulanım
affinity dünürlük
age distribution yaş dağılımı
age grade yaş katmanı
age group yaş kümesi
agnation hısımlık
aggression saldırı
alienation yabancılaşma
all-round development of individual tümsel gelişim
alogism mantıkdışıcılık
alter başkası
altruism özgecilik
ambivalence belirsizlik
analogy örnekseme
analogy simulation örneksemeli oluşturum
analysis çözümleme
analysis and synthesis çözümleme ve bileştirme
anarchism baştanımazlık
anarchy başsızlık
ancestors atalar
animal societies hayvan toplumları
animism canlıcılık
anomie kuralsızlık
anthropocentrism insaniçincilik
anthropogenesis insanın türeyimi kuramı
anthropogeography insanbilimsel coğrafya
anthropologism insanbilimcilik
anthropology insanbilim
anthropomorphism insanbiçimcilik
anthroposociology ırkçı toplumbilim
antisemitism yahudi sevmezlik

tiers monde üçüncü dünya
totalitarisme erk tekelciliği
totem ongun
totémisme ongunculuk
toxicomanie uyuşturucu özdek alışkanlığı
trait de culture ekin öğesi
transformisme dönüşümcülük
transmission sociale toplumsal iletkenlik
travail emek
travail créateur yaratıcı çalışma
travail social toplumsal çalışma
tradition gelenek
traditionnalisme gelenekçilik
tribu boy
tribu chasseur-collecteur avcı-toplayıcı topluluk
type de culture ekin türü
type idéal düşünsel örnek
type social toplumsal örnek
typification örnekleşim
tyrannie zorbalık yönetimi

U

ultimogéniture küçük-oğul önceliği
unité de groupe küme birliği
unité sociale toplumsal birlik
unités sociales toplumsal birimler
univers evren
universaux culturels ekinsel evrenseller
urbanisation kentleşme
usage görenek
utilitarisme yararcılık
utilité yarar
utopie düşülke

V

valeur değer
valeurs sociales toplumsal değerler
validité geçerlilik
vendette kangütme
variable değişken
variable dépendant bağımlı değişken
variable indépendant bağımsız değişken
variante sociale toplumsal değişke
vérification doğrulama
vérité doğru
vérité objective nesnel doğru
vice kötülük
ville kent
voisinage komşuluk
volontarisme istenççilik
volonté istenç
volume sociale toplumsal oylum

Z

zoosociologie hayvan toplumbilimi

ceremony tören
change değişme
change of civilization uygarlık değişmesi
character ıra
charisma büyüleyim
charismatic authority büyüleyici yetke
charismatic leader büyüleyici önder
chief baş
child-rearing practices çocuk yetiştirme yolları
circular evidence döngüsel doğrulama
circulation of elites seçkinler dolaşımı
city kent
civilization uygarlık
civilization area uygarlık bölgesi
civilization shock uygarlık çarpması
civil liberties yurttaş özgürlükleri
clan oymak
class conflict sınıf çatışması
class consciousness sınıf bilinci
class differences sınıf ayrımları
classification sınıflandırma
classification of sciences bilimlerin sınıflandırılması
class interests sınıf çıkarları
class structure sınıfsal yapı
class struggle sınıf kavgası
clericalism dinerkçilik
coalition government ortaklık yönetimi
code kural
codification düğümleme
cognition bilme
cohabitation birlikte oturma, birlikte yaşama
collective behaviour ortak davranış
collective consciousness ortak bilinç
collective egoism toplu bencillik
collective excitation toplu uyarılma
collective psychology topluluk ruhbilimi
collective representation ortak tasarım
collective responsibility ortak sorumluluk
collectivism ortaklaşacılık
colony sömürge
commerce tecim
commercial area tecim bölgesi
commercial charity gözyaşı tecimi
commercialization tecimselleşme
commercial religion din tecimi
commercial sex cinsellik tecimi
common sense sağduyu
communication iletişim
community topluluk
community development toplum kalkınması
compensation ödünleme
competition yarışma
compound group bileşik küme
compromise uzlaşma
concentration toplanım
concept kavram
concrete somut
concreteness of the truth doğrunun somutluğu
concrete sociological investigations somut toplumbilim
condition koşul
conditioned reflex koşullu tepke

antithesis of town and country kent-köy karşıtlığı
anxiety kaygı
apathy duyumsamazlık
a priori önsel
arbiter yargıcı
archaeology kazıbilim
archetypes ilkörnekler
area of deterioration bozulma bölgesi
aristocracy soyluerki
art sanat
artistic method sanatsal yöntem
ascendant generation eski kuşak
asceticism çilecilik
ascription doğumla belirlenme
aspiration level umu düzeyi
association dernek
atheism tanrıtanımazlık
attention dikkat
attitude tutum
authoritarianism yetkecilik
authoritarian personality yetkeci kişilik
authority yetke
autocracy saltıkçı yönetim
automation özdevinim
average ortalama
avoidance relationship kaçınma ilişkisi
axiom belit

B

basic personality temel kişilik
basis altyapı
behaviour davranış
behaviour deviation davranış sapması
behaviourism davranışçılık
being varlık
belief inanç
bias saptırım
bigamy ikileşlilik
bilocality ikiyerlilik
biogenetic law türlerin oluşumu yasası
biological heredity dirimbilimsel kalıtım
biological school in sociology dirimbilimcilik
birth doğum
birth controle doğum denetimi
birth rate doğum oranı
blood covenant kan kardeşliği
blue collars mavi yakalılar
born criminal doğuştan suçlu
bourgeoisie kentsoylu sınfı
bourgeois revolution kentsoylu devrimi
boycotting direniş
brain drain beyin göçü
bride's price başlık
bureaucracy genörgüt, genörgütsel yönetim, yazçizcilik
business cycles ekonomik dalgalanmalar

C

capital anamal
capitalism anamalcılık
case study örnekolay incelemesi
caste kast
caste system kast düzeni
category ulam
causalism nedenselcilik
causality nedensellik
cause neden
centralization özekçilik
central tendency ana eğilim
chance rastlantı

dependency bağımlılık
dependent variable bağımlı değişken
déproletarisation işçilerin ortasınıflaşması
descendant generation yeni kuşak
description betimleme
desertion evi bırakma
despotism baskı yönetimi
determinism gerekircilik
development gelişme
deviant behaviour davranış sapması
deviation sapma
dialectic eytişim
dictatorship buyuruculuk
diffusionism yayılmacılık
diretc-contact group yüzyüze ilişki kümesi
disapproval kınama
discontinuity sıçrama
discontinuity and continuity sıçrama ve süreklilik
disguised unemployment gizli işsizlik
displacement of aggression saldırı sapması
division of labour işbölümü
divorce boşanma
dogmatism inakçılık
dominance başatlık
domination baskıcı etkileyim
dowry oğlanbaşlığı
drive dürtü
drug addiction uyuşturucu özdek alışkanlığı

E

eclecticism seçmecilik
ecological position çevrebilimsel durum
economical materialism ekonomik özdekçilik
economy ekonomi
education eğitim
ego benlik
egoism bencillik
element öğe
elite seçkinler
embourgeoisement işçilerin ortasınıflaşması
emigration dışagöç
emotion coşku
emotional coşkusal
empirical sociology görgül toplumbilim
empiricism görgücülük
endogamy içten evlenme
epistemology bilgi kuramı
equality eşitlik
equilibrium denge
equilibrium theory denge kuramı
esprit de corps küme ruhu
essence öz
essence and appearance öz ve görünüş
étatisation devletleştirme
étatism devletçilik
ethic aktöresel
ethical dualism aktöre ikiliği
ethics aktöre, törebilim
ethnocentrism budun bencilliği
ethnography budunbetim
ethnology budunbilim
ethny budun
ethos yol-töre
etiology nedenbilim
étiquette görgü kuralları
eugenics ırk iyileştirmeciliği
evil kötülük
evolution evrim

conditioning koşullandırma
conduct davranım
conformism uymacılık
conquest fetih
consanguine group kan kümesi
conscience törel bilinç
consciousness bilinç, bilinçlilik
conservatism tutuculuk
conspicuous consumption gösterişçi tüketim
consumption tüketim
content içerik
content analysis içerik çözümlemesi
continuity süreklilik
contradiction çelişme
controlled experiment denetimli deneyim
convention sayma
conventional saymaca
conventionalism saymacılık
convergency thesis yöneşme savı
conversion dönme
conurbation kent birleşmesi
cooperation elbirliği
corporate state lonca devleti
correlation bağıntı
cosmopolitism evrendeşcilik
courtship kur yapma
creationism yaratımcılık
creative work yaratıcı çalışma
crime suç
criminal behaviour suçlu davranış
criminality rate suçluluk oranı
criminology suçbilim
cross-pressures karşıt basınçlar
crowd kalabalık
cult tapınma
cult of ancestors atalara tapınma
cult of spirits ruha tapınma
cult of the individual bireye tapınma
cultural anthropology ekinsel insanbilim
cultural development ekinsel gelişme
cultural-historical approach ekinsel-tarihsel yaklaşım
cultural inertia ekinsel durgunluk
cultural lag ekinsel gecikme
cultural parallelism ekinsel koşutluk
cultural universals ekinsel evrenseller
culture ekin
culture area ekin bölgesi
culture complex ekin karmaşığı
culture contact ekin karşılaşması
culture details ekin ayrıntıları
culture diffusion ekin yayılması
culture enclave ekin adacığı
culture trait ekin öğesi
culture type ekin türü

D

decentralization yerinden yönetim
deduction tümdengelim
deductive method tümdengelimci yöntem
definition tanım
definition of the situation durum tanımlaması
delinquency suçluluk
delinquency area suç bölgesi
democracy elerki
democratic leftism elerkçi solculuk
demography nüfusbilim
demoralization gönülgücü bozgunu

group disintegration küme çözülmesi
group feeling küme duygusu
group interest küme ilgisi
group process küme süreci
group unity küme birliği
growth büyüme
gynecocracy kadınerki

H

habitat oluşum yeri
habits alışkanlıklar
hero worship alpa tapınma
hierarchy aşama sırası
historical cycle theory tarihsel döngü kuramı
historical materialism tarihsel özdekçilik
historical method tarihsel yöntem
historicism tarihselcilik
history of philosophy felsefe tarihi
homogamy denkteş evliliği
honour onur
horizontal group yatay küme
horizontal social mobility yatay toplumsal devingenlik
human geography insan coğrafyası
humanism insancılık
human nature insan doğası
human relations insan ilişkileri
hunter–collector tribe avcı–toplayıcı topluluk
hypothesis varsayım
hypothetico – deductive method varsayımlı – tümdengelimli yöntem

I

idea düşünce
ideal düşüncel, ülkü
idealism ülkücülük
idealization düşüncelleştirme
ideal type düşüncel örnek
idealistic conception of history düşünceci tarih anlayışı
identification özdeşleşme
ideology düşünyapı
illiteracy rate abecesizlik oranı
illiterate abecesiz
imitation yansılama
immigration içegöç
imperialism sömürgecilik
incest yasak hısımla sevişme
inclusive group kapsamlı küme
income level gelir düzeyi
independence bağımsızlık
independent variable bağımsız değişken
indeterminism gerekmezcilik
individual birey
individualism bireycilik
individuality bireylik
individualization bireycileşme
induction tümevarım
industrial area işleyim bölgesi
industrialization sanayileşme
infant mortality rate bebek ölümü oranı
initiation erginleme
injustice adaletsizlik
innovation yenilik
inspiration esin
institutional cycle kurumsal döngücülük
institutionalization kurumlaşma
institutional system kurumsal düzen
integration bütünleşme
intelligence anlak
intelligence test anlak ölçeri

evolution theory evrim kuramı
evolution and revolution evrim ve devrim
exclusive group kapalı küme
excommunication kümeden atma
exogamy dıştan evlenme
experience deney
experimentation deneyim
explanation açıklama
exploitation sömürü
exploratory behaviour araştırıcı davranış
external and internal dışsal ve içsel
external aspect dışsal yan

F

faction bölek
faith inan
family aile
famine açlık
farming community tarımcı topluluk
fascism faşizm
fashion moda
fatalism yazgıcılık
fatherland yurt
favoritism kayırmacılık
feedback besleyici yankı
feminism kadın yandaşlığı
fertility doğurganlık
fetish tapıncak
fetishism tapıncakçılık
feudalism derebeylik
fief yurtluk
field work alan araştırması
focus of attention dikkat odağı
folklore halk bilgisi, halkbilim
form biçim
formalism biçimcilik
formalization biçimleme
form and content biçim ve içerik
formation of social classes toplumsal sınıflaşma
forms of social consciousness toplumsal bilinç biçimleri
four wishes dört dilek
frame of reference bakış çerçevesi
freedom özgürlük
feredom and necessity özgürlük ve zorunluluk
freedom of will istenç özgürlüğü
frustration gerilim
function işlev
functional group iş kümesi
functionalism işlevcilik
fusion of culture ekinsel kaynaşım

G

gang çete
general semantics genel anlambilim
generalization genelleme
generalized other genelleştirilmiş başkası
generation kuşak
genetic method oluşumsal yöntem
geographical determinism coğrafyasal gerekircilik
geographical environment coğrafyasal çevre
geopolitics coğrafyasal siyasa
gerontocracy yaşlıerki
gesture çalım
good (the) iyi
gossip dedikodu
government hükümet
group acceptance kümece benimsenme
group behaviour küme davranışı
group consciousness küme bilinci

materialism özdekçilik
matrilinearity anasoyluluk
matrolocality anayerlilik
matronymy anasanlılık
matter özdek
means of production üretim araçları
measurement ölçüm
mecanical solidarity benzerlik dayanışması
memory bellek
mental development ansal gelişme
mental disorder ansal bozukluk
mental evolution ansal evrim
mental health ansal sağlık
metaphysics doğaötesi
method yöntem
methodology yöntembilim
metropolis anakent
microsociology küçük-küme toplumbilimi
milieu çevre
minority group azınlık kümesi
miscegenation ırk karışımı
mobile law devingen yasa
mode of life yaşam biçimi
mode of production üretim biçimi
modernization çağdaşlaşma
monarchy tekerki
money para
money economy para ekonomisi
monogamy tekeşlilik
monotheism tektanrıcılık
morale gönülgücü
moral ideal aktöresel ülkü
morality aktörelilik
moral judgment aktöresel yargı
moral sociology aktöre toplumbilimi
moral stimuli to labour tinsel uyarıcılar
morbidity rates hastalık oranları
mores töre
mortality rate ölüm oranı
motion devinim
motive güdü
mutation değşinim
mutationism değşinimcilik
mutualism yardımlaşmacılık
myth masal

N

nation ulus
national democracy ulusal elerki
national form in art ulusal biçim, sanatta
nationalism ulusçuluk
nationalisation ulusallaştırma
naturalism doğalcılık
natural sciences doğal bilimler
naturalist sociology doğalcı toplumbilim
natural selection doğal ayıklanmacılık
nature doğa
necessity zorunluluk
necessity and chance zorunluluk ve rastlantı
neighbourhood komşuluk
neo-colonialism yeni sömürgecilik
neolocality evaçma
nepotism dayıcılık
nervous disorder sinirsel bozukluk
new and old yeni ve eski
nihilism yokçuluk
nomadism göçebelik
non-conditioned reflex koşulsuz tepke
non-contradiction çelişmezlik

intelligentsia aydın–kesim
intention yasan
intentional content amaç içeriği
interaction etkileşim
interest çıkar
interest group çıkar kümesi
internal aspect içsel yan
internal migration içgöç
intersection of social circles çevre kesişmesi
interview görüşme
intuition sezgi
intuitionism sezgicilik
invention buluş
investigation soruşturma
iron law of oligarchy takımerkinin demir yasası
irrational usa aykırı
irreversibility geri döndürülemezlik
irritability aşırı uyarılırlık
isolated child yalnız çocuk
isolation yalıtlanma

J

joint action birleşik eylem
judgment yargı
justice adalet
justice and injustice adalet ve adaletsizlik
juvenile delinquency çocuk suçluluğu

K

kinship yakınlık
knowledge bilgi

L

labour emek
labour force işgücü
labour union işçi birliği
language dil
law tüze, yasa
law of great numbers büyük sayılar yasası
law of three states üç durum yasası
leader önder
leadership önderlik
leap atılım
learning öğrenme
leftism solculuk
legitimacy yasaya uygunluk
level of living yaşama düzeyi
levirate kayınalma
liberalism erkincilik
life cycles yaşam aşamaları
life expectancy beklenimli yaşam süresi
lineage soy
literacy rate okur–yazarlık oranı
live birth canlı doğum
local group yerel küme
logic mantık
logical method mantıksal yöntem
looking-glass self ayna benlik
lynching linç

M

machine makine
magic büyü
man insan
marginal area kıyı bölge
marginal group kıyı küme
marginal man kıyı insan
marriage evlenme
mass yığın
mass behaviour toplu davranış
mass communication yığın iletişimi
maternal deprivation anasızlık

population nüfus
population changes nüfus değişimleri
population decrease nüfus azalması
population density nüfus yoğunluğu
population explosion nüfus patlaması
population pressure nüfus baskısı
population pyramide nüfus piramidi
popular capitalism halk anamalcılığı
positive reinforcement olumlu pekiştirici
possibility olanak
poverty level yoksulluk düzeyi
power erk
pragmatism uygulamacılık
prayer yakarı
prejudice önyargı
prejudiced personality önyargılı kişilik
premiss öncül
prenotion önbilgi
pressure group baskı kümesi
prestige saygınlık
primary group birincil küme
primary kins birincil yakınlar
primite communal system ilkel ortaklık düzeni
primitive society ilkel toplum
primogeniture büyük oğul önceliği
principle ilke
privilege ayrıcalık
probability theory olasılık kuramı
problem solving sorun çözme
process süreç
production üretim
production forces üretim güçleri
profession uğraş
professionalization uğraşlaşma
projection yansıtma
proletariat emekçi sınıfı
proletarization emekçileşme
proof tanıtlama
propaganda yaymaca
property iyelik, özellik
prostitution fahişelik
psychoanalysis ruhsal-çözümleme
psychological repression ruhsal baskı
psychologism in sociology ruhbilimci okul, toplumbilimde
psychology of religion din ruhbilimi
psychosomatics ruh-örgen kuramı
public kamu
public health kamu sağlığı
public health measures kamu sağlığı önlemleri
public interest kamu yararı
public opinion kamuoyu
purposefulness yasanlılık

Q

quality nitelik
quantity nicelik

R

racism ırkçılık
radicalism köktencilik
rapprochement yakınlaşma
rates of divorce boşanma oranları
rationalisation ussallaştırma
rationalism usçuluk
reaction tepki
real gerçek
reality gerçeklik
reciprocity karşılıklılık

norm düzgü
normality düzgülülük
nuclear family çekirdek aile
nuptiality rate evlenme oranı

O

objective nesnel
objective factors nesnel etkenler
objective reality nesnel gerçeklik
objective truth nesnel doğru
objectivism nesnelcilik
occasion nedence
oligarchy takımerki
oligopoly azel
ontogenesis bireyoluş
operational definition işlemsel tanım
operationalism işlemselcilik
opinion kanı
opinion leader kanı önderi
organicism örgencilik
organic solidarity örgensel dayanışma
organic theory of society örgensel toplum kuramı
others' group başkaları kümesi
overpopulation nüfus aşırılığı

P

panic ürkü
pariah ayaktakımı
partiality in philosophy felsefede yantutma
participant observation katılmalı gözlem
participation katılma
partisanship in art sanatta yantutma
patriarcate ataerki
patriarchy ataerkil düzen
patrilinearity babasoyluluk
patriotism yurtseverlik
patrolocality babayerlilik
patronymie babasanlılık
patterning örnekleşim
penology ceza toplumbilimi
perception algı
personality kişilik
personal property kişisel iyelik
philogenesis soyoluş
philogenesis and ontogenesis soyoluş ve bireyoluş
philosophy felsefe
philosophy of history tarih felsefesi
physical anthropology doğal insanbilim
pleasure–pain principle hoşlanım–acı ilkesi
pluralism çoğulculuk
pluralist society çoğulcu toplum
plutocracy varsılerki
polarity kutupluluk
policy of conformism uymacı siyasa
political opinions siyasal kanılar
political participation siyasal katılma
political party siyasal parti
political pluralism siyasal çoğulculuk
political preferences siyasal yeğlemeler
political sociology siyasal toplumbilim
political sovereignty siyasal egemenlik
politics siyasa
polyandry çokkocalılık
polygamy çokeşlilik
polyginy çokkarılılık
polytheism çoktanrıcılık

social change toplumsal değişme
social classes toplumsal sınıflar
social cohesion toplumsal uyum
social composition toplumsal bileşim
social configuration toplumsal biçimleştirme
soial coflict toplumsal çatışma
social consciousness toplumsal bilinç
social consensus toplumsal uyuşma
social contagion toplumsal bulaşma
social continuity toplumsal süreklilik
social contraint toplumsal zorlama
social control toplumsal denetim
social crisis toplumsal bunalım
social Darwinism toplumsal Darvinçilik
social density toplumsal yoğunluk
social dependency toplumsal bağımlılık
social depletion toplumsal sağılma
social disequilibrium toplumsal dengesizlik
social disintegration toplumsal parçalanma
social disorganization toplumsal çözülme
social differenciation toplumsal ayrımlaşma
social discrimination toplumsal ayırım
social distance toplumsal uzaklık
social ecology toplumsal çevrebilim
social energy toplumsal güç
social equilibrium toplumsal denge
social estates toplumsal zümreler
social expectation toplumsal beklenti
social fact toplumsal olgu
social fluidity toplumsal akışkanlık
social graduation toplumsal aşamalanma
social group toplumsal küme
social heredity toplumsal kalıtım
social heritage toplumsal kalıt
social ideal toplumsal ülkü
social immobility toplumsal durgunluk
social inequality toplumsal eşitsizlik
social instability toplumsal oturmamışlık
social institution toplumsal kurum
socialism toplumculuk
social isolation toplumsal yalıtlanma
socialization toplumsallaşma
social law toplumbilimsel yasa
social legislation toplumsal yasama
social mobility toplumsal devingenlik
social morphology toplumsal biçimbilim
social motive toplumsal güdü
social movement toplumsal devinim
social norm toplumsal düzgü
social order toplumsal düzen
social organization toplumsal örgüt
social ossification toplumsal kemikleşme
social pathology toplumsal bozukluk incelemeleri
social pattern toplumsal kalıp
social philosophy toplum felsefesi
social planning toplumsal tasarlama
social polarity toplumsal kutuplar
social position toplumsal yer
social problem toplumsal sorun

recreation boş zaman etkinliği
reference group özenilen küme
reflection theory *yansıma* kuramı
reflex tepke
reformation düzeltim
region bölge
regional underdevelopment bölgesel azgelişme
regression gerileme
reinforcement pekiştirme
relation ilişki
relations of production üretim ilişkileri
relative göreli
relativism görecilik
reliability güvenilirlik
religion din
religious sociology din toplumbilimi
renaissance uyanış
residual kalıntı
retaliation dişediş
revolution devrim
revolutionary situation devrim ortamı
rite dinsel tören
rituals dinsel törenler
rumour söylenti
rural commune kırsal topluluk
rural community köy topluluğu
ruralization köyleşme
rural sociology köy toplumbilimi

S

sacred kutsal
sampling örnekleme
scapegoating vurabalıya tutumu
scepticism kuşkuculuk
science bilim
scientific prevision bilimsel öngörü
secondary group ikincil küme
secondary kins ikincil yakınlar
secret society gizli dernek
sect mezhep
secularization dinden bağımsızlaşma
segregation toplumsal kopma
selective exposure seçimli etkilenme
selective perception seçimli algılama
semblance görünüş
sensation duyum
sensationalism duyumculuk
separation ayrılma
separation of powers erklerin ayrımı
serfdom toprak köleliği
sex cinsellik
shanty town teneke mahalle
signal system duyuru düzeni
significance anlam
simple sociologism yalınkat toplumbilimcilik
slavery kölelik düzeni
slum teneke mahalle
sociability toplumculluk
social abnormality toplumsal düzgüsüzlük
social adjustment toplumsal uyma
social age toplumsal yaş
social aggregate toplumsal yığın
social anthropology toplumsal insanbilim
social anxiety toplumsal kaygı
social assimilation toplumsal benzeşme
social barrier toplumsal engel
social being *toplumsal varlık*

successive continuity kesintisiz süreklilik
suicide kendini öldürme
superordination üstlük
superstition boşinanç
superstructure üstyapı
symbol simge
symbolic representation simgesel tasarım
symbolization simgeleştirme
sympathy duygudaşlık
syncretism bağdaştırmacılık
synthesis bileştirme
system dizge

T

taboo tekinsiz
technical changes uygulayım değişimleri
technocracy uygulayımcıerki
technology uygulayımbilim
teknonymy çocuksanlılık
teleology erekbilim
temperement huy
test ölçer
theocracy dinerki
theology tanrıbilim
theory kuram
theory of cultural cycles ekinsel döngüler kuramı
theory of factors etkenler kuramı
theory of social contract toplumsal sözleşme kuramı
theory of stages aşamalar kuramı
third world üçüncü dünya
totalitarianism erk tekelciliği
totem ongun
totemism ongunculuk
tradition gelenek
traditionalism gelenekçilik
training yetiştirme
transformism dönüşümcülük
transition area geçiş bölgesi
tribe boy
truth doğru
tyranny zorbalık yönetimi

U

ultimogeniture küçükoğul önceliği
underdeveloped country gelişmemiş ülke
under-population nüfus yetersizliği
unemployment işsizlik
universe evren
unstructured behaviour yapılaşmamış davranış
urban centralization kentsel yığılma
urban decentralization kentten uzaklaşma
urbanization kentleşme
urban land use kentsel alan kullanımı
urban sociology kent toplumbilimi
usage görenek
utilitarianism yararcılık
utility yarar
utopia düşülke

V

value değer
validity geçerlilik
variable değişken
vendetta kangütme
verification doğrulama
vertical social mobility düşey toplumsal devingenlik

social process toplumsal süreç
social progress toplumsal ilerleme
social psychology toplumsal ruhbilim
social relations toplumsal ilişkiler
social reorganization toplumsal yeniden-örgütlenme
social repression toplumsal baskı
social retrogression toplumsal gerileme
social revolution toplumsal devrim
social role toplumsal işpayı
social sanction toplumsal yaptırım
social sciences toplumsal bilimler
social service toplumsal hizmet
social solidarity toplumsal dayanışma
social status toplumsal orun
social stimulus toplumsal uyaran
social stratification toplumsal katmanlaşma görüşü
social stratum toplumsal katman
social structure toplumsal yapı
social suggestion toplumsal aşılama
social symbol toplumsal simge
social thought toplumsal düşünü
social theory toplumsal kuram
social transmission toplumsal iletkenlik
social trends toplumsal eğilimler
social type toplumsal örnek
social units toplumsal birimler
social unity toplumsal birlik
social unrest toplumsal tedirginlik
social values toplumsal değerler
social variant toplumsal değişke
social volume toplumsal oylum
social welfare toplumsal yardım
social work toplumsal çalışma
society toplum
socio-economic formation toplumsal-ekonomik biçimleniş
sociography toplumsal çizge
sociological law toplumbilimsel yasa
sociologism toplumbilimcilik
sociology toplumbilim
sociology of art sanat toplumbilimi
sociology of associations dernekler toplumbilimi
sociology of family aile toplumbilimi
sociology of law tüze toplumbilimi
sociometry toplumölçer
sororate baldızalma
specialization uzmanlaşma
speech konuşma
spiral development sarmal gelişme
spiral reaction sarmal tepkime
spontaneity kendiliğindenlik
standardization ölçünleştirme
standard of life yaşama ölçünü
State devlet
statisitical law sayılamsal yasa
stereotype basmakalıp yargı
still birth ölü doğum
stimulation uyarma
stimulus uyaran
strike işbırakımı
structure yapı
struggle for existence varolma savaşı
subconscious bilinçaltı
subjective factors öznel etkenler
subjective idealism öznel düşüncecilik
subjective method öznel yöntem
subordination astlık

vested interest kurulu çıkar
vice kötülük
voluntarism istenççilik
voting behaviour oyverme davranışı

W

war savaş
we-group biz-kümesi
welfare State gönenç devleti
westernization batılılaşma
white collar beyaz yakalılar
white collar crime beyaz yaka suçları
will istenç
world outlook dünya görüşü

Z

zoning bölgeleme
zoosociology hayvan toplumbilimi

15 Lira